

Περιφέρεια | Regional Integration: Politics, Economics, Governance

Τόμ. 3, Αρ. 3 (2013)

Περιφέρεια | Region & Periphery

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

REGION & PERIPHERY
SCIENTIFIC REVIEW FOR REGIONAL AND LOCAL DEVELOPMENT

ΑΝΟΙΞΗ
SPRING

2013

ΤΕΥΧΟΣ
ISSUE 3

ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΝΩΜΗΣ
Opinion Pieces

ΑΡΘΡΑ
Articles

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ
Research Note

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΡΕΥΝΩΝ
Summaries of Research Studies

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ
Book Reviews

Νέα ΕΣΠΑ - ΣΕΣ Φιλσοφία & Στόχοι, **Κ. Χατζηδάκης**, Στρατηγική Ανάπτυξης της Ελληνικής Γεωργίας: Προκλήσεις και ευκαιρίες από τη νέα ΚΑΠ, **Ν. Μαραβέγιας**

Γ. Οικονόμου & Μ. Ασημακόπουλος, Περιφέρειες και συγχρονισμός οικονομικών κύκλων: Όψεις, τύπος και προοπτικές

С. Ικονομου, Growth Factors of Small and Medium-sized Enterprises at State and Regional Level

C.T. Fois, D. Sdrali & C. Apostolopoulos, Mergers of municipalities in Greek local government. An evaluation by means of a S.W.O.T. analysis

A. Chardas & M. Adshead, Disaggregating the impact of the European Union Cohesion Policy: differentiated responses in the internalisation of the policy's 'added value' in Greece and Ireland

Γρ. Κουκαλός, Σχολιάζοντας την αμχανία των θεσπιών χωρικής ανάπτυξης απέναντι στην κρίση

Ε. Σουρή, The Implementation of the Decoupling reform: A comparative study between Spain and Greece

Modern Urban and Regional Economics, (**Μ. Λύκος**), Europeanizing Greece: The Effects of Ten Years of EU Structural Funds, 1989-1999, (**Γ. Οικονόμου**)

Regional & Agricultural Planning, Innovation & Development

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

REGION & PERIPHERY

SCIENTIFIC REVIEW FOR REGIONAL AND LOCAL DEVELOPMENT

ΑΝΟΙΞΗ
SPRING

2013

ΤΕΥΧΟΣ
ISSUE 3

ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΝΩΜΗΣ
Opinion Pieces

Νέο ΕΣΠΑ - ΣΕΣ Φιλοσοφία & Στόχοι, **Κ. Χατζηδάκης**, Στρατηγική Ανάπτυξης της Ελληνικής Γεωργίας: Προκλήσεις και ευκαιρίες από τη νέα ΚΑΠ, **Ν. Μαραβέγιας**

ΑΡΘΡΑ
Articles

Γ. Οικονόμου & Μ. Ασημακόπουλος, Περιφέρειες και συγχρονισμός οικονομικών κύκλων: Όψεις, τάσεις και προοπτικές

C. Ikonomidou & M. Asimakopoulou, Growth Factors of Small and Medium-sized Enterprises at State and Regional Level

C.T. Fois, D. Sdrali & C. Apostolopoulos, Mergers of municipalities in Greek local government. An evaluation by means of a S.W.O.T. analysis

A. Chardas & M. Adshead, Disaggregating the impact of the European Union Cohesion Policy: differentiated responses in the internalisation of the policy's 'added value' in Greece and Ireland

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ
Research Note

Γρ. Καυκαλάς, Σχολιάζοντας την αμηχανία των θεωριών χωρικής ανάπτυξης απέναντι στην κρίση

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΡΕΥΝΩΝ
Summaries
of Research Studies

Ε. Σουρή, The Implementation of the Decoupling reform: A comparative study between Spain and Greece

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ
Book Reviews

Modern Urban and Regional Economics, **(Μ. Λύκος)**, Europeanizing Greece: The Effects of Ten Years of EU Structural Funds, 1989-1999, **(Γ. Οικονόμου)**

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

Regional &
Agricultural
Planning,
Innovation &
Development

ΕΚΔΟΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

R.A.P.I.D. Μελετητική – Συμβουλευτική Ε.Π.Ε.

Διευθυντής Σύνταξης:

Ναπολέων Μαραβέγιας, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Συμβούλιο Σύνταξης:

Νικόλαος - Κομνηνός Χλέπας, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Γεωργία Γιαννακούρου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ναπολέων Μαραβέγιας, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Χαράλαμπος Κουταλάκης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Γιώργος Ανδρέου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Δημήτρης Κατσικας, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Συντακτική Επιτροπή:

Μαρτίνος Λύκος, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Γιάννης Ελ. Δούκας, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Γραμματεία Σύνταξης:

Σοφία Ιωαννίδου, *R.A.P.I.D. Ε.Π.Ε.*

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Ελένη Ανδρικοπούλου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*,
Κωνσταντίνος Αποστολόπουλος, *Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*,
Λουδοβίκος Βασενχόφεν, *Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο*,
Σπύρος Βλιάμος, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*,
Κωνσταντίνος Γαλανόπουλος, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*,
Δημήτρης Γούσιος, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*,
Διονύσιος Γράβαρης, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*,
Εμμανουέλα Δούση, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*,
Γιάννης Καλογηρού, *Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο*,
Ελένη Καραβέλη, *Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών*,
Γρηγόρης Καυκαλάς, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*,
Χάρης Κοκώσης, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*,
Άγγελος Κότσιος, *Πανεπιστήμιο Πειραιά*,
Κωνσταντία Αικατερίνη Λαζαρίδη, *Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*,
Λόης Λαμπριανίδης, *Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*,
Δίλα Λεοντίδου, *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*,
Παναγιώτης Λιαργκόβας, *Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου*,
Παύλος Λουκάκης, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*,
Δεωνίδας Λουλουδής, *Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών*,
Αντιγόνη Δυμπεράκη, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*,
Αντώνης Μακροδημήτρης, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*,
Θωμάς Μαλούτας, *Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*,
Κωνσταντίνος Μάττας, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*,
Αχιλλέας Μιτσός, *Πανεπιστήμιο Αιγαίου*,
Γιώργος Μιχαλίδης, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*,
Ηλίας Μπεριάτος, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*,
Δημήτρης Οικονόμου, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*,
Αθανάσιος Παπαδασκαλόπουλος, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*,
Γιώργος Παπακωνσταντίνου, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*,
Γιώργος Πετράκος, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*,
Ηλίας Πλασκοβίτης, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*,
Σεραφείμ Πολύζος, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*,
Παντελής Σκάγιαννης, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*,
Δημήτρης Σκούρας, *Πανεπιστήμιο Πατρών*,
Καλλιόπη Σπανού, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*,
Ιωάννης Σπιλάνης, *Πανεπιστήμιο Αιγαίου*,
Γιώργος Σωτηρέλης, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*,
Ανδρέας Τρούμπης, *Πανεπιστήμιο Αιγαίου*,
Ιωάννης Υφαντόπουλος, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*,
Νικόλαος Φαραντούρης, *Πανεπιστήμιο Πειραιά*,
Γεώργιος Φωτόπουλος, *Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου*,
Κίμων Χατζημήπιος, *Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο*,
Δημήτρης Ψαλτόπουλος, *Πανεπιστήμιο Πατρών*,
Γιάννης Ψυχάρης, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*.

Πηγή χάρτη στο εξώφυλλο:

SIRS Urban Atlas 2010 - Λονδίνο (λεπτομέρεια)

Ετήσια συνδρομή: 200€ για νομικά,

40€ για φυσικά πρόσωπα και 25€ τιμή τεύχους.

Τηλ. 210 3603989, E-mail: periferεια.info@gmail.com

ISSN: 2241-1380

PUBLISHER

R.A.P.I.D. Research & Consulting Ltd.

Editor-in-chief:

Napoleon Maravegias, *National and Kapodistrian University of Athens*

Editorial Advisory Board:

Nikolaos-Komninios Hlepas, *National and Kapodistrian University of Athens*

Georgia Giannakourou, *National and Kapodistrian University of Athens*

Napoleon Maravegias, *National and Kapodistrian University of Athens*

Charalampos Koutalakis, *National and Kapodistrian University of Athens*

George Andreou, *Aristotele University of Thessaloniki*

Dimitris Katsikas, *National and Kapodistrian University of Athens*

Editorial Board:

Martin Lykos, *National and Kapodistrian University of Athens*

Yannis El. Doukas, *National and Kapodistrian University of Athens*

Charalampos Chrysomallidis, *National and Kapodistrian University of Athens*

Editorial Secretariat:

Sophia Ioannides, *R.A.P.I.D. Ltd.*

SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

Eleni Andrikopoulou, *Aristotle University of Thessaloniki*,
Konstantinos Apostolopoulos, *Harokopio University*,
Louis Wassenhoven, *National Technical University of Athens*,
Spyros Vliamos, *University of Athens*,
Konstantinos Galanopoulos, *Democritus University of Thrace*,
Dimitris Goussios, *University of Thessaly*,
Dionysis Gravaris, *University of Crete*,
Emmanouella Douis, *University of Athens*,
Yannis Caloghirou, *National Technical University of Athens*,
Eleni Karaveli, *Athens University of Economics and Business*,
Grigoris Kafkalas, *Aristotle University of Thessaloniki*,
Charis Kokkosis, *University of Thessaly*,
Angelos Kotios, *University of Piraeus*,
Constantia Aikaterini Lazaridi, *Harokopio University*,
Lois Labrianidis, *University of Macedonia*,
Lila Leontidou, *Hellenic Open University*,
Panagiotis Liargovas, *University of Peloponnese*,
Pavlos Loukakakis, *Panteion University*,
Leonidas Louloudis, *Agricultural University of Athens*,
Antigoni Liberaki, *Panteion University*,
Antonis Makridimitris, *University of Athens*,
Thomas Maloutas, *Harokopio University*,
Konstantinos Mattas, *Aristotle University of Thessaloniki*,
Ahilleas Mitsos, *University of the Aegean*,
George Michailidis, *Aristotle University of Thessaloniki*,
Elias Beriatos, *University of Thessaly*,
Dimitris Economou, *University of Thessaly*,
Athanasios Papadaskalopoulos, *Panteion University*,
George Papakonstantinou, *University of Athens*,
George Petrakos, *University of Thessaly*,
Ilias Plaskovitis, *Panteion University*,
Serafeim Polyzos, *University of Thessaly*,
Pantelis Skayannis, *University of Thessaly*,
Dimitris Skuras, *University of Patras*,
Calliope Spanou, *University of Athens*,
Ioannis Spilanis, *University of the Aegean*,
Georgios Sotiirelis, *University of Athens*,
Andreas Troumbis, *University of the Aegean*,
Ioannis Yfantopoulos, *University of Athens*,
Nikolas Farantouris, *University of Piraeus*,
Georgios Fotopoulos, *University of Peloponnese*,
Kimon Hadjibiros, *National Technical University of Athens*,
Dimitris Psaltopoulos, *University of Patras*,
Ioannis Psycharis, *Panteion University*.

Source of the cover map:

SIRS Urban Atlas 2010 - London (detail)

Annual subscription: 200€ for institutions,

40€ for individuals and 25€ issue price.

Tel. 210 3603989, E-mail: periferεια.info@gmail.com

ISSN: 2241-1380

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

REGION & PERIPHERY

Περιφέρεια

Region & Periphery

Η *Περιφέρεια* είναι ένα επιστημονικό περιοδικό το οποίο φιλοδοξεί να καθιερωθεί ως ένας χώρος ανταλλαγής επιστημονικών απόψεων αλλά και πολιτικών παρεμβάσεων, σε θέματα που σχετίζονται με την ανάπτυξη της «περιφέρειας» από ιστορική, νομική, θεσμική, πολιτική, κοινωνική, περιβαλλοντική, πολιτιστική, χωροταξική και οικονομική σκοπιά.

Στο περιοδικό μας, ο όρος «περιφέρεια» ενέχει διττή υπόσταση. Αφενός, ορίζεται ως μια συγκεκριμένη περιοχή, η οποία καθίσταται αντικείμενο μελέτης υπό το πρίσμα διαφορετικών προσεγγίσεων των κοινωνικών επιστημών (region). Αφετέρου, νοείται ως ένας χώρος ο οποίος προορίζεται μέσα από την διαλεκτική του σχέση με ένα «κέντρο», ο οποίος μπορεί να βρίσκεται σε εθνικό, ευρωπαϊκό ή διεθνές επίπεδο (periphery).

Κατά την πρώτη έννοια, η ανάπτυξη της περιφέρειας αναφέρεται στην Ηπειρο, την Αττική ή οποιαδήποτε άλλη χωρική μονάδα, μεμονωμένα και ανεξάρτητα. Κατά τη δεύτερη έννοια, αναφέρεται στην αντιδιαστολή της «περιφερειακής» Ηπείρου με την «κεντρική» Αττική, στην ανάπτυξη της Ελλάδας ως ευρωπαϊκής περιφέρειας σε σχέση με τον πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ή στην ανάπτυξη μιας χώρας του τρίτου κόσμου σε σχέση με τον ανεπτυγμένο κόσμο. Η θεώρηση αυτή είναι καθοριστική για την ταυτότητα του περιοδικού.

Η *Περιφέρεια* εκδίδεται ως δίγλωσσο περιοδικό, δύο φορές το χρόνο, δημοσιεύοντας επιστημονικά άρθρα, τόσο στην ελληνική όσο και στην αγγλική γλώσσα, στοχεύοντας στην ευρύτερη δυνατή εξέταση των θεμάτων που σχετίζονται με την ανάπτυξη της περιφέρειας. Ταυτόχρονα, η *Περιφέρεια* δημοσιεύει πολιτικές παρεμβάσεις, περιλήψεις ερευνητικών εργασιών και βιβλιοκριτικές, ενώ προβλέπεται και η περιοδική έκδοση ειδικών τευχών με συγκεκριμένη θεματολογία και κατά το δυνατό εμπειροστατημένη θεώρηση των σχετικών θεμάτων.

Region & Periphery is an interdisciplinary journal which aims to establish itself as a forum for the exchange of scientific views and political interventions on issues related to regional development from a historical, legal, institutional, political, social, environmental, cultural, spatial and economic point of view.

The English title of the journal comprises two related, but different terms, in order to convey the twofold meaning of the Greek word “*periphēreia*” (περιφέρεια). On the one hand, *periphēreia* refers to a specific geographical area, which becomes an object of social scientific analysis (region). On the other hand, it is conceptualized as a space defined by its dialectic relationship with a “centre”, which can be found at a national, European or international level (periphery).

Thus, under the first conceptualization, regional development refers to an individual and independent analysis of the regions of Calabria or Darmstadt, the federal state of Bavaria, the city of Shanghai or any other spatial unit. According to the second conceptualization, regional development refers to the juxtaposition of the “peripheral” region of Calabria to the “central” region of Darmstadt, the development of Greece as part of the European periphery in relation to the European “core”, or the development of a “third world” country in relation to the developed world. This twofold reading of the word *περιφέρεια* is central to the identity of the journal itself.

Region & Periphery is published bi-annually. It publishes scientific articles in the Greek and English languages, aiming for a wide-ranging coverage of issues related to regional development. At the same time, *Region & Periphery* publishes opinion pieces from policy makers, summaries of postgraduate dissertations and book reviews, as well as periodical special issues dedicated to specific topics of regional development.

ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΝΩΜΗΣ Opinion Pieces	Νέο ΕΣΠΑ - ΣΕΣ Φιλοσοφία & Στόχοι, Κ. Χατζηδάκης, Στρατηγική Ανάπτυξης της Ελληνικής Γεωργίας: Προκλήσεις και ευκαιρίες από τη νέα ΚΑΠ, Ν. Μαραβέγιας	5-9
ΑΡΘΡΑ Articles	Γ. Οικονόμου & Μ. Ασημακόπουλος, Περιφέρειες και συγχρονισμός οικονομικών κύκλων: Όψεις, τάσεις και προοπτικές	11-36
	С. Ικoνoмou, Growth Factors of Small and Medium-sized Enterprises at State and Regional Level	37-82
	С.Т. Fois, D. Sdrali & C. Apostolopoulos, Mergers of municipalities in Greek local government. An evaluation by means of a S.W.O.T. analysis	83-97
	A. Chardas & M. Adshead, Disaggregating the impact of the European Union Cohesion Policy: differentiated responses in the internalisation of the policy's 'added value' in Greece and Ireland	99-120
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ Research Note	Γρ. Καυκαλάς, Σχολιάζοντας την αμηχανία των θεωριών χωρικής ανάπτυξης απέναντι στην κρίση	121-133
ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΡΕΥΝΩΝ Summaries of Research Studies	Ε. Σουρή, The Implementation of the Decoupling reform: A comparative study between Spain and Greece	135-140
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ Book Reviews	Modern Urban and Regional Economics, (Μ. Λύκος), Europeanizing Greece: The Effects of Ten Years of EU Structural Funds, 1989-1999, (Γ. Οικονόμου)	141-147

Νέο ΕΣΠΑ - ΣΕΣ Φιλοσοφία & Στόχοι

Κωστής Χατζηδάκης, Υπουργός Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας

Η πολύπλευρη κρίση που βιώνει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια, έχει αλλάξει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο αντίληψης και αξιολόγησης της μέχρι σήμερα πορείας μας. Η κρίση σημαδεύει τις αναλύσεις μας, αλλά και τη ζωή μας. Ωστόσο, παρά τις αστοχίες και τις λάθος πολιτικές του παρελθόντος, που οδήγησαν στη κρίση, δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε την πρόοδο που συντελέστηκε στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια, χάρη στους κοινοτικούς πόρους. Εδώ και τριάντα περίπου χρόνια μέσω των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (1986-1993), των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (Α' ΚΠΣ 1989-1993, Β' ΚΠΣ 1994-1999, Γ' ΚΠΣ 2000-2006) και του ΕΣΠΑ (2007-2013), βελτιώθηκαν αισθητά οι υποδομές σε όλη την επικράτεια, καλυτέρεψαν οι συνθήκες διαβίωσης μεγάλου μέρους του ελληνικού πληθυσμού και η Ελλάδα προσέγγισε το μέσο κοινοτικό κατά κεφαλήν εισόδημα.

Σήμερα, οφείλουμε να αναθεωρήσουμε το αναπτυξιακό μοντέλο που ακολούθησε η χώρα μας τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Τα κοινοτικά κονδύλια είχαν αφενός την επίδρασή τους. Ωστόσο, σε αυτό το χρονικό διάστημα η άνοδος του βιοτικού επιπέδου βασίστηκε υπερβολικά στην κατανάλωση που τροφοδοτήθηκε από τα χαμηλά επιτόκια δανεισμού. Παράλληλα, η πορεία της χώρας μας δεν συνοδεύτηκε από όλες τις διαρθρωτικές αλλαγές που απαιτούντο για να οδηγήσουν στην ενίσχυση του παραγωγικού δυναμικού, όπως και στη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας και των Περιφερειών της. Το παραγωγικό μας μοντέλο πιέζεται σήμερα από χώρες χαμηλού κόστους εργασίας και από ανταγωνίστριες χώρες που δραστηριοποιούνται σε παραγωγή προϊόντων τεχνολογικών & παραγωγικών ικανοτήτων. Απαιτείται άμεσα, ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο, προσαρμοσμένο στις προκλήσεις της σύγχρονης εποχής.

Το νέο αναπτυξιακό όραμα της Ελλάδας

Για την προγραμματική περίοδο 2014-2020 το νέο αναπτυξιακό όραμα της Ελλάδας στοχεύει: στην αναγέννηση της ελληνικής οικονομίας με ανάταξη και αναβάθμιση του παραγωγικού και κοινωνικού ιστού της χώρας και τη δημιουργία και διατήρηση βιώσιμων θέσεων απασχόλησης, έχοντας ως αιχμή την εξωστρέφει, καινοτόμο και ανταγωνιστική επιχειρηματικότητα και γνώμονα την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Για να το πετύχει αυτό η Ελλάδα πρέπει να συμμετάσχει στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας περισσότερο ως παραγωγός - κατά προτίμηση προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας - και λιγότερο ως απλός καταναλωτής. Με άλλο λόγια, οφείλουμε να στραφούμε προς την παραγωγή, τόσο η χώρα στο σύνολό της όσο και

οι Περιφέρειές της. Ως Υπουργείο Ανάπτυξης σκοπεύουμε το νέο ΕΣΠΑ - ΣΕΣ να είναι ένα όχημα για την ενίσχυση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας και καταλύτης για να ξαναγυρίσει η οικονομία μας σε τροχιά ανάπτυξης.

Το νέο ΕΣΠΑ

Το νέο ΕΣΠΑ - ΣΕΣ θα είναι διαφορετικό τόσο στην φιλοσοφία του όσο και στην αρχιτεκτονική του. Από την μία πλευρά, θα είναι πιο απλό, με περιορισμό της γραφειοκρατίας. Καινοτόμο, με έμφαση στην προώθηση της επιχειρηματικότητας και της «έξυπνης εξειδίκευσης». Από την άλλη, θα πρέπει να δώσει μεγάλη βαρύτητα σε δράσεις κοινωνικού χαρακτήρα - καθώς αντιμετωπίζουμε την ανεργία πρωτοφανούς ύψους - με γνώμονα όχι τους διαχειριστές των προγραμμάτων, αλλά τους δικαιούχους και τους ανέργους.

Από πλευράς μας, ως Υπουργείο Ανάπτυξης, έχουμε ήδη κάνει **έναν πρώτο σχεδιασμό**, σε συνεργασία με διακεκριμένους συμβούλους και φορείς από τον ιδιωτικό τομέα, **ώστε να εντοπίσουμε σε ποιους στόχους** θα κατευθύνουμε ένα σημαντικό ποσοστό των πόρων. Κεντρική θέση στο σχεδιασμό αυτό θα έχει το **επιχειρησιακό πρόγραμμα ανταγωνιστικότητας και καινοτομίας** που θέλουμε πράγματι να έχει προσιτή αξία.

Αυτό δε σημαίνει ότι δραστηριότητες από άλλους κλάδους δεν είναι δυνατό να συνεισφέρουν στο νέο αναπτυξιακό πρότυπο της χώρας. Οποιαδήποτε δραστηριότητα δημιουργεί προϊόντα/υπηρεσίες που διαθέτουν εξωτερική ζήτηση ή υποκαθιστούν εισαγόμενα προϊόντα/υπηρεσίες «φέρνουν» δηλαδή ή «εξοικονομούν» συνάλλαγμα» είναι επιθυμητές. Ωστόσο, συγκεκριμένοι κλάδοι μπορούν να λειτουργήσουν άμεσα ως ατμομηχανές για την ανάπτυξη. Η νεανική και εξωστρεφής επιχειρηματικότητα σε όλους τους τομείς όπως το εμπόριο, οι εξαγωγές, η αλιεία, ο τουρισμός. Η πράσινη επιχειρηματικότητα που από τη μία θα συνδυάζει την προστασία του περιβάλλοντος και από την άλλη θα δημιουργεί βιώσιμες θέσεις εργασίας. Οι νέες τεχνολογίες, είτε αφορούν τον ιδιωτικό, είτε το δημόσιο τομέα, μπορούν και πρέπει να αναπτυχθούν τα αμέσως επόμενα χρόνια που θα είναι και τα πιο δύσκολα για την υπέρβαση της κρίσης.

Οι Περιφέρειες

Στόχος μας είναι να υπάρχουν 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα, δηλαδή κάθε Περιφέρεια έχει το δικό της πολυτομεακό και πολυταμειακό πρόγραμμα. Η στρατηγική αυτή απόφαση ελήφθη ως αναγνώριση του αυξημένου ρόλου των Περιφερειών, διότι γνωρίζουν καλύτερα από τον καθένα τις ανάγκες τους αλλά και τις προοπτικές τους. Ταυτόχρονα, όμως, με την αναβάθμιση του ρόλου και την εξασφάλιση περισσότερων πόρων, οι Περιφέρειες αναλαμβάνουν και

αυξημένες ευθύνες. Σε αντίθεση με ό,τι ισχύει τώρα, θα υπάρχει πλέον η δυνατότητα για συνολική αντιμετώπιση με ολοκληρωμένες παρεμβάσεις και καινοτόμα έργα που θα διατρέχουν ταυτόχρονα πολλούς τομείς, εξασφαλίζοντας συνέργειες και οικονομίες κλίμακας.

Τα συμπεράσματα από το σχεδιασμό μας, μπορούν να βοηθήσουν και τις Περιφέρειες, ώστε να εντοπίσουν και εκείνες, σε ποιες τοπικές επεμβάσεις με υψηλή προστιθέμενη αξία, είναι χρήσιμο να αξιοποιήσουν τα διαθέσιμα κονδύλια, συμβάλλοντας σε σημαντικό βαθμό στην υλοποίηση του εθνικού αναπτυξιακού οράματος της χώρας μας. Το Υπουργείο Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας θα είναι αρωγός στην **ενίσχυση των Περιφερειών σε όλα τα επίπεδα που αφορούν την εκτέλεση του νέου ΕΣΠΑ**: τόσο στο σχεδιασμό του, όσο και στη διαχείριση και την υλοποίηση των έργων που αντιστοιχούν στις Περιφέρειες.

Γνωρίζω επίσης την κριτική που ασκείται για την γραφειοκρατία που διέπει διαχρονικά τις δράσεις του ΕΣΠΑ. Ασφαλώς πολλά από αυτά ισχύουν σε όλες τις χώρες και συνδέονται με κάποιες μίνιμουμ προϋποθέσεις που θέτουν ο Βρυξέλλες. Είναι αλήθεια επίσης ότι το τελευταίο χρονικό διάστημα έγιναν απλουστεύσεις έτσι ώστε να περιοριστεί η γραφειοκρατία. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που έχουμε καλύτερα ποσοστά απορρόφησης. Ωστόσο, στο νέο ΕΣΠΑ θα καταβληθεί κάθε προσπάθεια έτσι ώστε τα συστήματα διαχείρισης και υλοποίησης να είναι όσο πιο γρήγορα και αποτελεσματικά γίνεται. Με τις λιγότερο δυνατές διαδικασίες. Είναι καιρός να βγάλουμε τα συμπεράσματά μας από το παρελθόν και τώρα που δεν θα χρειαστεί να αλλάξουμε άλογο στη μέση του ποταμού, να κάνουμε τον σχεδιασμό μας από την αρχή. Με στόχο, η αρχιτεκτονική που θα διέπει το νέο ΕΣΠΑ πρέπει να διακρίνεται από τη μεγαλύτερη δυνατή απλότητα. Στο πλαίσιο αυτό θα ληφθεί ειδική μέριμνα για την ενίσχυση των προβληματικών φορέων υλοποίησης. Είναι σαφές πως ειδικά εν μέσω κρίσης, θα πρέπει να διασφαλίσουμε πως **κάθε ευρώ που δαπανούμε από το νέο ΕΣΠΑ, δημιουργεί προστιθέμενη αξία** στην οικονομία και την κοινωνία και συμβάλλει στην επιστροφή μας στον δρόμο προς την ευημερία. Η χώρα μας είναι σε μία κρίσιμη καμπή. Το ΕΣΠΑ δεν είναι ασφαλώς πανάκεια. Είναι όμως ένα μικρό μέρος της συνολικής προσπάθειας, ένα σημαντικό εργαλείο το οποίο πρέπει όχι απλά να απορροφήσουμε, αλλά να αξιοποιήσουμε. Η ευκαιρία δεν μπορεί να χαθεί. Το νέο ΕΣΠΑ πρέπει να συντελεί στον μεγάλο εθνικό στόχο. Να ξαναγυρίσει η Ελλάδα σε σταθερή τροχιά. Και η προσπάθεια έχει ήδη αρχίσει.

Στρατηγική Ανάπτυξης της Ελληνικής Γεωργίας: Προκλήσεις και ευκαιρίες από τη νέα ΚΑΠ

Ναπολέων Μαραβέγιας, Καθηγητής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, πρώην Υπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Ο ελληνικός αγροτικός τομέας πρέπει στη σημερινή εποχή να αναπτυχθεί με βάση το δίπολο ανταγωνιστικότητα-εξωστρέφεια, ακολουθώντας μία στρατηγική με πέντε βασικές κατευθύνσεις, προς όφελος της ελληνικής οικονομίας και των νέων, που θέλουν να ασχοληθούν με την αγροτική παραγωγή:

1) Βελτίωση του ελληνικού γεωργικού εμπορικού ισοζυγίου, η οποία μπορεί να επιτευχθεί με τον προσανατολισμό της παραγωγής προς τις διεθνείς αγορές, εξάγοντας ασφαλή και ποιοτικά αγροδιατροφικά προϊόντα, τα οποία θα ενσωματώνουν τα ιδιαίτερα τοπικά πολιτιστικά και ιστορικά χαρακτηριστικά. Μελέτες έχουν δείξει ότι πολλοί καταναλωτές είναι διατεθειμένοι να προμηθευτούν σε υψηλότερες τιμές προϊόντα που πληρούν τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

2) Αναδιάρθρωση στην παραγωγή και στην αγορά των αγροτικών προϊόντων. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τον εκσυγχρονισμό της λειτουργίας των ομάδων παραγωγών, οι οποίες στο πλαίσιο διεπαγγελματικών ενώσεων, πρέπει να έχουν μεγαλύτερη επιρροή στους όρους παραγωγής, εμπορίας και διακίνησης των αγροτικών προϊόντων σε όλα τα στάδια της αγροδιατροφικής αλυσίδας από την αγορά των εισροών μέχρι το τελικό προϊόν.

3) Ενδυνάμωση της συμβολαιακής γεωργίας. Μέσω της συμβολαιακής γεωργίας επιτυγχάνεται η απορρόφηση του όγκου της παραγωγής από τη μεταποιητική βιομηχανία αλλά και τις μεγάλες εμπορικές αλυσίδες στο λιανεμπόριο. Καθώς είναι εξασφαλισμένη η απορρόφηση όλης της παραγωγής, μειώνεται μέρος του κινδύνου για τον γεωργό, δημιουργούνται ευνοϊκές συνθήκες για αύξηση των επενδύσεων και παρέχεται η δυνατότητα για πιο μακροχρόνιο οικονομικό σχεδιασμό της αγροτικής εκμετάλλευσης.

4) Δημιουργία αποτελεσματικότερου δικτύου συμβουλευτικής στήριξης των αγροτών για θέματα μεθόδων παραγωγής και διαχείρισης των εκμεταλλεύσεων. Με την στήριξη αυτή οι αγρότες θα μπορούν να επιλέξουν τις άριστες τεχνικές παραγωγής σε συνδυασμό με την αποτελεσματικότερη οικονομική διαχείριση προκειμένου να μεγιστοποιήσουν το εισόδημα τους, αξιοποιώντας τους συντελεστές της παραγωγής ανάλογα με το είδος των παραγόμενων προϊόντων (έδαφος, κεφάλαιο, εργασία).

5) Ανανέωση και βελτίωση του ανθρώπινου δυναμικού της ελληνικής γεωργίας σε ηλικία και εκπαίδευση. Για να γίνει αυτό πρέπει να δοθεί έμφαση στην ενίσχυση της εγκατάστασης νέων αγροτών και στην άνοδο του εκπαιδευτικού επιπέδου όλων των απασχολούμενων στη γεωργία, μέσω της σύνδεσης κάθε μορφής

ενισχύσεων με το επίπεδο εκπαίδευσης τους με στόχο την παραγωγή διεθνώς ανταγωνιστικών προϊόντων υψηλής ποιότητας.

Στις σημερινές συνθήκες προβάλλει επιτακτική η ανάγκη για την ελληνική γεωργία να εκμεταλλευτεί τις χρηματικές μεταβιβάσεις και το θεσμικό πλαίσιο που της παρέχει η ΚΑΠ της νέας προγραμματικής περιόδου 2014-2020. Το νέο πλαίσιο ευρωπαϊκής πολιτικής μπορεί να έχει ιδιαίτερα θετικές επιπτώσεις, καθώς είναι δυνατό να αποτελέσει κίνητρο για αποτελεσματικότερες και πιο στοχευμένες δράσεις στο πλαίσιο της προαναφερόμενης αναπτυξιακής στρατηγικής.

Η αξιοποίηση της μεγαλύτερης ευελιξίας που παρέχεται από τη νέα ΚΑΠ σε κάθε κράτος-μέλος, ως προς τις δράσεις τις οποίες μπορεί να επιλέξει, μπορεί να συμβάλει στην καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των διατιθέμενων εθνικών και κοινοτικών κονδυλίων. Επιπρόσθετα, ο συντονισμός των επιμέρους διαρθρωτικών ταμείων, που απαιτείται για τον προγραμματισμό και την υλοποίηση του ΕΣΠ (Ενιαίου Στρατηγικού Πλαισίου) μπορεί να βοηθήσει στην εφαρμογή ολοκληρωμένων και συμπληρωματικών μεταξύ τους δράσεων.

Πρέπει επίσης να επισημανθεί, ότι η σύναψη της Εταιρικής Σχέσης, περιλαμβάνει τη διαδικασία της αιρεσιμότητας και προϋποθέτει σημαντικές προσαρμογές από την πλευρά της ελληνικής δημόσιας διοίκησης επί ποινή απώλειας ευρωπαϊκών πόρων. Τέτοιες προσαρμογές συμπεριλαμβάνουν και την αναδιοργάνωση της λειτουργίας όλων των εμπλεκόμενων δημόσιων και ιδιωτικών φορέων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, πράγμα που μπορεί να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των αναγκαίων μέτρων πολιτικής.

Περιφέρειες και συγχρονισμός οικονομικών κύκλων: Όψεις, τάσεις και προοπτικές

Γιώργος Οικονόμου, Υπ. Διδάκτορας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μανώλης Ασημακόπουλος, Υπ. Διδάκτορας, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Περίληψη

Στο παρόν άρθρο επιχειρείται η αποτύπωση της διαχρονικής δυναμικής των Περιφερειών στην Ελλάδα, με όρους συνεισφοράς κάθε Περιφέρειας στο εθνικό προϊόν, σε συνδυασμό με την εξαγωγή των περιφερειακών οικονομικών κύκλων. Το βασικό ερευνητικό ερώτημα αφορά τη διερεύνηση του συγχρονισμού των οικονομικών κύκλων των δεκατριών Περιφερειών με τον εθνικό κύκλο και τον αντίστοιχο της Αττικής, στη χρονική περίοδο που εκτείνεται από το 1970 έως το 2010. Ενώ το διαχρονικό συλλογικό ζητούμενο υπακούει στη ρητορική της προσπάθειας σύγκλισης του βιοτικού επιπέδου και υώρροπης ανάπτυξης των Περιφερειών της χώρας, οι ενδείξεις της διαχρονικής πορείας του περιφερειακού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος αναδεικνύουν μια διαφορετική τάση. Μεμονωμένες Περιφέρειες παρουσιάζουν ασύμμετρες οικονομικές διακυμάνσεις με τους κύκλους αναφοράς, κάτι που συνεπάγεται αποκλίνουσες αναπτυξιακές τάσεις για σημαντικά χρονικά διαστήματα. Ενδείξεις συγχρονισμού των κύκλων όλων των Περιφερειών εμφανίζονται στις αρχές της δεκαετίας του 1970 και μετά τα έτη 2005-2006, οπότε και αρχίζει η προοδευτική εκδήλωση πτυχών της οικονομικής συρρίκνωσης.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Περιφέρειες, Α.Εγχ.Π., οικονομικοί κύκλοι, συγχρονισμός, περιφερειακό προϊόν

Regions and business cycles' synchronization: Aspects, trends and perspectives

George Oikonomou, Ph.D. Candidate, National and Kapodistrian University of Athens
Manolis Assimakopoulos, Ph.D. Candidate, Athens University of Economics and Business

Abstract

The proposed article aims to capture the potential of the Greek Regions, in terms of their contribution to the national product, and to present the regional business cycles of the country as well. The key research question is the investigation of the existence of synchronization between regional business cycles on the one hand with the national cycle and the corresponding Attica's

cycle on the other, over a certain period of time (1970 to 2010). While the key challenge of regional policy is the regional convergence and the balanced regional development, there is evidence based on the regional gross domestic product trend, which reveal a different aspect. Individual regional cycles present asymmetric economic fluctuations compared to the national and the Attica's cycles, implying divergence for considerable periods of time. Evidence of business cycles synchronization appear for all thirteen Regions in the early 1970s and after the years 2005-2006, coinciding with aspects of the economic contraction that began to emerge progressively at that time.

KEYWORDS: Regions, GDP, business cycles, synchronization, regional product.

1. Εισαγωγή

Το 1986 αποτελεί το έτος ίδρυσης του θεσμού των Περιφερειών στο σύγχρονο ελληνικό κράτος, καθώς με το νόμο 1622 προβλέφθηκε η δημιουργία των δεκατριών σημερινών διοικητικών Περιφερειών, με προσδιορισμένο γεωγραφικό εύρος και κατά τόπο αρμοδιότητες¹. Το 1997 με το νόμο 2503 οι Περιφέρειες απέκτησαν σημαντικές αρμοδιότητες αναπτυξιακού χαρακτήρα. Το 2010 με το νόμο 3852 συντελέστηκε ένας κρίσιμος θεσμικός μετασχηματισμός στη νομική φύση αλλά και τις αρμοδιότητες των Περιφερειών. Ειδικότερα, από αποκεντρωμένες κρατικές δομές, μετασχηματίστηκαν σε αιρετά όργανα διοίκησης τοπικών υποθέσεων δευτέρου βαθμού, απορροφώντας τις αιρετές Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις και υποκαθιστώντας τις από τις Περιφερειακές Ενότητες. Στη θέση των κρατικών Περιφερειών ιδρύθηκαν επτά Αποκεντρωμένες Διοικήσεις. Με αυτόν τον τρόπο, σχηματίστηκαν περιφερειακές χωρικές οντότητες με καινοφανή γεωγραφική ισχύ –συγκριτικά με οποιαδήποτε προϋπάρχουσα αντίστοιχη αιρετή, τοπική, διοικητική δομή– και σημαντική θεσμική υπόσταση που φαίνεται να υπακούει στη λογική ενίσχυσης της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης στην Ελλάδα.

Σε κάθε δεδομένη χρονική περίοδο, οι διοικητικές μεταρρυθμίσεις ενσωματώνουν ποικίλα κριτήρια και υπαγορεύονται από διάφορες μετασχηματιστικές τάσεις του κράτους. Η δημιουργία του θεσμού των Περιφερειών, μεταξύ άλλων κριτηρίων, υιοθέτησε και τη λογική της επίτευξης οικονομιών κλίμακας. Συνοπτικά, μεγάλες οργανωσιακές συγκεντρώσεις οδηγούν σε φθίνουσα πορεία του μέσου συνολικού κόστους καθώς και οριακό κόστος που εμφανίζεται μικρότερο του αντίστοιχου μέσου. Έτσι, καθίσταται περισσότερο οικονομική και αποδοτική η παροχή δημόσιων αγαθών/υπηρεσιών από τις αντίστοιχες οργανώσεις, ενώ ενισχύεται και η ικανότητα ανταπόκρισης του φορέα σε ευρύτερα ανταγωνιστικά περιβάλλοντα, ευρωπαϊκά και διεθνή.

Παράλληλα, η δημιουργία μεγάλων χωρικών διοικητικών ενότητων υπακούει στη λογική της ενίσχυσης της περιφερειακής δομικής επάρκειας πόρων και συνδέεται άμεσα με την αποτελεσματική και αποδοτική διαχείριση των διαρθρωτικών πόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Με αυτόν τον τρόπο υπηρετείται και ο κυρίαρχα διαχρονικός στόχος της ισόρροπης περιφερειακής ανάπτυξης. Τι ζητήματα όμως ανακύπτουν όταν εντοπίζονται αποκλίνοντες ρυθμοί περιφερειακής πρόοδου; Σε τι βαθμό εμποδίζεται η ισόρροπη διαπεριφερειακή ανάπτυξη και τι συνέπειες ανακύπτουν για τους πολίτες-κατοίκους; Με άλλα λόγια, τι ενδείξεις υπάρχουν αναφορικά με τις περιφερειακές διακυμάνσεις του προϊόντος, δηλαδή με τους οικονομικούς κύκλους των ελληνικών περιφερειών, και ποια η ανταπόκρισή τους στις αλλαγές του εθνικού οικονομικού κύκλου; Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να απαντήσει στα ανωτέρω ερευνητικά ερωτήματα, μέσα από την εξέταση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (Α.Εγχ.Π.) των δεκατριών διοικητικών περιφερειών της χώρας (NUTSII) και του συγχρονισμού των κύκλων τους για τη χρονική περίοδο 1970-2010. Ως βασική υπόθεση εργασίας υποστηρίζεται ότι οι Περιφέρειες έχουν πεπερασμένη ικανότητα, ως διακριτές δομές, να επηρεάσουν την πορεία του οικονομικού τους κύκλου, η οποία εξαρτάται από το βαθμό που η αρχιτεκτονική του συστήματος διακυβέρνησης τους επιτρέπει την άμεση και σε επαρκή βαθμό εμπλοκή τους σε στάδια αναπτυξιακών πολιτικών.

2. Επισκόπηση βιβλιογραφίας

Η μελέτη της έννοιας των οικονομικών κύκλων (“business cycles”) άρχισε να απασχολεί τους ερευνητές ήδη από τον 19ο αιώνα². Στις μέρες μας υφίσταται μια βασική διάκριση ανάμεσα σε δυο –συναφείς κατά τα άλλα– οπτικές της έννοιας του κύκλου (Artis et al., 2004). Από τη μια πλευρά εντοπίζεται ο κλασικός ορισμός του όρου που αποδίδεται στους Burns και Mitchell (1946), οι οποίοι υποστήριζαν ότι ένας κύκλος αποτελείται από «επεκτάσεις» (“expansions”) της οικονομικής δραστηριότητας, ακολουθούμενες από «υφέσεις» (“recessions”), «συρρικνώσεις» (“contractions”) και «ανακάμψεις» (“recoveries”). Η εν λόγω ακολουθία δεν εμφανίζει περιοδικότητα μπορεί όμως να επαναλαμβάνεται. Οι ίδιοι (Burns και Mitchell, 1946), υποστήριζαν ότι οι οικονομικοί κύκλοι μπορεί να διαρκέσουν από ένα έως και δέκα ή δώδεκα έτη. Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό ο «κλασικός οικονομικός κύκλος» αναφέρεται σε περιόδους απόλυτων αυξήσεων και μειώσεων της οικονομικής δραστηριότητας. Η δεύτερη οπτική του οικονομικού κύκλου προσεγγίζει τις διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας ως αποκλίσεις από την μακροχρόνια τάση τους (Lucas, 1977· Zarnowitz, 1992), εισάγοντας την έννοια του «κύκλου ανάπτυξης» (“growth cycle”). Έτσι, ενώ η έναρξη της καθοδικής φάσης στον κλασικό κύκλο αναπαριστάται με αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής του

προϊόντος, στον κύκλο ανάπτυξης, κατά την ίδια περίοδο, το επίπεδο του προϊόντος βρίσκεται κάτω από την μακροχρόνια τάση του ακόμη και αν επικρατούν αλγεβρικά θετικοί ρυθμοί ανάπτυξης του προϊόντος.

Οι οικονομικοί κύκλοι και οι διακυμάνσεις του προϊόντος αποτελούν κρίσιμη παράμετρο της προσπάθειας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η θεωρητική θεμελίωση του συγχρονισμού των κύκλων στηρίζεται στη θεωρία των Άριστων Νομισματικών Περιοχών (“Optimum Currency Areas”, Mundell, 1961· McKinnon, 1963) η οποία, συνοπτικά, υποστηρίζει ότι μια νομισματική ένωση παραμένει σταθερή εφ’ όσον τα οφέλη που παράγει ξεπερνούν τα κόστη απώλειας των εθνικών ανεξάρτητων πολιτικών. Στο εμπειρικό πεδίο έχουν εκπονηθεί διάφορες μελέτες. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο οι Artis και Zhang (1997, 1999) προσέγγισαν τη συσχέτιση των οικονομικών κύκλων της Γερμανίας και άλλων χωρών που ήταν ενταγμένες στον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ). Τα αποτελέσματά τους έδειξαν ότι οι κύκλοι μεταξύ χωρών που συμμετείχαν στο μηχανισμό παρουσίασαν μετά τη λειτουργία του μεγαλύτερο συγχρονισμό με τον κύκλο της Γερμανίας, παρέχοντας έτσι ενδείξεις σχηματισμού ενός «ενοποιημένου» ευρωπαϊκού οικονομικού κύκλου. Όμοια, ενδείξεις περί συγχρονισμού των κύκλων στην Ευρώπη παρέχουν οι Inklaar και De Haan (2001). Οι Christodoulakis et al. (1995) εστιάζοντας στις αρχικές δώδεκα χώρες της ΕΕ, επίσης εντοπίζουν ενδείξεις συγχρονισμού, ιδιαίτερα σε ενδογενείς μεταβλητές (εισόδημα, κατανάλωση). Αντίθετα, οι Dickerson et al. (1998) δεν εντοπίζουν ενδείξεις συγχρονισμού των κύκλων των αρχικών δώδεκα χωρών μελών της ΕΕ.

Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, εντοπίζονται ενδείξεις χαμηλότερης συσχέτισης του κύκλου της χώρας με τον κύκλο της Ευρωζώνης (Papageorgiou et al., 2010· Georgikopoulos και Leon, 2009· Gouveia και Correia, 2008) και μικρότερου συγχρονισμού μετά την εισαγωγή του ευρώ (Gogas και Kothroulas, 2009). Από την άλλη πλευρά, παρουσιάζονται ενδείξεις υψηλής συσχέτισης του ελληνικού κύκλου με τον αντίστοιχο γερμανικό (Konstantakoulou, 2010) και αυξανόμενης σύγκλισης του ελληνικού Α.Εγχ.Π. με περιφερειακές χώρες της ευρωζώνης, σε συνδυασμό με ενδείξεις αιτιώδους σχέσης της μεταβολής του ελληνικού κύκλου από τις διακυμάνσεις του Α.Εγχ.Π. της Ισπανίας και της Ιρλανδίας (Michaelides et al., 2013).

Τέλος, στο περιφερειακό επίπεδο της Ελλάδας, στο οποίο εστιάζει η παρούσα μελέτη, εντοπίστηκαν ελάχιστα ευρήματα αναφορικά με τη διακύμανση των δεκατριών περιφερειακών κύκλων. Ειδικότερα, έχει υποστηριχθεί ότι οι τέσσερις ελληνικές στατιστικές μονάδες (Βόρεια Ελλάδα, Κεντρική Ελλάδα, Αττική, Νησιά Αιγαίου και Κρήτη – NUTSI), δεν φαίνεται να ακολουθούν ούτε τον εθνικό κύκλο ούτε τον αντίστοιχο της ευρωζώνης (Montoya και DeHaan, 2007). Επιπλέον, έχουν παρουσιαστεί ενδείξεις υψηλότερου συγχρονισμού των κύκλων των Νομαρχιών (επίπεδο NUTSIII) με τις Περιφέρειες (επίπεδο NUTSII) παρά με το εθνικό επίπεδο αναφοράς (Panteladis και Tsiapa, 2011, 2012).

3. Μεθοδολογία – Δεδομένα

Η παρούσα μελέτη υιοθετεί ως μεθοδολογικό πλαίσιο έρευνας τη νεώτερη προσέγγιση των διακυμάνσεων της οικονομικής δράσης, δηλαδή την απόκλιση που αυτή παρουσιάζει από την μακροχρόνια τάση της. Τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται είναι ετήσιες χρονοσειρές του Α.Εγχ.Π. για τη χρονική περίοδο 1970-2010³ και αφορούν την Ελλάδα και τις δεκατρείς διοικητικές Περιφέρειες (NUTSII). Αρχικά μετατράπηκαν σε πραγματικές τιμές έτους 2009 και κατόπιν υπολογίστηκε ο φυσικός τους λογάριθμος (ln). Επίσης, χωρίστηκαν σε δυο διακριτές περιόδους. Η πρώτη αφορά τα έτη 1970-1994 και η δεύτερη τα έτη 1995-2010. Ο διαχωρισμός έγινε προκειμένου να ξεπεραστούν τεχνικής φύσεως ζητήματα που σχετιζόνταν με την αναθεώρηση του Α.Εγχ.Π. εκείνη την περίοδο, τη επακόλουθη σημαντική μεταβολή της απόλυτης τιμής του Α.Εγχ.Π., αλλά και την αλλαγή του τρόπου υπολογισμού των στατιστικών στοιχείων μετά το 1995 με την υιοθέτηση του προτύπου ESA95⁴.

Για την εξαγωγή των κύκλων χρησιμοποιήθηκε το φίλτρο των Hodrick-Prescott (Hodrick και Prescott, 1997) το οποίο υπολογίζει την τάση μιας χρονοσειράς ελαχιστοποιώντας τις αποκλίσεις από αυτή. Ειδικότερα, η μεταβλητή του Α.Εγχ.Π. y_t δομείται από την συνιστώσα της τάσης $trend_t$ (“trend component”) και την κυκλική συνιστώσα $cycle_t$ (“cyclical component”) όπως φαίνεται και στη σχέση 1:

$$y_t = trend_t + cycle_t \quad (1)$$

Η προσπάθεια υπολογισμού του οικονομικού κύκλου αφορά την αποδόμηση της υπό μελέτη μεταβλητής y_t με την αφαίρεση της συνιστώσας της τάσης, που έχει ως συνέπεια την εξαγωγή της συνιστώσας του κύκλου. Σε αυτό βοηθά το φίλτρο των Hodrick-Prescott (HP) το οποίο, προσαρμόζοντας εποχικά τα δεδομένα, υπολογίζει την κυκλική συνιστώσα αφαιρώντας την τάση. Το φίλτρο HP αναπαριστάται από την ακόλουθη συνάρτηση:

$$\min_{\tau_t} \sum_{t=1}^T (y_t - \tau_t)^2 + \lambda \sum_{t=2}^{T-1} [(\tau_{t+1} - \tau_t) - (\tau_t - \tau_{t-1})]^2 \quad (2)$$

όπου y_t είναι η χρονοσειρά και τ_t είναι η μακροχρόνια τάση με $t=1,2,\dots,T$. Ο όρος $\sum_{t=1}^T (y_t - \tau_t)^2$ μετράει την προσαρμογή (“fitness”) της χρονοσειράς ενώ ο όρος $\lambda \sum_{t=2}^{T-1} [(\tau_{t+1} - \tau_t) - (\tau_t - \tau_{t-1})]^2$ υπολογίζει την εξομάλυνση (“smoothness”) της τάσης. Με άλλα λόγια, με την ελαχιστοποίηση της εξίσωσης (2) εξάγεται η τάση τ_t από τη χρονοσειρά y_t , με την κυκλική συνιστώσα c_t να προσδιορίζεται από τα κατάλοιπα της y_t . Τέλος, ο συντελεστής λ ελέγχει τον βαθμό εξομάλυνσης της τάσης και παίρνει την τιμή $\lambda=100$ για ετήσια δεδομένα, σύμφωνα με τους Hodrick και Prescott (1997).

Προκειμένου να μετρηθεί ο συγχρονισμός των περιφερειακών κύκλων με τον αντίστοιχο εθνικό, αρχικά υιοθετείται ο συντελεστής συσχέτισης ρ_{XY} (“Pearson’s coefficient”). Ο συντελεστής μετράει το βαθμό γραμμικής σχέσης μεταξύ δυο μεταβλητών, δηλαδή συγκρίνει τη γραμμική συμμεταβολή τους, ενώ παίρνει τιμές από -1 έως 1. Οι τιμές που τείνουν προς το 1 παρέχουν ενδείξεις απόλυτης σύγκλισης και συγχρονισμού των περιφερειακών κύκλων, τιμές κοντά στο 0 υποδηλώνουν απουσία συσχέτισης, ενώ τιμές που τείνουν προς το -1 φανερώουν τάσεις ολικής απόκλισης των κύκλων και μη συγχρονισμού. Ο συντελεστής συσχέτισης ρ_{XY} μεταξύ δυο μεταβλητών X_t και αναπαριστάται από την ακόλουθη εξίσωση:

$$\rho_{XY} = \frac{\sigma_{XY}}{\sigma_X \sigma_Y}, \quad -1 \leq \rho_{XY} \leq 1 \quad (3)$$

όπου σ_X και σ_Y είναι οι τυπικές αποκλίσεις, ενώ είναι η συνδιακύμανση.

Η δεύτερη μέθοδος που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση του συγχρονισμού των περιφερειακών οικονομικών κύκλων είναι ο δείκτης συγχρονισμού προσήμου (“Sign Concordance Index-SCI”, Gogas και Kothroulas, 2009). Ο εν λόγω δείκτης μετράει τη σύμπτωση του προσήμου (θετικό ή αρνητικό) μιας μεταβλητής με τη μεταβλητή αναφοράς σε μια κοινή χρονική περίοδο. Εν προκειμένω, η σύμπτωση του προσήμου του κύκλου μιας περιφέρειας με τον κύκλο της μονάδας αναφοράς (Ελλάδα ή Αττική⁵) σημαίνει ότι οι κύκλοι βρίσκονται είτε πάνω είτε κάτω από τη μακροχρόνια τάση του πραγματικού Α.Εγχ.Π. τους σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Η σύμπτωση του προσήμου ερμηνεύεται ως συγχρονισμός του κύκλου. Ο δείκτης αναπαριστάται ως εξής:

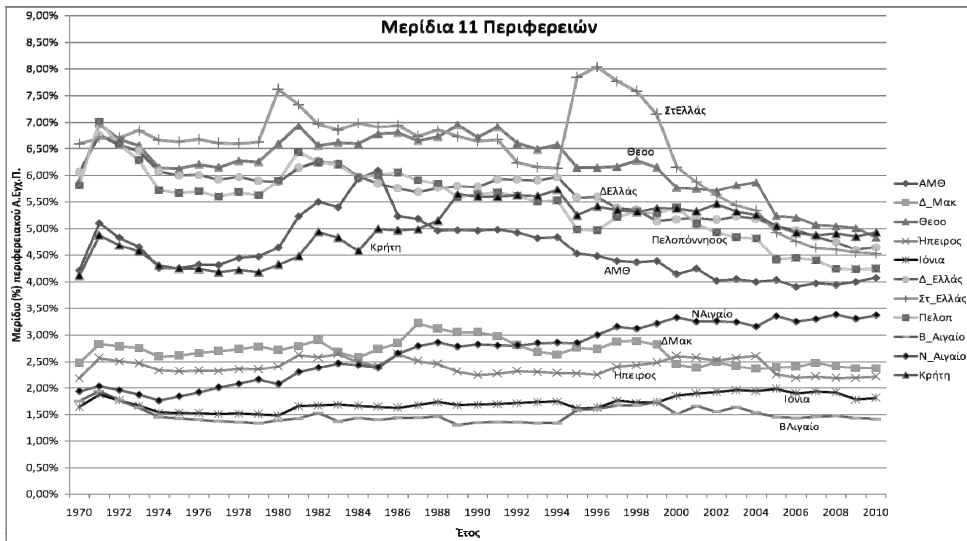
$$SCI_{ir} = \frac{\sum_{j=1}^n k_j}{n} \quad k_j = \begin{cases} 1 & \text{for } \text{sign}(c_{it}) = \text{sign}(c_{rt}) \\ 0 & \text{for } \text{sign}(c_{it}) \neq \text{sign}(c_{rt}) \end{cases}, \quad 0 \leq SCI_{ir} \leq 1 \quad (4)$$

όπου με SCI_{ir} απεικονίζεται ο δείκτης συγχρονισμού ενός περιφερειακού κύκλου i με τον αντίστοιχο κύκλο αναφοράς r (εθνικό ή Αττικής), c_{it} είναι η κυκλική συνιστώσα μιας περιφέρειας i στο χρόνο t , c_{rt} είναι η κυκλική συνιστώσα αναφοράς r (Ελλάδα, Αττική) στο χρόνο t , ενώ n είναι οι κοινές παρατηρήσεις της περιφέρειας i με τη μεταβλητή αναφοράς r (Ελλάδα, Αττική). Ο δείκτης λαμβάνει τιμές από 0 έως 1, μπορεί να εκφραστεί σε ποσοστιαία βάση (0-100%) και μετράει το ποσοστό συγχρονισμού του κύκλου της περιφέρειας i σε σχέση με τον αντίστοιχο εθνικό κύκλο ή τον κύκλο της περιφέρειας Αττικής. Μεγαλύτερο ποσοστό του δείκτη σημαίνει μεγαλύτερος συγχρονισμός των οικονομικών κύκλων.

4. Η δυναμική της διαπεριφερειακής ανταγωνιστικότητας

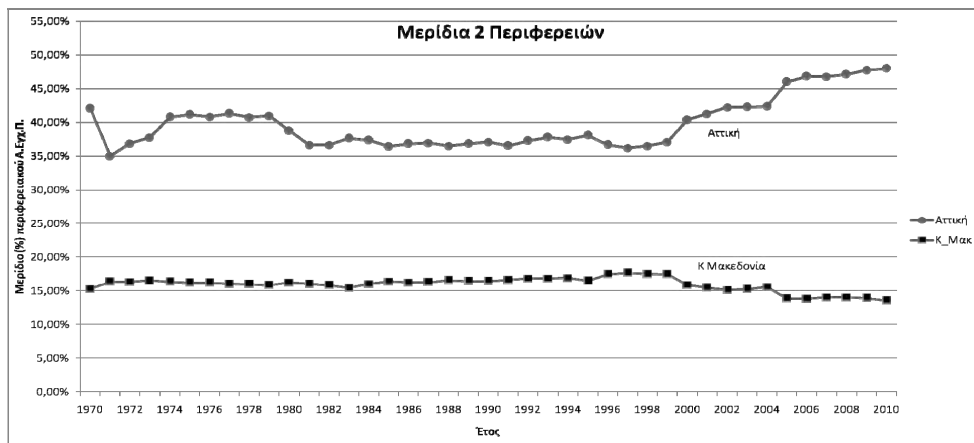
Στο παρόν τμήμα επιχειρείται η παρουσίαση της διαχρονικής δυναμικής των δεκατριών Περιφερειών και η αποτύπωση της εξέλιξης των μεριδίων του προϊόντος που κάθε Περιφέρεια συνεισφέρει στο συνολικό προϊόν της χώρας για τη χρονική περίοδο 1970-2010. Δεδομένου ότι πρόκειται για σχετικό και όχι απόλυτο μέγεθος, η αποτύπωση των μεριδίων εκτείνεται στο σύνολο της χρονικής περιόδου. Έτσι, οι πορείες του προϊόντος κάθε Περιφέρειας παρουσιάζονται στα γραφήματα 1 και 2.

Γράφημα 1: Μερίδια (%) έντεκα Περιφερειών (πραγμ. Α.Εγχ.Π., 2009=100)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Ελ.Στατ. Αρχής, Eurostat.

Γράφημα 2: Μεριδία (%) των δυο μεγαλύτερων Περιφερειών (πραγμ. Α.Εγχ.Π., 2009=100)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Ελ.Στατ. Αρχής, Eurostat.

Όπως προκύπτει συναφώς από τα γραφήματα των μεριδίων των Περιφερειών της χώρας, το 1970 εντοπίζονται 5 διακριτές θέσεις ανταγωνιστικότητας των περιφερειών στον ελλαδικό χώρο (Αττική, Κ. Μακεδονία, Στ.Ελλάδα-Δ.Ελλάδα-Θεσσαλία-Πελοπόννησος, Κρήτη-ΑΜΘ, Δ.Μακεδονία-Ήπειρος-Ν.Αιγαιο-Ιόνια-Β.Αιγαίο), ενώ διαχρονικά ελάχιστες Περιφέρειες καταφέρνουν να βελτιώσουν τη σχετική θέση τους. Κατά το ίδιο έτος, η Αττική και η Θεσσαλονίκη εμφανίζονται να συνεισφέρουν περίπου κατά 57,5% στο εθνικό προϊόν με αναλογίες 42% και 15,5% αντίστοιχα. Για τις υπόλοιπες περιφέρειες τα μερίδια είναι μονοψήφια, η δυναμική τους όμως διαφοροποιείται. Για παράδειγμα, η Ανατολική Μακεδονία-Θράκη (ΑΜΘ) και η Κρήτη έχουν παρόμοιες δυναμικές το 1970, συνεισφέροντας κατά περίπου 4,1% αμφότερες στο εθνικό Α.Εγχ.Π. Αρχικά, ενώ η ΑΜΘ μεταξύ των ετών 1976-1986 εμφανίζει υψηλότερη αναπτυξιακή προοπτική συγκριτικά με την Κρήτη, εν τούτοις, η τελευταία μετά το 1988 καταφέρνει να βελτιώσει το μερίδιό της στο συνολικό Α.Εγχ.Π. συγκριτικά όχι μόνον με την ΑΜΘ αλλά και με όλες τις υπόλοιπες Περιφέρειες, αποσπώντας το μεγαλύτερο μερίδιο κατά το 2010 (περίπου 5%) μετά την Αττική και την Κεντρική Μακεδονία. Η εν λόγω πορεία της Κρήτης την κατατάσσει σε μια από τις περισσότερο ανταγωνιστικές Περιφέρειες της Ελλάδας συγκριτικά με τις υπόλοιπες.

Ενδιαφέρουσα είναι επίσης η πορεία της Περιφέρειας Ν. Αιγαίου. Το 1970 συνεισφέρει λιγότερο από 2% (1,93%) στο εθνικό Α.Εγχ.Π. και βρίσκεται 3^η από το τέλος στη σχετική κατάταξη των μεριδίων, ξεπερνώντας ελαφρά σε ανταγωνιστικότητα την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων (1,64%) και την αντίστοιχη του Β. Αιγαίου (1,75%). Εν τούτοις, διαχρονικά εμφανίζεται να αξιοποιεί τις αναπτυξιακές της

δυνατότητες ενισχύοντας προοδευτικά την ανταγωνιστικότητά της. Έτσι, το Ν. Αιγαίο καταλήγει να συνεισφέρει περίπου 3,5% στο συνολικό Α.Εγχ.Π. κατά το 2010, ενώ Β. Αιγαίο και Ιόνια δεν επιδεικνύουν ανταγωνιστικά χαρακτηριστικά, καθ' όλη την υπό μελέτη περίοδο.

Οι Περιφέρειες Στ. Ελλάδας, Θεσσαλίας, Δ. Ελλάδας και Πελοποννήσου διαχρονικά εμφανίζουν απώλεια σχετικής ανταγωνιστικότητας, ενώ η Ήπειρος και η Δ. Μακεδονία παρουσιάζουν σχετική σταθερότητα στη συνεισφορά του εθνικού Α.Εγχ.Π. Αξιοσημείωτη είναι η πορεία της Περιφέρειας Αττικής διαχρονικά, συγκριτικά με όλες τις υπόλοιπες Περιφέρειες. Για αρκετά χρόνια (1981-1999) η Αττική διατηρεί σταθερή ανταγωνιστικότητα, περίπου στο 37%, όμως μετά το 1999 το μερίδιό της βαίνει αυξανόμενο, προσεγγίζοντας το 2010 το 48% του εθνικού Α.Εγχ.Π. Παρόμοια, η δεύτερη σε ανταγωνιστικότητα Κεντρική Μακεδονία από το 1970 έως το 1999 εμφανίζει σχετικά σταθερό ποσοστό συνεισφοράς το εθνικό Α.Εγχ.Π. (περίπου 16,5%), το οποίο καταφέρνει να αυξηθεί κατά τα έτη 1995-1999 στο 17,5%. Όμως κατά τα επόμενα έτη, η ανταγωνιστικότητά της φθίνει, με την παραγωγή της να περιορίζεται περίπου στο 13,5% του εθνικού Α.Εγχ.Π. το 2010.

Οι επιμέρους ανωτέρω τάσεις είναι δηλωτικές τόσο των διαφορετικών περιφερειακών ταχυτήτων ανάπτυξης και υστέρησης, όσο και της συγκριτικής ανταγωνιστικής υπεροχής της Αττικής έναντι των υπολοίπων Περιφερειών, ιδιαίτερα μετά το 1999 που αποτελεί έτος δημιουργίας του κοινού νομίσιματος. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί η συνεπής ανταγωνιστική θέση στον ελλαδικό χώρο, αύξουσας τάσης, που εμφανίζει διαχρονικά η Περιφέρεια Ν. Αιγαίου.

5. Εμπειρικές ενδείξεις συγχρονισμού των περιφερειακών κύκλων

Στο παρόν τμήμα επιχειρείται η παρουσίαση ενδείξεων συγχρονισμού των οικονομικών κύκλων των ελληνικών Περιφερειών. Η σημασία του συγχρονισμού των κύκλων συνδέεται με την αποτελεσματικότητα στην άσκηση εθνικής οικονομικής πολιτικής. Δεδομένου ότι τόσο η νομισματική όσο και η δημοσιονομική πολιτική επιδιώκεται να παραγάγουν ισοδύναμα αποτελέσματα σε διαφορετικούς γεωγραφικούς χώρους, ο συγχρονισμός των κύκλων, ιδιαίτερα οικονομικών που συμμετέχουν σε νομισματικές ενώσεις, αναδεικνύεται ως εξαιρετικά κρίσιμο στοιχείο, καθώς εξυπηρετεί την ομοιόμορφη μετάδοση των συνεπειών ασκούμενων πολιτικών καθώς και την ισόρροπη μεταβολή, προς την κατεύθυνση της βελτίωσης, οικονομικών και κοινωνικών μεγεθών. Αντίθετα, κύκλοι μη συγχρονισμένοι που είτε επιχειρείται να υπακούσουν σε περιεχόμενα δημόσιων πολιτικών είτε εκτίθενται σε εξωτερικές διαταραχές, αντιδρούν ασύμμετρα συμβάλλοντας, αφ' ενός, στην όξυνση υφιστάμενων αντιθέσεων και ανισοτήτων και, αφ' ετέρου, στη δυσκολία εξυπηρέτησης του επιδιωκόμενου στόχου, δηλαδή της συγκριτικά ισόρροπης χωρικής ανάπτυξης.

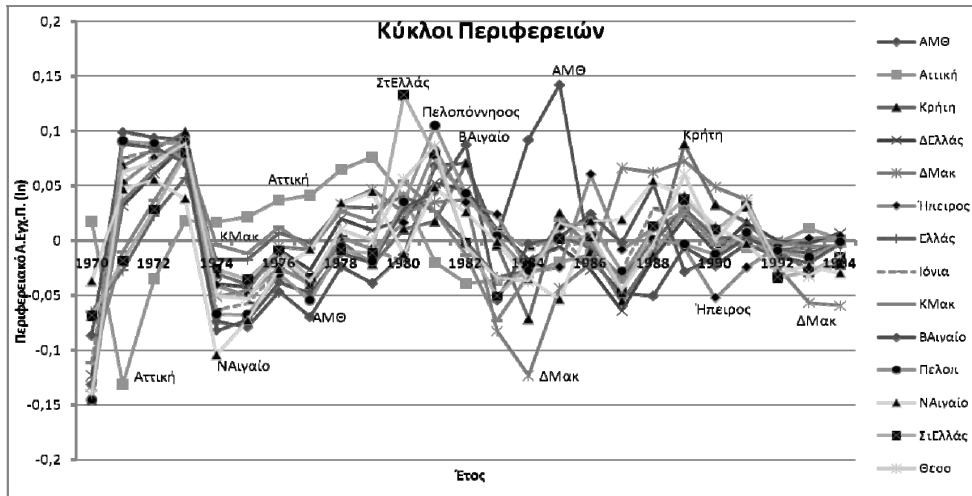
5.1 Εξαγωγή περιφερειακών κύκλων

Στα γραφήματα 3 και 4 απεικονίζονται οι οικονομικοί κύκλοι των δεκατριών Περιφερειών, όπως έχουν εξαχθεί με τη χρήση του φίλτρου ΗΡ. Αρχικά, στο γράφημα 3 εμφανίζονται οι κύκλοι για την περίοδο 1970-1994. Το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1970 όπως και κατά τα πρώτα έτη της δεκαετίας του 1980, παρατηρείται ότι, με την εξαίρεση της Αττικής, αρκετοί κύκλοι κινούνται πάνω από την τάση τους, ενώ στο δεύτερο μισό της ίδιας δεκαετίας τα πράγματα αντιστρέφονται ανάμεσα στην Αττική και στις υπόλοιπες Περιφέρειες, παρέχοντας ενδείξεις περιορισμένου συγχρονισμού του κύκλου της Αττικής με τους υπόλοιπους κύκλους. Κατά τα πρώτα έτη δεκαετίας του 1980 η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (ΑΜΘ) βρίσκεται πάνω από την μακροχρόνια τάση της, η οποία είναι θετική⁶, κάτι που επιβεβαιώνεται και από το αυξητικό μερίδιό της στο εθνικό Α.Εγχ.Π. (γράφημα 1), δίχως όμως να συγχρονίζεται με τις υπόλοιπες Περιφέρειες, το προϊόν των οποίων μεταβάλλεται με ρυθμό μικρότερο από την τάση τους. Κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980 παρατηρούνται κύκλοι που βρίσκονται πάνω από τη μακροχρόνια τάση τους, ενώ άλλοι βρίσκονται κάτω από αυτή, υπονοώντας περιορισμένο συγχρονισμό. Κατά τα πρώτα έτη της δεκαετίας του 1990 οι περισσότεροι περιφερειακοί κύκλοι παρουσιάζουν τάσεις μερικής σύγκλισης (1992) προς τις μακροχρόνιες τάσεις τους.

Την περίοδο 1995-2010 (γράφημα 4) εντοπίζονται διακυμάνσεις των κύκλων, ιδιαίτερα του κύκλου της Αττικής, ο οποίος μετά το 2005 φαίνεται να συνδέεται με τους υπόλοιπους κύκλους. Προηγουμένως, παρουσιάζει -ενίοτε- αποκλίσεις από το ρυθμό της τάσης του, άλλοτε θετικές (1995-96, 2001-08) και άλλοτε αρνητικές (1996-00, 2009-10). Πάντως η περίοδος 1998-2004 παρέχει ενδείξεις περιφερειακών κύκλων που δε συγκλίνουν με τη μακροχρόνια τάση τους, δεδομένου ότι αρκετοί είναι πάνω από αυτή, ενώ άλλοι υπολείπονται.

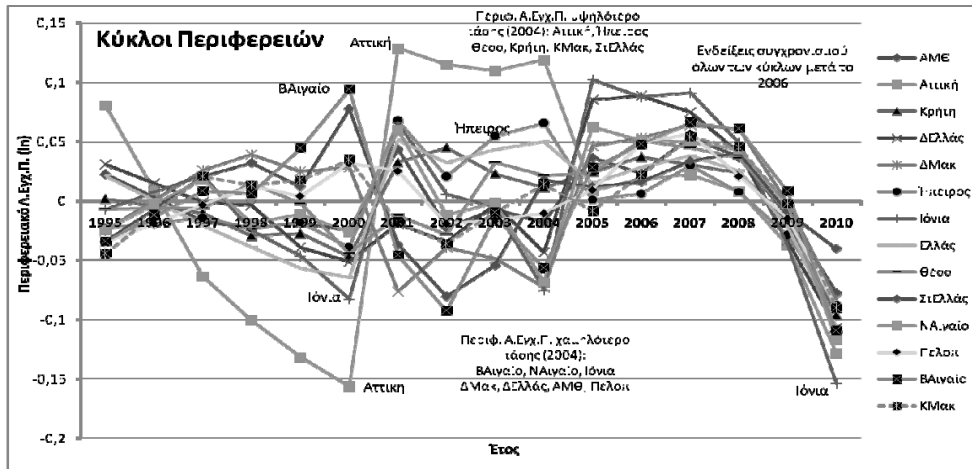
Τέλος, δε θα πρέπει να διαφύγει της προσοχής το στοιχείο ότι παρ' ότι ο κύκλος της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας εμφανίζει υψηλότερη μεταβολή του Α.Εγχ.Π. από την τάση του κατά τα έτη 1997-2000 και 2004-2008, η μακροχρόνια τάση του Α.Εγχ.Π. παρουσιάζει αρνητική κλίση⁷, αντίθετα από ό,τι συμβαίνει με όλες τις υπόλοιπες Περιφέρειες.

Γράφημα 3: Οικονομικοί κύκλοι Περιφερειών: 1970-1994

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Γράφημα 4: Οικονομικοί κύκλοι Περιφερειών: 1995-2010

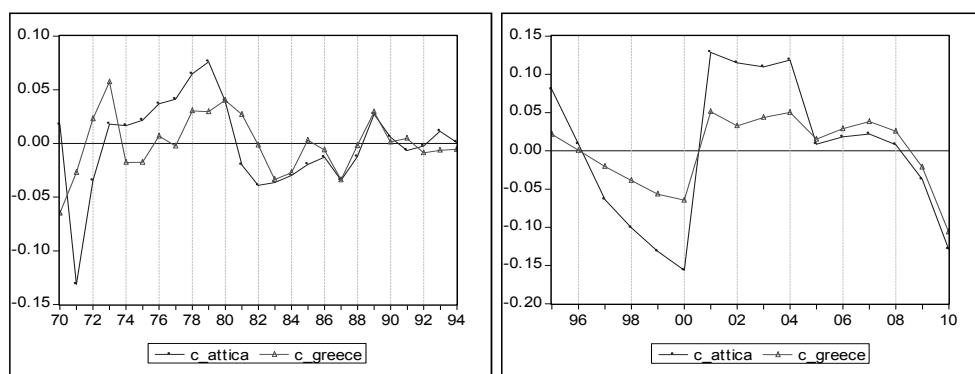

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στο γράφημα 5 παρουσιάζεται η συγκριτική πορεία του κύκλου της Αττικής με τον αντίστοιχο εθνικό. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 οι κύκλοι φαίνεται να ακολουθούν παράλληλη πορεία αναφορικά με την τάση τους, ενώ ο κύκλος της Περιφέρειας Αττικής εμφανίζεται να ηγείται του εθνικού κύκλου

προς τα τέλη της δεκαετίας (1979) και στις αρχές της επόμενης (1982) ενώ το αντίστροφο (ο εθνικός κύκλος να ηγείται της Αττικής) συμβαίνει στα μισά της δεκαετίας (1985). Από το 1980 έως το 1994 οι διακυμάνσεις των δυο μεγεθών δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερη διαφοροποίηση. Όμοια, κατά τα έτη 1995-2010 ο κύκλος της Αττικής εμφανίζει ενδείξεις συγχρονισμού με τον εθνικό κύκλο, ενώ από το 2005 και έπειτα οι συγκριτικές αποκλίσεις των δυο κύκλων από τις τάσεις τους δε διαφοροποιούνται σημαντικά.

Γράφημα 5α,β: Κύκλοι Ελλάδας και Αττικής (αριστερά-α: 1970-1994, δεξιά-β: 1995-2010)

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

5.2 Συγχρονισμός περιφερειακών οικονομικών κύκλων

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζεται ο συγχρονισμός των περιφερειακών οικονομικών κύκλων. Αρχικά, παρατίθενται τα αποτελέσματα του συγχρονισμού με βάση τη μέθοδο του συντελεστή συσχέτισης ρ_{xy} , ενώ, στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αντίστοιχα αποτελέσματα βάσει της μεθόδου του δείκτη συγχρονισμού προσήμου. Έτσι, στον πίνακα 1 εμφανίζονται τα αποτελέσματα του συντελεστή συσχέτισης των δεκατριών περιφερειών με τον εθνικό κύκλο. Κατά την περίοδο 1970-1994 την εντονότερη θετική συσχέτιση με τον κύκλο της χώρας καταγράφει ο κύκλος της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας (0,93), του οποίου όμως ο συγχρονισμός περιορίζεται σημαντικά (0,26) κατά την επόμενη περίοδο (1995-2010). Έντονα θετική συσχέτιση παρουσιάζουν οι κύκλοι της Στερεάς Ελλάδας (0,80), της Θεσσαλίας (0,79) και της Δυτικής Ελλάδας (0,76), ενώ τη χαμηλότερη τιμή γραμμικής συμμεταβολής εμφανίζει ο κύκλος της Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (0,34). Κατά την περίοδο 1995-2010 οι κύκλοι των Περιφερειών Κρήτης (0,94), Αττικής (0,92) και Ηπείρου (0,89) παρουσιάζουν την εντονότερη συσχέτιση με τον εθνικό κύκλο. Αντίθετα, οι κύκλοι των Περιφερειών Δυτικής Μακεδονίας (-0,05) και Βορείου Αιγαίου (-0,03) δεν πα-

ρουσιάζουν ενδείξεις συσχέτισης, ενώ επίσης οριακά ασθενή συσχέτιση εμφανίζει η Κεντρική Μακεδονία. Για την ίδια περίοδο, με την εξαίρεση των Περιφερειών Κ. Μακεδονίας, Δ. Μακεδονίας, Δ. Ελλάδας, Πελοποννήσου, και Β. Αιγαίου, οι υπόλοιπες Περιφέρειες εμφανίζουν υψηλότερες τιμές θετικής συσχέτισης του κύκλου τους με τον εθνικό, συγκριτικά με την προηγούμενη περίοδο, στοιχείο δηλωτικό της ενίσχυσης του συγχρονισμού των κύκλων τους με τον αντίστοιχο εθνικό.

Πίνακας 1: Συντελεστής συσχέτισης με εθνικό κύκλο

	1970-1994	1995-2010
Περιφέρεια	ρ_{xy}	ρ_{xy}
Αν. Μακ. Θράκη	0,34	0,73
Κ. Μακεδονία	0,93	0,26
Δ. Μακεδονία	0,68	-0,05
Θεσσαλία	0,79	0,71
Ήπειρος	0,56	0,89
Ιόνια	0,54	0,69
Δ. Ελλάδα	0,76	0,58
Στ. Ελλάδα	0,80	-0,23
Πελοπόννησος	0,59	0,41
Αττική	0,42	0,92
Β. Αιγαίο	0,43	-0,03
Ν. Αιγαίο	0,45	0,57
Κρήτη	0,66	0,94

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στον πίνακα 2 εμφανίζονται τα αποτελέσματα του συντελεστή συσχέτισης των κύκλων των Περιφερειών με τον αντίστοιχο κύκλο της Αττικής. Οι κύκλοι των Περιφερειών Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (-0,55), Βορείου Αιγαίου (-0,52), Πελοποννήσου (-0,45) και Ηπείρου (-0,35) εμφανίζουν αρνητική συσχέτιση με τον κύκλο της Αττικής, ενώ οι κύκλοι της Δ. Μακεδονίας, Δ. Ελλάδας και της Στ. Ελλάδας είναι ασυσχέτιστοι. Κατά την περίοδο 1995-2010 η συσχέτιση των περισσότερων περιφερειακών κύκλων παρουσιάζεται ενισχυμένα θετική με εξαίρεση τη Στ. Ελλάδα (-0,55), τη Δ. Μακεδονία (-0,40) και το Β. Αιγαίο (-0,39) που παρουσιάζουν αρνητική συσχέτιση με τον Αττικό κύκλο.

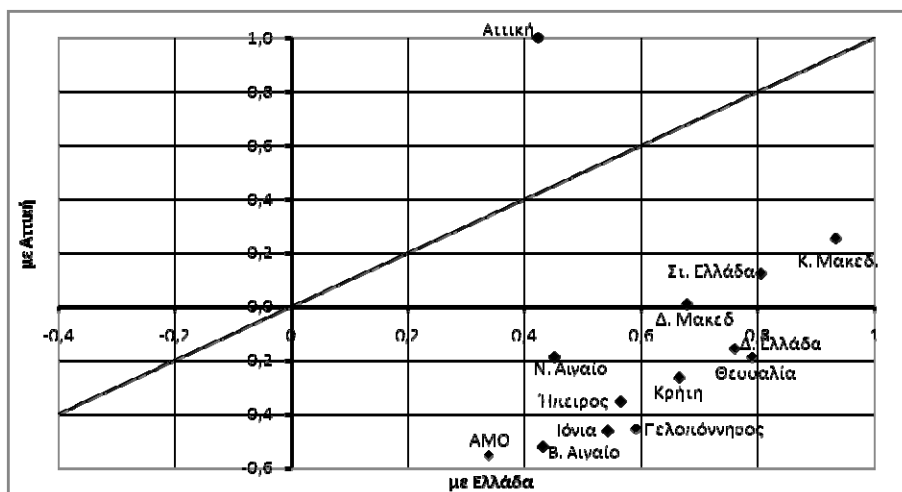
Περαιτέρω, τα αποτελέσματα των πινάκων 1 και 2 αναπαριστούνται στα γραφήματα 6 και 7, όπου καθίσταται εμφανές ότι αρκετές Περιφέρειες βελτιώνουν το ρυθμό συμμεταβολής τους, με τους υπό μελέτη κύκλους αναφοράς (εθνικό και Αττικής), κατά την περίοδο 1995-2010, όμως παράλληλα, αυξάνεται και η διασπορά των τιμών.

Πίνακας 2: Συντελεστής συσχέτισης με κύκλο Αττικής

Περιφέρεια	1970-1994	1995-2010
	ρ_{XY}	ρ_{XY}
Αν. Μακ. Θράκη	-0,55	0,50
Κ. Μακεδονία	0,25	-0,12
Δ. Μακεδονία	0,01	-0,40
Θεσσαλία	-0,19	0,42
Ήπειρος	-0,35	0,81
Ιόνια	-0,46	0,45
Δ. Ελλάδα	-0,15	0,31
Στ. Ελλάδα	0,12	-0,55
Πελοπόννησος	-0,45	0,06
Ελλάδα	0,42	0,92
Β. Αιγαίο	-0,52	-0,39
Ν. Αιγαίο	-0,19	0,29
Κρήτη	-0,26	0,80

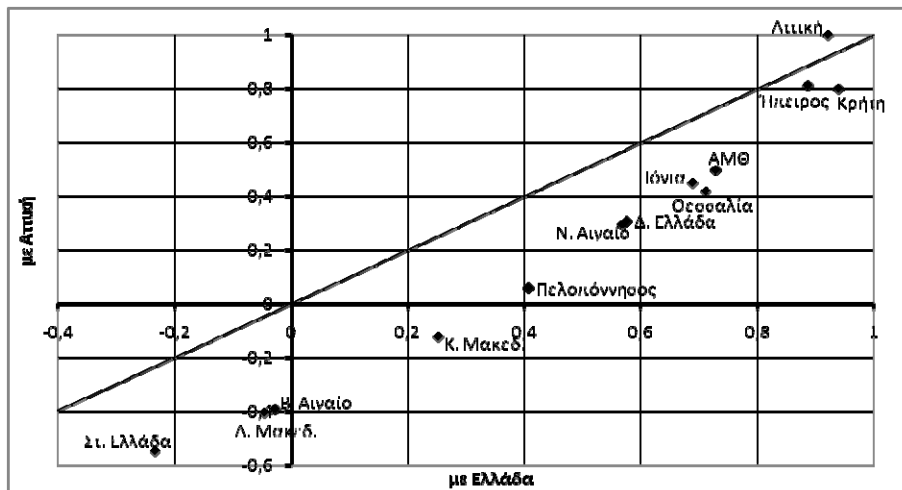
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Γράφημα 6: Συσχέτιση κύκλων Περιφερειών με Αττική και εθνικό κύκλο, 1970-1994

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Γράφημα 7: Συσχέτιση κύκλων Περιφερειών με Αττική και εθνικό κύκλο, 1995-2010

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στους πίνακες 3 και 4 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του δείκτη συγχρονισμού προσήμου του κύκλων των Περιφερειών, αρχικά με τον εθνικό κύκλο και στη συνέχεια με τον κύκλο της Περιφέρειας Αττικής. Σύμφωνα με τον πίνακα 3, κατά την περίοδο 1970-1994 οι Περιφέρειες παρουσιάζουν συγχρονισμό με τον εθνικό κύκλο που κυμαίνεται από 48% (Ηπειρος, 0,48) έως 92% (Κ. Μακεδονία, 0,92). Κατά τη δεύτερη περίοδο μελέτης (1995-2010), η Αττική εμφανίζει απόλυτο συγχρονισμό (100%) με τον εθνικό κύκλο από 60% που είχε προηγουμένως, ενώ η Κρήτη (94%), η Ήπειρος (88%) και η Ανατ. Μακ.-Θράκη (81%) συγχρονίζουν έντονα τους κύκλους τους με τον αντίστοιχο εθνικό. Τη χαμηλότερη τιμή συγχρονισμού παρουσιάζει ο κύκλος των Περιφερειών Κ. Μακεδονίας (25%) και Β. Αιγαίου (31%) που μαζί με τον κύκλο της Στ. Ελλάδας (44%) επαληθεύουν τα ευρήματα που προέκυψαν και με τη μέθοδο του συντελεστή συσχέτισης (πίνακας 1), αναφορικά με τον αρχικά υψηλότερο συγχρονισμό με τον εθνικό κύκλο που καταγράφεται κατά την πρώτη υπό μελέτη περίοδο (1970-1994) συγκριτικά με τη δεύτερη (1995-2010).

Πίνακας 3: Δείκτης Συγχρονισμού Προσήμου με εθνικό κύκλο

Περιφέρεια	1970-1994	1995-2010
	SCI _{ir}	SCI _{ir}
Αν. Μακ. Θράκη	0,56	0,81
Κ. Μακεδονία	0,92	0,25
Δ. Μακεδονία	0,76	0,44
Θεσσαλία	0,84	0,69
Ήπειρος	0,48	0,88
Ιόνια	0,64	0,75
Δ. Ελλάδα	0,72	0,75
Στ. Ελλάδα	0,80	0,44
Πελοπόννησος	0,60	0,50
Αττική	0,60	1,00
Β. Αιγαίο	0,64	0,31
Ν. Αιγαίο	0,64	0,63
Κρήτη	0,80	0,94

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στον πίνακα 4 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του δείκτη συγχρονισμού προσήμου των περιφερειακών κύκλων με τον αντίστοιχο Αττικό κύκλο. Από αυτά προκύπτει ότι μόλις μια Περιφέρεια (Κ. Μακεδονία) από τις υπόλοιπες δώδεκα παρουσιάζουν χαμηλότερο βαθμό συγχρονισμού (38%) κατά την περίοδο 1995-2010 σε σύγκριση με την προηγούμενη (52%), μια Περιφέρεια (Δ. Μακεδονία) διατηρεί τον ίδιο συγχρονισμό (44%), ενώ όλες οι υπόλοιπες αυξάνουν το ποσοστό συγχρονισμού του κύκλου τους με την Αττική.

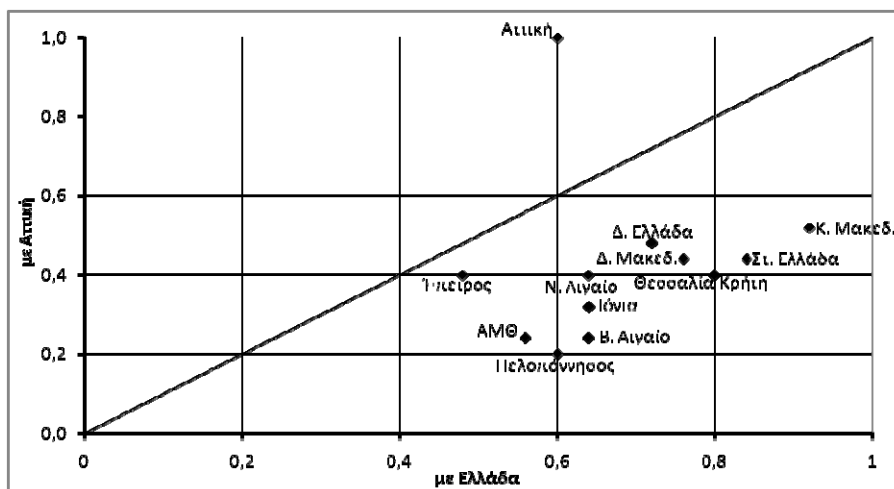
Τα αποτελέσματα των πινάκων 3 και 4 αποτυπώνονται στα γραφήματα 8 και 9. Από τα εν λόγω γραφήματα προκύπτει ότι οι περισσότερες Περιφέρειες αυξάνουν το βαθμό συμμετρίας του συγχρονισμού τους με τον εθνικό και τον Αττικό κύκλο κατά την περίοδο 1995-2010 και, παράλληλα, επιβεβαιώνεται το εύρημα της μεθόδου του συντελεστή συσχέτισης σχετικά με τη μεγαλύτερη διασπορά των τιμών των κύκλων.

Πίνακας 4: Δείκτης Συγχρονισμού Προσήμου με κύκλο Αττικής

Περιφέρεια	1970-1994	1995-2010
	SCIir	SCIir
Αν. Μακ. Θράκη	0,24	0,81
Κ. Μακεδονία	0,52	0,38
Δ. Μακεδονία	0,44	0,44
Θεσσαλία	0,44	0,69
Ήπειρος	0,40	0,88
Ιόνια	0,32	0,75
Δ. Ελλάδα	0,48	0,75
Στ. Ελλάδα	0,40	0,44
Πελοπόννησος	0,20	0,50
Ελλάδα	0,60	1,00
Β. Αιγαίο	0,24	0,31
Ν. Αιγαίο	0,40	0,63
Κρήτη	0,40	0,94

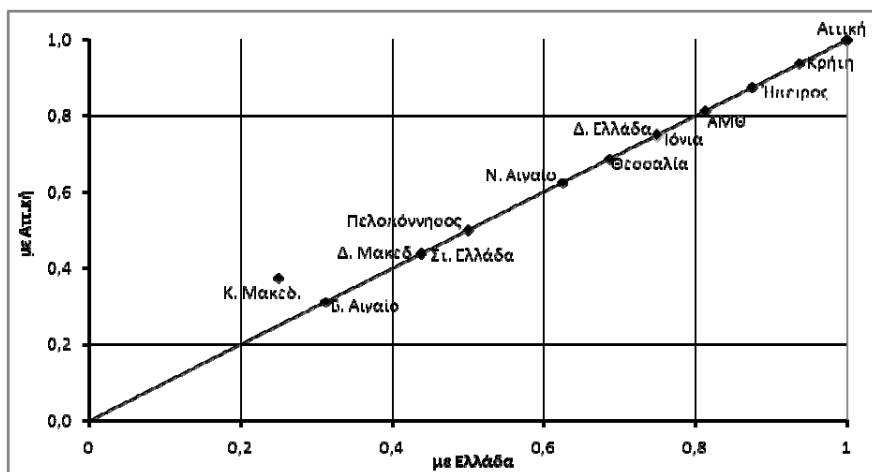
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Γράφημα 8: Δείκτης συγχρονισμού προσήμου, 1970-1994

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Γράφημα 9: Δείκτης συγχρονισμού προήμου, 1995-2010

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

6. Συζήτηση

Υιοθετώντας τη διάσταση των εξευρωπαϊστικών πιέσεων από την «κορυφή προς τη βάση» (“top-down”) (Landrech, 1994), η δημιουργία των Περιφερειών το 1986 υπάκουσε στις ασκούμενες πιέσεις προσαρμογής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στο πλαίσιο άσκησης της ευρωπαϊκής πολιτικής συνοχής και της ικανοποίησης περιφερειακών και τοπικών αναγκών συνοχής, μέσω της δημιουργίας συναφών οργανωτικών δομών από χώρες που δεν είχαν αντίστοιχες περιφερειακές οργανώσεις όπως π.χ. η Ελλάδα και η Ιρλανδία (Hooghe και Keating, 1994). Με άλλα λόγια, η Ε.Ε. πρακτικά πίεσε προς την κατεύθυνση δημιουργίας περιφερειακών δομών (Spanou, 2012) και, συνολικά, ενθάρρυνε τη διαδικασία περιφερειοποίησης μέσω της πολιτικής συνοχής (Andreou, 2006).

Ενώ η εκκίνηση της διαδικασίας θεσμικής οργάνωσης των Περιφερειών τοποθετείται περίπου στα μισά της δεκαετίας του 1980, η περιφερειακή οικονομική διάσταση προϋπάρχει. Η έντονη μάλιστα απόκλιση της κοινωνικής και οικονομικής ομοιογένειας στον εθνικό χώρο συνιστά ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα (Πολύζος, 2011:155). Ειδικότερα, οι περιφερειακοί οικονομικοί κύκλοι αποτελούν κρίσιμη παράμετρο πληροφόρησης για το βαθμό συγχρονισμού και, άρα, σύγκλισης διαφορετικών χωρικών μονάδων στο υποεθνικό επίπεδο διακυβέρνησης.

Κατά την περίοδο 1970-1994, όταν ο θεσμός της διοικητικής Περιφέρειας είτε δεν είχε καθιερωθεί είτε η θέσπιση του (1986) δε συνοδεύτηκε από μεταφορά επαρκών αρμοδιοτήτων και πόρων, οι ενδείξεις συγχρονισμού των περιφερειακών κύκλων με τον αντίστοιχο εθνικό χαρακτηρίζονται από σχετική διαβάθμιση. Οι περισσότερες

Περιφέρειες εμφανίζουν μέτρια θετική συσχέτιση (συντελεστής συσχέτισης μικρότερος από 0,70) με τον εθνικό κύκλο και απουσία συσχέτισης ή και ασθενώς έως μέτρια αρνητική με τον κύκλο της Περιφέρειας Αττικής. Το τελευταίο στοιχείο ερμηνεύεται ως ένδειξη ότι η Περιφέρεια Αττικής, η οικονομία της οποίας εμφανίζει μέση συσχέτιση με τον εθνικό κύκλο, δεν κατέχει κυρίαρχο ηγετικό οικονομικό ρόλο, με όρους ενδείξεων διασύνδεσης με άλλες Περιφέρειες, παρά το σημαντικό μερίδιο του εθνικού Α.Εγχ.Π. που αποσπά (κάτι περισσότερο από το 1/3). Η υψηλότερη σύγκλιση κύκλου με τον εθνικό καταγράφεται από τη 2^η σε μέγεθος συνεισφοράς στο εθνικό Α.Εγχ.Π. Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, η οποία δείχνει να συγχρονίζεται σε πολύ ισχυρό βαθμό τον κύκλο της με τον εθνικό και ασθενώς με τον κύκλο της Αττικής.

Ο συγχρονισμός των περιφερειακών κύκλων εμφανίζεται να διαφοροποιείται κατά τη δεύτερη περίοδο μελέτης (1995-2010). Σε θεσμικό επίπεδο ανάλυσης, οι Περιφέρειες ενισχύονται (1997) και συμμετέχουν περισσότερο ενεργά στην υλοποίηση εκ των βασικών λόγων δημιουργίας τους, δηλαδή στην εφαρμογή της πολιτικής συνοχής⁸. Στο οικονομικό επίπεδο, οι ενδείξεις συγχρονισμού φανερώνουν αύξηση της διασποράς των τιμών των περισσότερων περιφερειακών κύκλων με τον αντίστοιχο εθνικό συγκριτικά με την περίοδο 1970-1994, άρα διαφορετικές ταχύτητες συγχρονισμού, στοιχείο που αποκλίνει από το διαχρονικό ζητούμενο της ισορροπίας ανάπτυξης. Επιπλέον, εμφανίζονται ενδείξεις ασυσχέτιστων κύκλων (Β. Αιγαίο, Δ. Μακεδονία, Κ. Μακεδονία, Στ. Ελλάδα). Από την άλλη πλευρά, παρουσιάζονται ενδείξεις συγχρονισμού όλων των περιφερειακών κύκλων μετά το 2006 (γράφημα 4), στοιχείο θετικό, που όμως ενδεχομένως να συνδέεται με την εκδήλωση όψων της οικονομικής συρρίκνωσης που ακολουθεί και συμπαρασύρει όλες τις Περιφέρειες. Η Περιφέρεια Αττικής συγχρονίζεται πολύ ισχυρά με τον εθνικό κύκλο, κάτι που μάλλον συναρτάται αιτιωδώς με τη διεύρυνση του μεριδίου της στο εθνικό Α.Εγχ.Π. Επίσης, χαρακτηριστική είναι η πορεία του κύκλου της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, οι τιμές του οποίου πλέον δεν συσχετίζονται με τον εθνικό και τον αντίστοιχο Αττικό κύκλο. Η τελευταία παρατήρηση ενδεχομένως να έχει αιτιακή σύνδεση με τον περιορισμό του μεριδίου της ίδιας Περιφέρειας μετά το 2000 στο εθνικό Α.Εγχ.Π. Το ίδιο δύναται να ισχύει και για άλλες Περιφέρειες οι οποίες καίτοι ενισχύουν τη συμμετοχή τους με τον εθνικό κύκλο και τον κύκλο της Αττικής, εν τούτοις δεν καταφέρνουν να βελτιώσουν τη σχετική θέση τους στο εθνικό προϊόν (Κρήτη, Ήπειρος, Ανατολική Μακεδονία-Θράκη).

Κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί η ανταπόκριση στη διαπεριφερειακή ανταγωνιστικότητα που δείχνει η Περιφέρεια Ν. Αιγαίου. Η εν λόγω Περιφέρεια καταφέρνει να συγχρονίσει καλύτερα τον κύκλο της την περίοδο 1995-2010 τόσο με τον εθνικό όσο και με τον Αττικό και, ταυτόχρονα, να διευρύνει τελικά τα μερίδια συμμετοχής της στο εθνικό Α.Εγχ.Π. Όμοια συμπεριφορά εμφανίζει και ο κύκλος της Περιφέρειας Αττικής κατά την ίδια περίοδο, ο οποίος συγχρονίζεται απόλυτα

με τον εθνικό κύκλο και βελτιώνει το συγχρονισμό του με αρκετές Περιφέρειες. Επιπλέον, η Αττική σημειώνει υψηλή ανταγωνιστική επίδοση ενισχύοντας σημαντικά το μερίδιό της στο εθνικό Α.Εγχ.Π. (48%, 2010) με αναπόφευκτη συνέπεια τον ταυτόχρονο περιορισμό ή τη στασιμότητα των αντίστοιχων μεριδίων των υπόλοιπων Περιφερειών. Άμεση επίπτωση του εν λόγω άτυπου περιφερειακού ανταγωνισμού αποτελεί η διεύρυνση της διαπεριφερειακής απόκλισης ανάμεσα στην Αττική με αρκετές από τις υπόλοιπες Περιφέρειες, στοιχείο που δεν υπακούει στον επιδιωκόμενο στόχο της ισόρροπης περιφερειακής ανάπτυξης.

Ο θεσμός των Περιφερειών δεν έχει αποκτήσει αρμοδιότητες που προβλέπουν τη διάθεση εργαλείων συστηματικού επηρεασμού του (τοπικού) προϊόντος, καθώς η εν λόγω εξουσία ανήκει στη δικαιοδοσία εθνικών και υπερεθνικών αρχών⁹. Μόλις το 2010 προστέθηκε η δυνατότητα ανάδειξης αιρετών ηγεσιών, η οποία συνοδεύτηκε και από μεταβίβαση νέων αρμοδιοτήτων, περισσότερο διαχειριστικού χαρακτήρα. Από την άλλη πλευρά, είναι χρήσιμο να τονιστεί ότι οι Περιφέρειες μπορούν να ασκήσουν ορισμένοι ύψους θετική επιρροή στην διακύμανση του τοπικού προϊόντος τους, ιδιαίτερα μέσω της συμμετοχής τους σε αναπτυξιακές διαδικασίες, όπως η κατάρτιση και υλοποίηση περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων. Υπό αυτή την οπτική, εφ' όσον ξεπεραστούν ατέλειες στρατηγικού περιφερειακού προγραμματισμού (Ψυχάρης, 2005), το περιεχόμενο της αναπτυξιακής πολιτικής που πρόκειται να υιοθετήσουν για την προγραμματική περίοδο 2014-2020, υπό το πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής συνοχής, αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Η δε επιδιώξη συγχρονισμού των κύκλων τους με τον αντίστοιχο εθνικό, ιδιαίτερα όσων εμφανίζουν υστέρηση, μπορεί να περιορίσει τις ασύμμετρες διαταραχές, να μειώσει τα επίπεδα απόκλισης μεταξύ τους και με το εθνικό επίπεδο αναφοράς, να αυξήσει αντίστοιχα τη διαπεριφερειακή σύγκλιση και, τελικά, να εξυπηρετήσει το στόχο της ισόρροπης ανάπτυξης, με θετικό αντίκτυπο προς τους πολίτες.

7. Συμπεράσματα

Η δημιουργία των ελληνικών περιφερειακών δομών στην Ελλάδα το 1986 υπάκουσε σε εξευρωπαϊστικές πιέσεις στη λογική της προσέγγισης «από την κορυφή προς τη βάση» για την εξυπηρέτηση του περιεχομένου συγκεκριμένων ευρωπαϊκών πολιτικών, όπως η περιφερειακή πολιτική, με απώτερο στόχο την ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη και τη μείωση των ανισοτήτων. Υπό αυτό το πρίσμα, η σημασία του συγχρονισμού των περιφερειακών οικονομικών κύκλων έγκειται στην επιδιώξη σύγκλισης των τοπικών οικονομιών, τη μείωση των ανισοτήτων και την εξυπηρέτηση του στόχου της ισόρροπης διαπεριφερειακής ανάπτυξης. Το παρόν άρθρο επικεντρώθηκε στη μελέτη του συγχρονισμού των περιφερειακών κύκλων, επιχειρώντας την αναζήτηση ενδείξεων σχετικά με το βαθμό συμμεταβολής των περιφερειακών οικονομιών της χώρας.

Τα εμπειρικά αποτελέσματα της παρούσας μελέτης παρέχουν ενδείξεις που υποστηρίζουν την άποψη ότι ο συγχρονισμός των οικονομικών κύκλων των ελληνικών Περιφερειών με τον εθνικό και τον κύκλο της Αττικής παρουσιάζεται σχετικά εξασθενημένος μετά το 1995, καθώς καταγράφεται μεγαλύτερη απόκλιση στη διασπορά των τιμών και με τις δυο μεθόδους μέτρησης. Από το 2006 και έπειτα όμως παρουσιάζονται ενδείξεις συγχρονισμού όλων των περιφερειακών κύκλων. Η εν λόγω σύμπτωση των κύκλων φαίνεται να αποδίδεται περισσότερο στις ακούσιες διαταραχές που προέρχονται από την περιορισμένη βιωσιμότητα εθνικών δημοσιονομικών μεγεθών και τη συνακόλουθη οικονομική συρρίκνωση και λιγότερο σε στρατηγικές πολιτικές περιφερειακής συνοχής και ανάπτυξης, εγείροντας ερωτήματα για το περιεχόμενο και την αποτελεσματικότητα των τελευταίων. Η Αττική, που αποτελεί και τη μεγαλύτερη περιφερειακή οικονομία της χώρας, μετά το 1995 εμφανίζεται να ισχυροποιεί την παραγωγική δυναμική της διαχρονικά, συγκριτικά με σχεδόν όλες τις υπόλοιπες Περιφέρειες, καθώς και να συγχρονίζει τέλεια τον κύκλο της με τον αντίστοιχο εθνικό. Ελάχιστες Περιφέρειες (Ν. Αιγαίο) επιτυγχάνουν αντίστοιχους ρυθμούς με αποτέλεσμα την απόκλιση της μεγαλύτερης Περιφέρειας της χώρας από τις υπόλοιπες.

Συμπερασματικά, δεν προκύπτει η ύπαρξη ενός ομοιογενούς συγχρονισμένου εθνικού κύκλου καθ' όλη τη διάρκεια των ετών 1970-2010, αλλά η παρουσία επιμέρους περιφερειακών κύκλων που συγχρονίζονται με τον εθνικό με διαφορετικές ταχύτητες, ιδιαίτερα μετά το 1995. Η πολλαπλότητα του συγχρονισμού των περιφερειακών κύκλων, ιδιαίτερα πριν το 2006, οδηγεί στην απόκλιση από το στόχο του περιορισμού του χωρικών οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων, αδυνατώντας να εξυπηρετήσει επί της ουσίας το κυρίαρχο ζητούμενο της σύγκλισης και της ισόρροπης διαπεριφερειακής ανάπτυξης, δημιουργώντας ερωτήματα για την αποτελεσματικότητα αναπτυξιακών πολιτικών, όπως π.χ. η πολιτική συνοχής. Από το 2006 και έπειτα, επισημαίνεται ως θετική η ένδειξη ύπαρξης συγχρονισμού όλων των κύκλων των Περιφερειών με τον αντίστοιχο εθνικό, καθώς εξυπηρετεί την αποτελεσματικότητα των στόχων της ευρωπαϊκής νομισματικής πολιτικής, καίτοι φαίνεται, εν πολλοίς, να οφείλεται στην οικονομική συρρίκνωση που πλήττει από το 2009 καθολικά τη χώρα.

Σημειώσεις

1. Ήδη από τη δεκαετία του 1960 υπήρχε η έννοια της προγραμματικής περιφέρειας και του περιφερειακού προγραμματισμού στη βάση προγραμμάτων ανάπτυξης. Βλ. σχετ.: Ανδρέου Γ. και Λύκος, Μ. (2011), «Ο Εξευρωπαϊσμός της Ελληνικής Περιφερειακής Πολιτικής», στο: Μαραβέγιας, Ν. (επιμ.), *Εξευρωπαϊσμός στο Μεσογειακό Χώρο*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.: 259-286.

2. Ενδεικτικά: Juglar, C. (1862), *Crises Commerciales et Leur Retour Periodique en France, en Angleterre, et aux Etats-Unis*, 2nd edition, Paris: Alcan (Reprinted New York: Kelly, 1967).
3. Πηγές των στοιχείων είναι η Ελληνική Στατιστική Αρχή (πρώην Ε.Σ.Υ.Ε.) και η Eurostat. Τα στοιχεία του 2010 είναι προσωρινά.
4. «Τον Απρίλιο του 1999, σύμφωνα με τον Κανονισμό 2223/96 της ΕΕ του Συμβουλίου της 25ης Ιουνίου 1996 περί Ευρωπαϊκού Συστήματος Εθνικών και Περιφερειακών Λογαριασμών της Κοινότητας, όλα τα κράτη μέλη υποχρεώθηκαν να εφαρμόσουν το νέο σύστημα ΕΣΟΛ 95 της ΕΕ με πρώτο έτος αναφοράς το 1995. Το νέο σύστημα (ΕΣΟΛ 95) εφαρμόστηκε από τη Διεύθυνση Εθνικών Λογαριασμών της ΓΓ ΕΣΥΕ, στα στοιχεία του έτους 1995». Βλ. σχετ.: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (2007), *Κρατικός Προϋπολογισμός έτους 2007-Εισηγητική Έκθεση*, Αθήνα: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, σελ. 156.
5. Η Αττική επιλέχθηκε ως η Περιφέρεια με το διαχρονικά μεγαλύτερο μερίδιο επί του εθνικού Α.Εγχ.Π.
6. Βλ. σχετ.: Παράρτημα Ι.
7. Βλ. σχετ.: Παράρτημα ΙΙ.
8. Κατά τη χρονική περίοδο 1995-2010, οι Περιφέρειες συμμετέχουν στην υλοποίηση δυο Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης καθώς και του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (Β' ΚΠΣ, 1994-1999· Γ' ΚΠΣ, 2000-2006· ΕΣΠΑ, 2007-2013).
9. Π.χ. η δυνατότητα που έχει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να μεταβάλλει την προσφορά χρήματος.

Βιβλιογραφία

- Andreou G. (2006), “EU Cohesion Policy in Greece: Patterns of Governance and Europeanization”, *South European Society and Politics*, 11:2, pp. 241-259.
- Ανδρέου Γ. και Λύκος Μ. (2011), «Ο Εξευρωπαϊσμός της Ελληνικής Περιφερειακής Πολιτικής», στο: Μαραβέγιας, Ν. (επιμ.), *Εξευρωπαϊσμός στο Μεσογειακό Χώρο*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.: 259-286.
- Artis J.M. και Zhang W. (1999), “Further Evidence on the International Business Cycle and the ERM: Is There A European Business Cycle?”, *Oxford Economic Papers*.
- Artis J.M. και Zhang W. (1997), “International Business Cycles and the ERM”, *International Journal of Finance and Economics*, 2, pp. 1–16.
- Artis M., Marcellino M. και Proietti T. (2004), “Dating Business Cycles: A Methodological Contribution with an Application to the Euro Area”, *Oxford Bulletin of Economic and Statistics*, 66:4, pp. 537–565.
- Burns A. F. και Mitchell C.W. (1946), *Measuring Business Cycles*, New York: National Bureau of Economic Research.

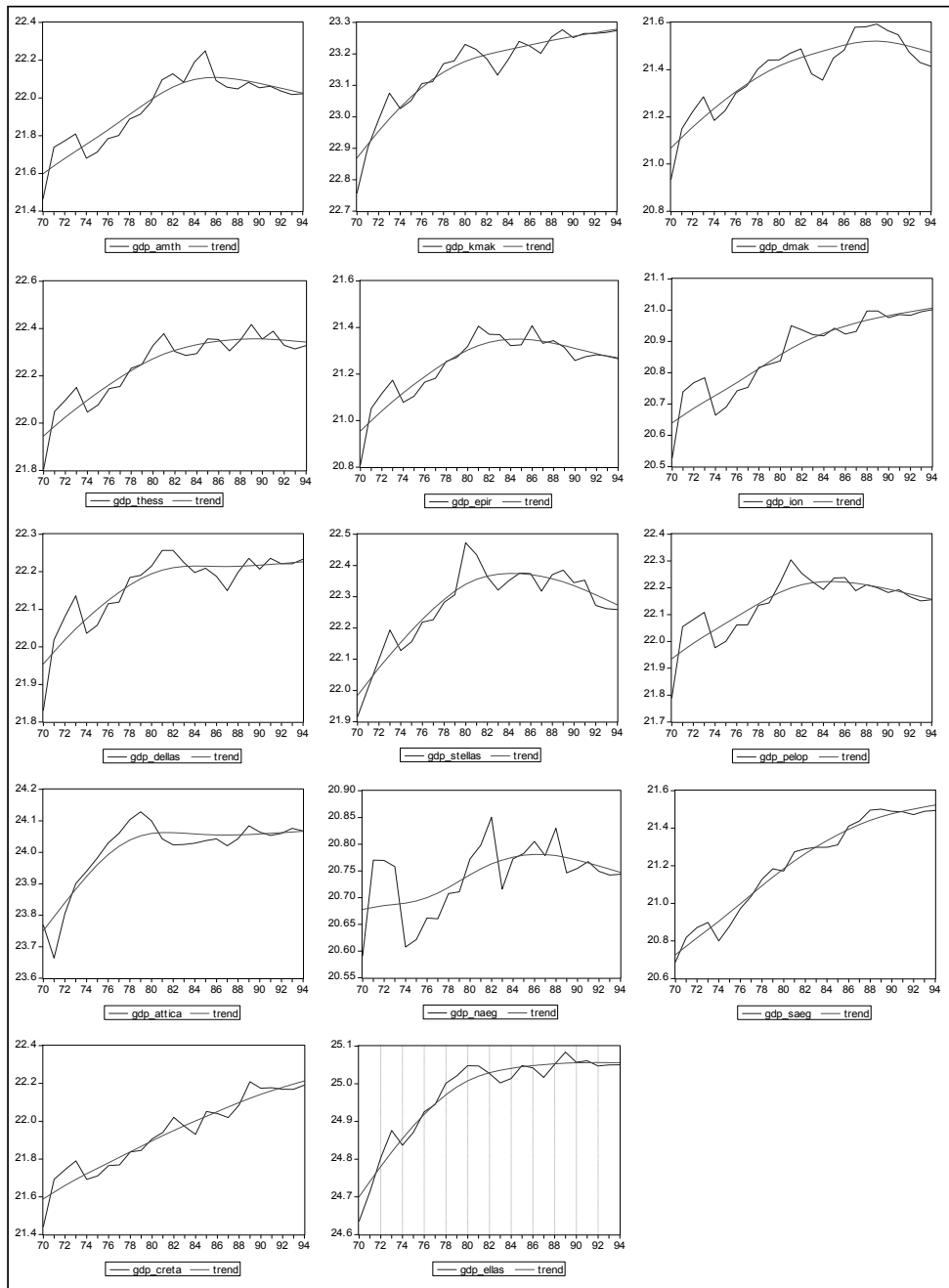
- Christodoulakis N., Dimelis S.P. και Kollintzas T. (1995), “Comparisons of Business Cycles in the EC: Idiosyncracies and Regularities”, *Economica*, 62, pp. 1-27.
- Dickerson A.P., Gibson H.D., και E. Tsakalotos (1998), “Business Cycle Correspondence in the European Union,” *Empirica*, 25, pp. 51-77.
- Georgikopoulos N. και Leon C. (2009), “Stochastic Shocks of the European and the Greek Economic Fluctuations” *Centre For Planning And Economic Research*, No 100, http://www.kepe.gr/pdf/D.P/dp_100.pdf πρόσβαση: (17.9.2013).
- Gogas P. και Kothroulas G. (2009), “Two Speed Europe and Business Cycle Synchronisation in the European Union: The Effect of the Common Currency”, *MPRA paper no. 13909*, University Library of Munich, Germany.
- Gouveia S., και Correia L., (2008), “Business Cycle Synchronisation in the Euro Area: The Case of Small Countries”, *International Economics and Economic Policy*, Springer Publications.
- Juglar C. (1862), *Crises Commerciales et Leur Retour Periodique en France, en Angleterre, et aux Etats-Unis*, 2nd edition, Paris: Alcan (Reprinted New York: Kelly, 1967).
- Hodrick R., και Prescott E.P. (1997), “Postwar Business Cycles: An Empirical Investigation,” *Journal of Money, Credit, and Banking*, 29, pp. 1-16.
- Hooghe L. και Keating M. (1994), “The Politics of EU Regional Policy”, *Journal of European Public Policy*, 1, pp. 368-393.
- Inklaar R. και Haan D. J. (2001), “Is There Really a European Business Cycle? A Comment”, *Oxford Economic Papers*.
- Konstantakopoulou I., “The Business Cycle in Euro Zone Economies: 1960-2009”, <http://www.aueb.gr/conferences/Crete2010/More%20Recent/Konstantakopoulou.pdf>, πρόσβαση: (17.9.2013)
- Ladrech R. (1994), “Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France”, *Journal of Common Market Studies*, 32:1, pp. 69-88.
- Lucas R. (1977), “Understanding Business Cycles”, στο: Brunner, K. και Meltzer, A. (Eds), *Stabilization of the Domestic and International Economy*, Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy 5, Amsterdam: North-Holland, pp. 7-29.
- McKinnon R.A. (1963), “Optimum Currency Areas”, *American Economic Review*, 53, pp. 717-725.
- Michaelides P.G. Papageorgiou T. και Vouldis A.T. (2013), “Business Cycles and Economic Crisis in Greece (1960-2011): A long Run Equilibrium Analysis in the Eurozone», *Economic Modelling*, 31, pp. 804-816.
- Montoya L. και De Haan J. (2007), “Regional Business Cycle Synchronization in Europe?”, *Bruges European Economic Research Paper 11*, International Economics and Economic Policy.

- Mundell R.A. (1961), “A Theory of Optimum Currency Areas”, *American Economic Review*, 51, pp. 657-665.
- Panteladis I. και Tsiapa M. (2012), “Fragmented Integration and Business Cycle Synchronization in the Greek Regions”, *European Planning Studies*, pp. 1-20.
- Panteladis I. και Tsiapa M. (2011), “Business Cycle Synchronisation in The Greek Regions”, *Journal of Urban and Regional Analysis*, v. III:2, pp.143-158.
- Papageorgiou T., Michaelides P.G., και Milios J.G., (2010), “Business Cycles Synchronization and Clustering in Europe (1960–2009)”, *Journal of Economics and Business*, 62:5, pp. 419–470.
- Πολύζος Σ. (2011), *Περιφερειακή Οικονομική*, Αθήνα: Κριτική.
- Spanou C. (2012), “The Quandary of Administrative Reform”, στο: Kalyvas, S., Pagoulatos, G. and H. Tsoukas, (eds), *From Stagnation to Forced Adjustment. Reforms in Greece 1974-2010*, London: Hurst & Company, σελ.: 171-194.
- Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (2007), *Κρατικός Προϋπολογισμός έτους 2007-Εισηγητική Έκθεση*, Αθήνα: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών.
- Ψυχάρης Ι. (2005), «Τα Περιφερειακά Προγράμματα των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης: Πρώτη Αποτίμηση και Προοπτικές» στο: *Επιστημονικές Μελέτες*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, σελ. 375-399.
- Zarnowitz V. (1992), “Business Cycles: Theory, History, Indicators, and Forecasting”, *Studies in Business Cycles*, 27, Chicago: University of Chicago Press for the NBER.

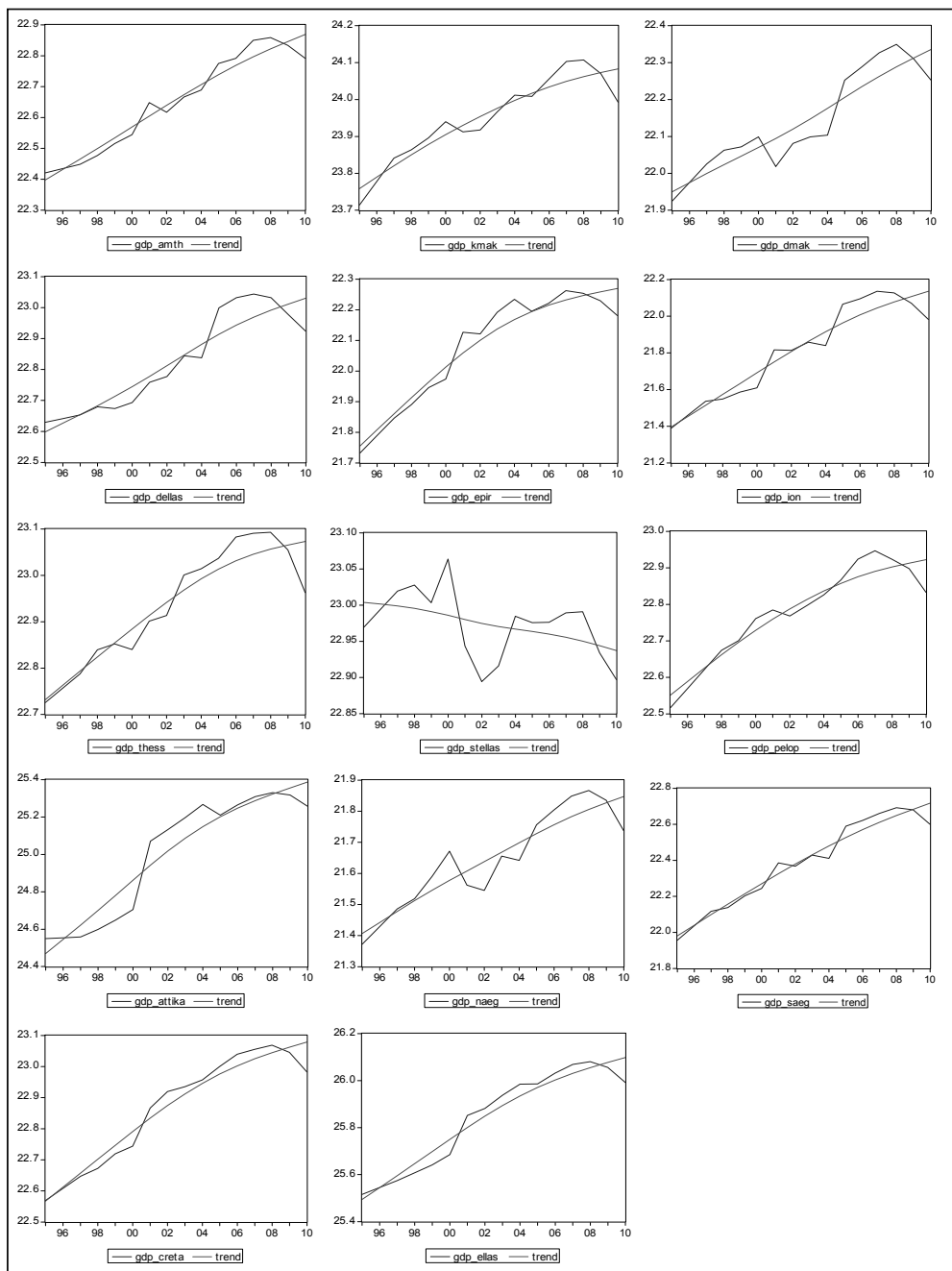
Άλλες πηγές

- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (1986), Νόμος υπ’ αριθμ. 1622.1986 «Τοπική Αυτοδιοίκηση-Περιφερειακή Ανάπτυξη και Δημοκρατικός Προγραμματισμός», ΦΕΚ 92^Α, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (1997), Νόμος υπ’ αριθμ. 2503 «Διοίκηση, Οργάνωση, Στελέχωση της Περιφέρειας, Ρύθμιση Θεμάτων για την Τοπική Αυτοδιοίκηση και Άλλες Διατάξεις», ΦΕΚ 107^Α, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (2010), Νόμος υπ’ αριθμ. 3852 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης», ΦΕΚ 87^Α, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (2007), *Κρατικός Προϋπολογισμός έτους 2007-Εισηγητική Έκθεση*, Αθήνα: Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών.

Παράρτημα Ι: Πραγματικό περιφερειακό προϊόν και τάση (2009=100, ln Α.ΕΥΧ.Π.), 1970-1994

Παράρτημα II: Πραγματικό περιφερειακό προϊόν και τάση (2009=100, ln Α.ΕΥΧ.Π.), 1995-2010

Growth Factors of Small and Medium-sized Enterprises at State and Regional Level

Constantinos Ikonomidou, *Adjunct Lecturer, National and Kapodistrian University of Athens*

Abstract

The present research investigates the significance of various forms of capital and factors of production for SME growth in Greece, in the period before joining the Eurozone (1995-2002). A mathematical model associates SME growth with changes of features from various forms of domestic, local and regional capital and firm-level dummies, including firm size. The model is estimated using a representative sample. The findings on the limited significance of economic and manufacturing capital at state and regional level -especially in Attiki- are attributed to indirect causes, such as the 1999-2000 Athens Stock Exchange crash, SME increasing internationalization and the regional social, political and cultural capital. Additional findings indicate substantial failures in delivering growth-oriented local and regional policies focusing on SMEs and their problems. The significant association of SME growth with few forms of capital at state, regional and industrial level and with firm size is highlighted. The operation of a long-run economic capital-intensive accumulation process is investigated.

KEYWORDS: SME, Capital, Geography, Greece, Eurozone

Παράγοντες Ανάπτυξης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων σε Εθνικό και Περιφερειακό Επίπεδο

Κωνσταντίνος Οικονόμου, *Εντεταλμένος Διδασκαλίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Περίληψη

Στην παρούσα έρευνα εξετάζεται η σημασία των ποικίλων μορφών κεφαλαίου για την ανάπτυξη των Ελληνικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) την περίοδο προετοιμασίας ένταξης στην Ο.Ν.Ε. (1995-2002). Ένα μαθηματικό μοντέλο συσχετίζει την ανάπτυξη των ΜΜΕ με αλλαγές σε χαρακτηριστικά διάφορων μορφών εγχώριου, τοπικού ή περιφερειακού κεφαλαίου και με μεταβλητές σε επίπεδο επιχείρησης, συμπεριλαμβανομένου του μεγέθους των επιχειρήσεων. Το μοντέλο εκτιμάται με τη χρήση ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος. Τα ευρήματα για την περιορισμένη σημαντικότητα του οικονομικού και βιομηχανικού κεφαλαίου σε

κρατικό και περιφερειακό επίπεδο -ειδικά στην Αττική- αποδίδονται σε έμμεσες αιτίες, όπως το κράχ του Χ.Α.Α., η αυξανόμενη διεθνοποίηση των ΜΜΕ και το περιφερειακό κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό κεφάλαιο. Πρόσθετες ενδείξεις αναδεικνύουν την αποτυχία διαμόρφωσης αναπτυξιακών τοπικών και περιφερειακών πολιτικών που να εστιάζουν στις ΜΜΕ και τα προβλήματά τους. Τονίζεται η σημαντική σχέση της ανάπτυξης των ΜΜΕ με ορισμένες μορφές κεφαλαίου και συντελεστές σε εθνικό, περιφερειακό και κλαδικό επίπεδο και με το μέγεθος των επιχειρήσεων. Ερευνάται η λειτουργία μιας μακροπρόθεσμης διαδικασίας έντονης συσσώρευσης οικονομικού κεφαλαίου.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Μικρομεσαίες, Κεφάλαιο, Γεωγραφία, Ελλάδα, Ευρωζώνη

---

1. Prolegomena

The Greek economy has been experiencing a time of great turmoil since the first significant crisis of the Eurozone. The blooming picture of its public debt, unemployment and of its current economic indicators raise substantial questions concerning the sustainability and capacity of its future growth efforts, which should be implemented from now on without additional financial support by its Eurozone partners. But Greece's current financial and economic instability poses an insecurity barrier first and foremost for all its Eurozone and European Union partners. Therefore, for the common EU interest Greek economists ought to shed further light on growth conditions concerning the Greek economy during its transition period that had led to its entry at the Eurozone, in 2002, which was recently described as a "mistake" in political circles in Germany, the Netherlands and in other common currency partners. Focusing on the factors that have managed or not to affect Greece's economic growth may have more to reveal than what was suggested to be, at first sight, at the root of its current economic and financial malaise. In case relevant research reveals something more systematic about Greece's growth efforts, its principal findings need to be reported for the common benefit of all Eurozone and EU partners. Since it is expected that in future, similar efforts to join the Eurozone will be undertaken by other EU partners, every single policy lesson has to be drawn concerning transitional periods that have led an EU Member State to join the common currency zone.

2. Introduction

As one of the earliest members joining the EU, Greece has advanced most of the policies promoting economic integration and accelerated efforts to join

the Monetary Union as a founding member, early in 2002. During Greece's preparatory phase to join the Eurozone, economic goal setting emphasized mostly macroeconomic adjustment, the need to reduce inflation, to improve principal fiscal indicators, especially those on debt and deficits, and to achieve stabilisation. Economic stability was promoted as a principal political motivation and target. The period from 1995 to 2002 was also associated with intensive policies and multiple political and administrative decisions to integrate the Greek periphery at the EU, to achieve economic and social cohesion and open-up its economy and its industries at the international competition. State-level barriers were progressively abolished and, as with other EU partners, Greece was forced to both reduce international competition barriers and improve domestic competition, as the EC quickened its pace towards a single market that would accommodate all its states, and intensively prepared to create an Economic and Monetary Union (EMU).

Greece suffered at that time from a double-peripherality problem, within the EU and across its territory, where spatial imbalances were taking place. It was envisaged as peripheral at the EU and, up to a great extent, as under-developed. Large amounts of funds were invested for its growth and development across its territory, less or more peripheral, by strengthening EU cohesion policy and its investments (Maravegias, 1995; Bachtler and Michie, 1995). The 1993 major Reform of Structural Funds and the related restructuring of EU Cohesion and Regional Policy have brought investments of unprecedented and -at the same time- pan-European scale, which comprised projects such as the new Athens Airport and the Athens METRO. Their construction was also accelerated because of the need to successfully organise the Athens 2004 Olympic Games. Specific regional programmes were combined with state-level operational programmes, such as the programme on manufacturing and few EC initiatives, such as a specific initiative on SMEs (Petraikos and Psycharis, 2004).

All these policies aimed to achieve a number of changes at the local and regional environment that concerned industrial capital and its infrastructure (e.g. concerning ICT and the location of new industrial spaces), entrepreneurship, human capital, the creation and fostering of changes in various degrees of education, changes with respect to legal environment and the laws implemented (e.g. a new development law was applied for enterprise growth and cohesion) and numerous other changes that related to SMEs and their growth. As with subsequent programming periods, the largest part of EU and Greek funds was devoted to hard infrastructure (Glynos et al., 2011). Their implementation required additionality and the co-financing of programmes with domestic funds, partnership creation, the appropriate legal context, the building of administrative, institutional and financial capacity and multi-level governance (Bachtler and Michie, 1995; Leonardi, 2005), which all have taken time to be realised and implemented.

Ex ante predictions (based on the HERMIN model) had early underlined the vulnerability of the Greek economy within the Single Market, which was attributed to the limited competitiveness of its domestic industries and the limited FDI inflows (ESRI, 1997, quoted in Bradley, 2005). Few studies emphasized the success of policies implemented. For example Leonardi (2005) suggested that EU policies assisted Greece to become less peripheral and two of its regions to cross the border between underdeveloped and developed states, as considered at that time. Despite these efforts, linking SMEs with domestic geographical, local or regional economic capital and the factors of production had not seemed to be a principal priority, as with regional policies implemented across EU Cohesion states at that time (see in Bradley, 2005; Bachtler and Michie, 1995; Leonardi, 2005 and many others). Besides, this is diagnosed in the principal EU-level ex post thematic evaluation on SME policies for the study period, which explicitly suggested that EU policies did not ‘demonstrate strategic thinking with regard to the aims of SME measures or a close alignment between these measures and overall regional development objectives’ and highlighted several aspects that had to be promoted across the EU, such as SME clustering, horizontal and vertical linking (ERNST & YOUNG, 1999, p. viii).

Greek SMEs were found to have lower increases in numbers, employment and turnover generation in comparison to SMEs located in other EU peripheral regions at that time, in Spain, Italy or Ireland (RASTEI, 2002, quoted in Palaskas and Tsampra, 2005). Their reduced competitiveness was attributed to their environment, especially the economic and institutional (Palaskas and Tsampra, 2005). In their study, Palaskas and Tsampra (2005) mostly focus on describing the Greek SME environment, especially the financial, banking and tax system, the conditions of entrepreneurship, human capital and those at the labour market and on emphasizing the problems and difficulties of the Greek SMEs. However, one needs to investigate more carefully and -if possibly- in depth, the way in which regional environment affected SME growth and the factors contributing to SME growth at the period, both at state and regional level. Additional studies are necessary to diagnose the validity of arguments held by Palaskas and Tsampra (2005) and any subjective claims. The use of quantitative rather than qualitative methods has the potential to better reveal economic realities, even after some critical time elapses from the study period, not to mention that it can be regularly reproduced. However, devising a new quantitative evaluation method would be needed to reconcile macro with micro-analytical approaches (as highlighted in Bradley, 2005; Bachtler and Michie, 1995). Answering the very broad question of the specific ways by which economic capital and other factors of production had affected SME growth, while assessing indirectly the policy effects on SME growth, is one of the principal subjects investigated under the present study.

For the non-acquainted with the developments of the Greek economy reader, one needs to add another point in our analysis. The last phase of the study period is associated with substantial losses for smaller in size investors, savers and firms, caused by the 1999-2000 crash of the Athens stock exchange (ASE). The ASE General Index had exceeded an annual increase of 100% at the end of 1999 (Spanos, 2003). The rise in share prices of listed companies from 1997 to 1998 reached an annual increase of ASE capitalisation by 194.7% (ibid). The total funds raised from public offerings (IPO's) increased from 59 million in 1997 to 1.1 billion Euro in 1998 and approximately 1.9 billion in 1999. In 1999, listed companies raised 472.9% more funds than the previous year (ibid, p.8). From January to October 2000, the ASE General Price Index for shares was reduced by 31.4% (Bank of Greece, 2000). This fall ranged across industries; in construction the percentage of fall in shares was 64.2%, while in manufacturing it was 33.8% (op.cit.). The stock market value of listed companies shrunk dramatically from approximately 197 billion Euro in December 1999 (representing 176% of Greek GDP) to approximately 146 billion in October 2000 (107% of GDP) (op. cit.). The causes for this crash¹ should not only be sought on domestic funds and the wealth effect produced but also on speculative movements of international funds, which were allowed by the increasing internationalisation and opening-up of the recently independent Greek stock market that had to deal with large-scale changes and money flows of unprecedented extent. The contagious, gregarious and massive behaviour of thousands of individuals that were difficult to handle, accumulated large amounts of domestic funds in ASE, which did not end up to healthy business investment opportunities.

This is an important aspect to consider in our analysis for the Greek economy at the time, for a country that recently faced the dramatic consequences of another consecutive -within a period of less than 10 years- crisis, this time of a global scale. If there is something more systematic to diagnose in the Greek case, this could relate to the exposition of states facing substantial stock market adjustments to a chain of negative reactions and shocks, as suggested in some studies (for example in Reinhart and Rogoff (2009; 2010)). The answer to the broad question of 'why nations fail' appears to relate to their environment (as underlined by Acemoglu and Robinson, 2012) but one should investigate with more concern how exactly a domestic economic and business environment is shaken by an initial shock and the specific factors affecting or not the growth of an economy and its businesses².

What is more, the Greek labour market suffers from limited flexibility. Flexibility was defined as the ability for 'rapid redeployment of labour between industries, occupations or regions, ensuring that any disturbance to the labour market

is short-lived', as well as an institutional setting determining high employment and low structural unemployment rates (by Pissarides in HM Treasury, 2003). It was distinguished in different forms, such as numerical, working-time, functional and wage flexibility (Bredgaard et al., 2005) and suggested to contribute to SME employment generation (Bredgaard et al., 2005; HM Treasury, 2003). Greece's limited flexibility was envisaged through policies implemented, but several of its causes, such as problems with labour market mobility and demographic change, have never been seriously considered³.

Taking these points into account, the present work is a microeconomic study for the growth of Greek SMEs and the factors associated to it, during this transitory period that led Greece at joining the Monetary Union on time. It first develops a mathematical model that relates business and, in particular, small and medium-sized enterprise (SME) growth to: i) changes at the geographical environment of firms, at local and regional level, ii) firm-level dummies and iii) the particular dummy for the region where each firm is located. The model is then empirically tested with econometrics, using a representative for the Greek economy sample of 1023 SMEs, surviving from 1995 to 2002. Several microeconomic models associate firm-size changes variables (namely the logarithmic transformation of employment and turnover growth) with the dependent variables. They all take the form of seemingly unrelated regression equations (SURE).

The study is preceded by a theoretical reference on geographical features and their grouping in various forms or types of capital (or factors of production). This part excuses the choice of selected to be studied features and their grouping into factors that affected SME growth. Conclusions are reached on the Greek economy at the period, the growth of its surviving SMEs and the significance of changes of geographical and firm-level dummies that associated with SME growth. These are all regarded within the context of Greece's uneven regional development and centre-periphery pattern and the interaction among three different spatial scales, namely the local, regional and national. The study provides a more robust methodological basis for similar studies in the subject, in many different respects.

3. Geographical features, firm-level features and their grouping in various forms of capital and factors of production

Until today, several national or regional-level studies have been conducted on the factors affecting business growth in numbers or sizes (Hart and McGuinness, 2004; Moyes and Westhead, 1990; Reynolds et al., 1994; Westhead et al., 1995; Westhead and Moyes, 1992). These studies, usually focusing on SMEs in different states, geographical and historical environments⁴, investi-

gate how specific state and geographical contexts affect firm growth, by using different proxies and various modelling specifications that combine factors at the firm environment with those at the firm level.

Selected factors are grouped in various methodological ways and groups (such as education or rurality), by making reference to theory or a proposed methodology, such as principal component analysis (see Westhead and Moyes, 1992). The variables tested are only but proxies, indicating the significance of a factor from financial, industrial or other type of business environment. Proxies are selected from a pool or ‘concentration of characteristics’ (Westhead and Moyes, 1992; p. 26). Reynolds et al. (1994) suggested that despite different geographical settings, similar factors affect business growth processes, indicating a rather uniform conceptualisation of the role of economic geography in affecting firm growth. Similar factors are likely to associate with firm growth in more central or peripheral environments (see in Vaessen and Keeble, 1995).

In comparison to these approaches, the present work takes a perspective that focuses on the features of the local and regional environment of firms (in a single word the “geographical” environment), which are grouped in various forms of capital. It also adds in the analysis of the firm environment, information at the firm level, by using dummies. All these forms of capital investigated are the factors of production detected in economic growth and development theory.

Geographical features constitute an essential aspect of geographical theory. They are distinguished in physical or human-centred (economic, social or other), dynamic or static, ‘hard’ or ‘soft’, material or immaterial, tangible or intangible (see in Cooke and Piccaluga, 2006; Asheim et al., 2006) and differ in type, degree or quality. For analytical purposes, we can group them in different types or forms of capital, such as the economic, industrial, entrepreneurial, human, social, cultural, the legal or any other form of capital. These forms of capital are in practice principal factors of production discussed in economic theory.

Examples of economic and financial capital features are the amount of savings, deposits, the declared income or the investment ratio, emphasized by neo-classical theory. Industrial capital features, such as market competition, structure and cost conditions are distinct for each industry. Industrial infrastructure features are features of hard or soft infrastructure found in each industry, such as the numbers of hotel beds in the tourist industry. Infrastructure has been discussed in various studies to be at the heart of growth efforts (see Aschauer, 1989).

Human capital features refer to labour, workers, their capacity to acquire skills, knowledge and know-how, and the various degrees of education attended. Human capital is extensively suggested to contribute to growth (McCann, 2013; Asheim et al., 2006; Becker, 1964), often through various models (see Romer,

1986; 1990; Lucas, 1988; Mankiw et al., 1992; Fagerberg, 1987). Higher levels of human capital have been associated to increases in employment, population and house prices (Glaeser et al., 1995).

Centrality or peripherality is another geographical feature that relates to business growth and development. Central regions are thought to achieve cumulatively better growth outcomes than peripheral regions (see in McCann, 2013). They are likely to provide higher increasing returns to scale, lower transaction costs, improved infrastructure in transportation, telecommunication or other domains, access to capital, technology, labour or other resources, often provided in larger scale and better quality. They may provide better learning environments, associated with innovation, technology, research and development (R&D) production and a more systematic provision of facilities supportive to firms (Storper, 1993; Morgan, 1997). They may be more research active and produce better knowledge outcomes. Access to finance, reduced entry barriers, higher competition and the economies made in central areas may result in price reductions, market expansion and export increases. Numerous regions and localities around the world have emerged as central growth places through emphasizing and improving human and social capital conditions, as discussed in the case of industrial districts and clusters (Malecki, 2012; Asheim et al., 2006). Growth thresholds may also appear, from rising congestion costs and agglomeration diseconomies. On the other hand side, peripheral and rural areas may suffer from accessibility, lack of mobility or other barriers, which raise the significance of human communication, trust and relations, the social aspects of living and indigenous social capital features. Extensively discussed in firm location theory, geographical proximity and distance of firms from central spaces is another feature affecting their growth (Boschma, 2010).

Social capital features refer to such features as trust, reciprocity amongst economic and social participants, norms and networks of civic engagement, which enable collective action, learning and information sharing, social cohesion, inclusion, empowerment and political action, all difficult to trace and grasp (Malecki, 2012; Putnam et al., 1993). Having important capital-like properties (Robinson et al., 1999), social capital is likely to be 'higher' in rural and peripheral areas (see Sørensen, 2012). Regional economies are affected by their social structure and embeddedness (Granovetter, 1985). However, the national effect upon social capital, various measurement problems and the absence of data may impede identifying its local and regional distribution and features in some states (Lyberaki and Paraskevopoulos, 2002). Social capital features affect differently economic growth and performance in different local and regional environments (Beugelsdijk and Schaik, 2005; Putnam et al., 1993). Their effects may be easier to diagnose at the firm and regional level (as discussed in Malecki, 2012). Culture and its features

on the other hand are necessary for societies (Kluckhohn, 1954; Towse, 1997). The cultural capital is described through numerous tangible and intangible features. These include the museums, antiquities, the arts market, the public provision of arts, the creative industries, the mass media markets and many other (Towse, 1997; 2007), all difficult to quantify and use in quantitative analyses.

Each region contains different urban settlements, characterised by urban and local features, such as rents, house prices or land costs (McCann, 2013; Richardson, 1969; O'Sullivan, 2009). House and land prices influence scale economies, infrastructure, its efficiency, accessibility and proximity, the labour-size markets and other aspects affecting businesses (O'Sullivan, 2009; Richardson, 1969). Urban congestion, agglomeration diseconomies and the intensity of urban problems may negatively affect firm growth (O'Sullivan, 2009; Richardson, 1969).

The legal capital affects firm growth, as underlined in law and corporate law studies (La Porta et al., 2002; 1998) and discourses from transaction cost theory. Different firm legal statuses reflect differential tax benefits, growth barriers and different legal environments. Differences in taxes or other income sources at the local level may associate with local firm growth. Legal and corruption constraints posed by legal environments, together with financial barriers, are likely to negatively associate with firm growth rates for smaller in size firms, especially in countries with underdeveloped legal systems and corruption problems (see in Beck et al., 2002).

Features of entrepreneurial capital, such as numbers of start-ups, firm strategies, finance, innovation or other associate to firm growth (see Nijcamp, 2011; Sexton and Landstrom, 2000). Firm formation and demographic studies often use multivariate models -especially ordinary least squares (OLS) and logarithmic- to test the association of firms and their numbers (the principal proxy for entrepreneurship) with numerous proxies for geographical features. These are often selected ad-hoc, ranging across various features, such as different types of education, population, market sizes, the industry, firm size, access to capital, premises, rurality, urbanisation or peripherality (Reynolds et al., 1994; Moyes and Westhead, 1989). Cross-sectional models for different periods and national or geographical environments, associate new firm formation variation with changes in different geographical features⁵ (see in Acs and Armington, 2006; Reynolds et al., 1994).

Firm size is a principal firm-level feature discussed to associate with economies of scale and to affect firm growth (Penrose, 1957). Firms of different sizes face different barriers and challenges. Studies on the SME sector emphasize the influence from the economic environment and internal to SMEs growth processes (Storey, 1994). SMEs are large employment contributors, capable of reducing unemployment. Their performance differs across regional labour environments

(Storey, 1994; Hitchens and O'Farrell, 1988; Vaessen and Keeble, 1995). Specific geographical features affect their growth, e.g. a special education or training (Pittaway and Cope, 2005; Cox and Taylor, 2006), finance, the financial institutions and a large variety of social and economic capital features (Becchetti and Trovato, 2002; Berry et al, 2004; Storey, 1994, Penrose, 1959). Finally, it is worth considering the degree of internationalisation of SMEs, i.e. their capacity to increasingly engage with international operations, generally discussed in various readings to affect their growth, positively or negatively (see Iben, 2006).

Having made clearer the above theoretical points for choosing to study the features affecting SME growth, the methodology of the present study will now be described.

4. The methodology followed in the present research

4.1. Sample's structure, selection and preparation

The present research had to create a representative sample of SMEs across the Greek territory and the various Greek industries, before developing models at the state, regional and industrial level.

Greece's geography is rather peculiar and difficult to ignore in economic research focusing on firms. It contains an archipelago of islands, approximately 300 of which are populated. Two-thirds of its physical territory is mountainous. Thus, physical geography poses severe obstacles to its firms, especially for the ones smaller in size, which have to overcome transportation costs. A country of approximately 11 million, whose major activities lie within the second and third sector, especially in tourism, trade and services, witnessed the creation and opening-up of new services during the 1990s, the expansion of existing ones, the development of construction and some of its manufacturing activity, especially the one related to its natural resources, such as food or cement.

SMEs are large employment contributors in Greece and a principal part of the Greek business population over the last decades (EC, 2000). The sample focused on them and was drawn first from the 1995 Greek V.A.T. database, across various industries and regions. Then, selected firms were traced in the 2002 V.A.T.⁶.

The official EU definition of SMEs was used in sampling and only firms of initial employment size from 5 to 200 employees were selected. Greek firms have very small sizes and the distribution of business population in numbers is highly skewed towards smaller sizes. Such a distribution was acknowledged by integrating a lower employment band (5-9 employees) of micro firms. Thus, a third firm size (apart from small and medium) was added, as a control

dummy. Turnover thresholds were more than 0.15M Euro and less than 50M, in agreement with the EU definition⁷.

Five key industries were selected: construction, manufacturing, tourism, trade and other services. These came from manufacturing and services, both sectors accounting together for approximately 90% of the Greek Gross Domestic Product in 1994.

The sample was spread across different regions, thereby avoiding the statistical bias that occurs when firms are collected from a single region, central or peripheral. By using a composite ranking index of regional economic and social features -as described in Ikonou (2008)- similar to that found in Petrakos and Psycharis (2004), the Greek regions were ranked from more peripheral to more central. After ranking regions across a scale of centrality/peripherality, four out of thirteen Greek regions were selected. In descending order of centrality, the regions selected were Attiki, Kentriki Makedonia, Thessaly and Ipiros, which is a region of outmost peripherality⁸. The vast majority of firms from four out of the seven Greek mainland regions were included in the sample⁹.

A stratified simple random sampling was made, by implementing quotas (proportional thresholds) for the pre-selected regions and industries, using available employment bands for stratification (provided by the Greek statistical authorities), thereby offering additional (indirect) stratification of the sample. The allocation of the sample in regions and calculations for its final size were made by taking into account regional variance (using Neyman's formula). For econometric purposes, a minimum of 50 firms were reached in each region and each combination of region and industry, by incrementing the sample when necessary¹⁰.

Overall one hundred different combinations of employment bands, regions and industries were made, using simple random sampling in each of these combinations. 1,380 firms were selected for 1995 and their employment and turnover performance was traced in 2002. Cleaning the sample comprised meticulous and time-consuming tasks, such as removing inactive firms and double-checking the accuracy of recorded sizes.

A large sample of 1089 firms finally remained, very close to the originally calculated and distributed across employment bands, industries and regions. This was normally distributed, as a whole. Using non-parametric tests, it was found to be representative of the sample of 1,380 SMEs and of the overall population of Greek surviving SMEs at the study period.

Using Chow tests (that investigate the equality of coefficients between groups and whether data can be combined), a structural change between the two more central (REG1 and REG2) and two more peripheral regions (REG3 and

REG4) was tested. F-tests for both EMPLGR and TURNGR (**Table 1**, Appendix) accept the null hypothesis that coefficients between centre and periphery do not differ and are equal. Hence, the sample is found to behave as one.

4.2 The choice of variables

The V.A.T. sample provided information on size, industry, legal status and geography that was used to create some variables initially introduced as categorical and then broken down into dummies. Regional and local dummies were created for each region and department and introduced to test the centrality/peripherality of regions. These were linked to local and regional accounts, expressing various forms of capital features. The initial and final values of these features and their change were introduced (**Table 1**).

Industrial dummies were used to test separately the association of SME growth with each industry. Few industrial infrastructure proxies were added, using available surrogates on telephone lines and hotel beds. The market in telecommunications witnessed a great expansion since its opening in early 1990s and tourism is an expanding industry, absorbing significant funds. Few manufacturing capital features were added at the local level: sales, value added and investments for firms having more than 10 employees. In particular, the numbers of such small, medium and large manufacturing firms were also added and tested, as a more general feature for entrepreneurial capital.

Furthermore, initial employment size dummies were used to differentiate among micro, small and medium firms. Using the EU definition, firms from 5 to 9 employees were considered micro, from 10 to 49 small and from 50 to 200 medium.

Legal dummies tested the influence exercised by legal capital and ownership statuses. All main legal statuses in Greece at the time were tested: Unlimited, mixed and limited liability, sole traders and a proxy used for other legal statuses (that include partnerships).

Economic capital features were introduced through numerical variables for changes in savings, declared income, deposits, direct and indirect taxes and the number of taxpayers at the local (departmental) level. A proxy was used for changes in private house investments, significantly rising at the study period.

Human capital and labour features were tested, using numerous features: changes in activity rates (in 20-44 population age, divided by total population), the numbers of self-employed, salaried employed, the financial active and unemployed. Population density was used as a proxy for human capital and to test market effects, at local level. Various degrees of regional education were introduced, which reflect the levels of education at the region: University level,

higher technical, higher vocational, secondary, compulsory secondary and no education, tested through illiteracy levels.

Using postcodes, the distance from Athens -the capital of Greece and the region of Attiki- was created (DIST) as a geographical proximity feature. Changes in all geographical features were tested throughout the whole period studied or even, in the case of human capital proxies for a more extended period of 10 years, starting at the beginning of the decade of 1990s. All geographical variables were standardised, by dividing their yearly values by the respective local municipal population values, at the municipal level (for each firm). Hence multi-collinearity was bypassed, which remains one of the most principal problems in such geographical-level studies.

Changes in employment and turnover size were first employed as proxies for business and SME growth. These two variables were chosen because of their availability but also by reference to related literature (Delmar, 1997; Weinzimmer et al., 1998). Employment is a principal firm resource, a factor of production in economics and the focus of business support policies seeking to reduce unemployment. Business decisions on employment have a long-term perspective, as they strongly associate with fixed and variable costs. It is a firm growth variable discussed to display low volatility (Delmar, 1997). It is also less underestimated than other variables. Turnover is selected as one of the most widely used variables in firm growth studies (Weinzimmer et al., 1998) and is a commonly acknowledged performance measure, helping decision-making and financial appraisal. Turnover values were amended to constant prices in Euro. Logarithmic transformations of employment and turnover growth were preferred as dependent variables, to reduce or -if possible- eliminate heteroskedasticity in models (**Table 1**).

Table 1: Variables/Features used in the study

ACRONYMS	General Category	Definition/Description/Time period	Level, type, relation to firm
Dependent variables			
EMPLGR	Business Employment Growth	Employment change, 1994 - 2002	Firm, numerical
TURNGR	Business Turnover Growth	Turnover change, 1994 - 2002	Firm, numerical
LogEMPLGR	Logarithmic Employment Growth	Logarithmic employment change, size increasing firms only, 1994-2002	Firm, numerical
LogTURNGR	Logarithmic Turnover Growth	Logarithmic turnover change, size increasing firms only, 1994-2002	Firm, numerical
LogEMPLGRadj	Adjusted Logarithmic Employment Growth	Logarithmic employment change, all firms, 94-02	Firm, numerical
LogTURNGRadj	Adjusted Logarithmic Turnover Growth	Logarithmic turnover change, all firms, 94-02	Firm, numerical
Independent variables			
MICRO95	Size	Initial micro size, 1995	Firm, dummy, internal
SMALL95	Size	Initial small size, 1995	Firm, dummy, internal
MEDIUM95	Size	Initial medium size, 1995	Firm, dummy, internal
REG1_95	Peripherality/Centrality	Region Attiki, most central, 1995	Firm, dummy, external
REG2_95	Peripherality/Centrality	Region Kentriki Makedonia, middle central, 1995	Firm, dummy, external
REG3_95	Peripherality/Centrality	Region Thessalia, middle-peripheral, 1995	Firm, dummy, external
REG4_95	Peripherality/Centrality	Region Ipiros, most peripheral, 1995	Firm, dummy, external
IND1_95	Industrial capital	Construction, 1995	Firm, dummy, external & internal
IND2_95	Industrial capital	Manufacturing, 1995	Firm, dummy, external & internal

FEATURES	General Category	Definition/description	Level, type, relation to firm
IND3_95	Industrial capital	Other Services, 1995	Firm, dummy, external & internal
IND4_95	Industrial capital	Tourism, 1995	Firm, dummy, external & internal
IND5_95	Industrial capital	Trade, 1995	Firm, dummy, external & internal
TELLINES_9401	Industrial Infrastructure	Change in telephone lines, 1994 - 2001	Local, numerical, external
HOTELBED_9401	Industrial Infrastructure	Change in hotel beds, 1994 - 2001	Local, numerical, external
MANFSML_9401	Entrepreneurial capital	Change in numbers of manufacturing SMEs and large firms (>10 employees), 94-01	Local, numerical, external
MANFSMLINV_9401	Manufacturing capital	Change in investments by manufacturing SME and large firms, 1994-2001	Local, numerical, external
MANFSMLVA_9401	Manufacturing capital	Change in the value added of manufacturing SMEs and large firms, 1994-2001	Local, numerical, external
MANFSMLSAL_9401	Manufacturing capital	Change in the sales of manufacturing SMEs and large firms, 1994 - 2001	Local, numerical, external
DEPOSITS_9400	Economic capital	Change in deposits, 1994 - 2000	Local, numerical, external
SAVINGS_9400	Economic capital	Change in savings, 1994 - 2000	Local, numerical, external
INCDECL_9401	Economic capital	Change in declared income, 1994 - 2001	Local, numerical, external
INDTAX_9401	Economic capital	Change in indirect taxes, 1994 - 2001	Local, numerical, external
DIRTAX_9401	Economic capital	Change in direct taxes, 1994 - 2001	Local, numerical, external
TAXPAY_9401	Economic capital	Change in the numbers of tax payers, 1994-2001	Local, numerical, external
PRHSINV_9401	Economic capital	Change in private investments in houses, 94-01	Local, numerical, external
LGST1_95	Legal capital & environment	Unlimited liability firms, 1995	Firm, dummy, external & internal
LGST2_95	Legal capital & environment	Mixed liability firms, 1995	Firm, dummy, external & internal
LGST3_95	Legal capital & environment	Limited liability firms, 1995	Firm, dummy, external & internal
LGST4_95	Legal capital & environment	Sole traders, 1995	Firm, dummy, external & internal

continued from pg 50

FEATURES	General Category	Definition/description	Level, type, relation to firm
LGST5_95	Legal capital & environment	Other legal statuses, 1995 (including partnerships)	Firm, dummy, external & internal
FINACT	Human capital	Change in financial activity, 1991-2001	Regional, numerical, external
ACTIVE	Human capital	Change in activity rates, 1991-2001 Number of employees of 20-44 age group divided by total employment	Regional, numerical, external
SelfEMPL	Human capital	Change in self-employment per 100 inhabitants, 91-01	Regional, numerical, external
SalEMPL	Human capital	Change in salaried employment, 1991-2001	Regional, numerical, external
UNEMPL	Human capital	Change in unemployment, 1991-2001	Regional, numerical, external
POPDENS_9401	Human capital & market	Change in population density, 1994 - 2001	Local, numerical, external
HTE	Human capital	Change in higher technical education, 91- 01	Regional, numerical, external
HVcE	Human capital	Change in higher vocational education, 91- 01	Regional, numerical, external
UnE	Human capital	Change in university-level education, 91- 01	Regional, numerical, external
SE	Human capital	Change in secondary-level education, 91- 01	Regional, numerical, external
CmplSE	Human capital	Change in compulsory secondary education, 91-01	Regional, numerical, external
IL	Human capital	Change in illiteracy, 1991-2001	Regional, numerical, external
DIST	Geographical proximity	Distance from the centre of Athens, km	Firm, numerical, external

Note 1: Numerical variables were standardised first. Local and regional numerical variables were standardised by dividing by the municipal population at the municipality where each firm was located. Turnover values were deflated. For categorical variables tested, the models exclude one dummy.

Note 2: All local data are at the level of the department (prefecture), a sub-regional (NUTS III) local level that was recently abolished by the latest administrative reform. The numbers in variables show the year selected or the period of change.

4.3 The description of the model tested

In this section, the building of the model will be described. So far, various models have been built to associate geographical conditions and factors of production to regional growth, such as the neoclassical, interregional or demand growth models (Richardson, 1969; 1978). A principal 'family' of models is the regional econometric, especially the macro-econometric (Richardson, 1969; 1978). A multivariate econometric model uses multiple independent variables, testing the extent to which their variance accounts for the variance of the dependent(s). In the present research however, we are concerned with building a micro-econometric multivariate model that will associate firm growth -and more precisely its variance- with all sources of variance from the geographical environment of firms that are likely to affect it, measured both at the firm and geographical level.

We investigate regions as a segment of space but also as a collection of businesses and a site of their location (Duncan et al., 1961). One source of variance at the regional level associates with the degree of contiguity and homogeneity amongst regions and the differences existing amongst them (Duncan et al., 1961). A central region for example differs from a peripheral. Furthermore, the particular features of each region (or other area) and their changes could account for changes in firm sizes, for firms located inside them. The assumption made is that any territory is 'subdivided into elementary areal units subject to variation in several (quantitative and qualitative) aspects' (Duncan et al. 1969, p. 150) and such aspects can affect the growth of businesses. However it is not just a static picture of these aspects but their temporal change, as time elapses, which affects firm growth.

There is also a source of variation that relates to firms themselves. This is taken into account when the appropriate sampling choices are made that take into account regional variance and when growth and performance outliers are removed. But a part of it remains to be explained, by the use of features measured at the firm level.

Overall, our model needs to incorporate some component for the variation of geographical, regional or other features, some rough component for regions themselves and the part of region that remains unchanged and a more specific component referring to the more particular environment of each firm, such as the industrial or legal, by the use of qualitative variables (dummies). The distinction between regional or other geographical features and specific regional dummy variables is made because we are interested in studying regional variance by testing separately the effects of regional units and the features of the regional units.

To this end, we introduce both regional and firm-level dummies. More precisely, we consider the categorical dummies $(D_i)_i^\omega = 1$, where D_1 is the regional dummy, and $D_2, \dots, D_\omega$ are firm-level dummies. Each of the above is broken down into n_i mutually exclusive dummies $D_{i1}, \dots, D_{ini}$ ($i = 1, \dots, \omega$).

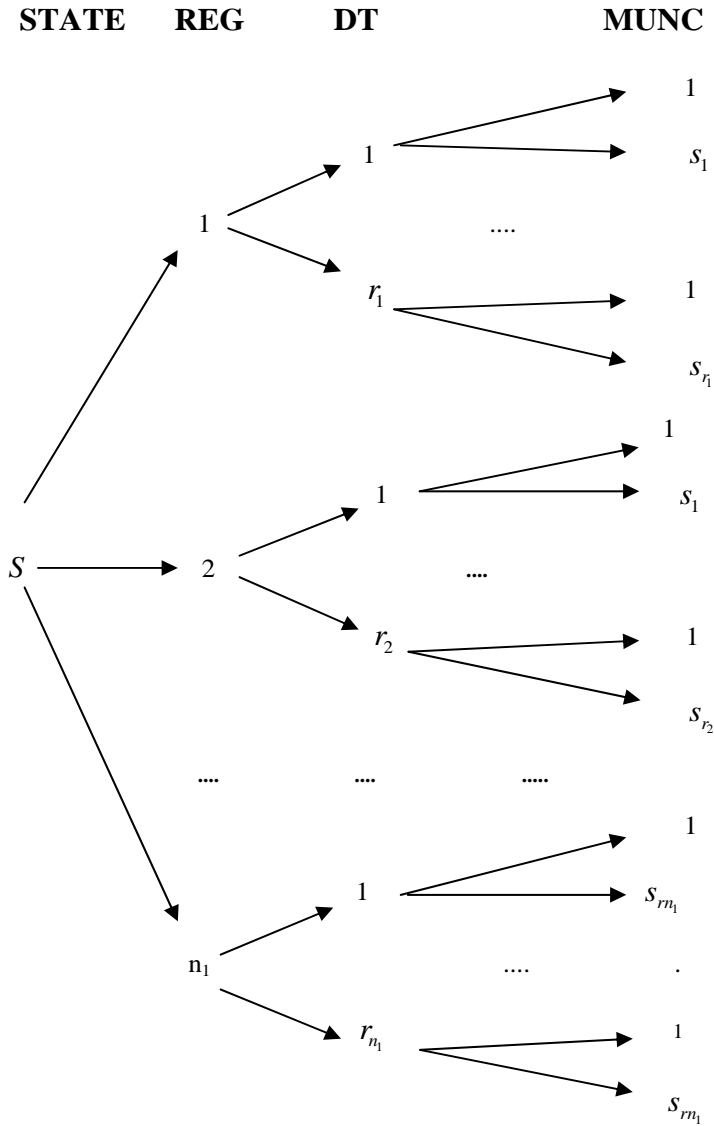
In particular, in our analysis we take the regional dummies REG1, REG2, REG3 and REG4, as seen in Table 1, i.e. $n_1 = 4$ and the firm-level categorical dummies D_2, D_3, D_4 , broken down to IND1, IND2, IND3, IND4 and IND5 ($n_2 = 5$) for the industry where each firm belongs to, LGST1, LGST2, LGST3, LGST4 and LGST5 ($n_3 = 5$) for the legal status of each firm, and MICRO95, SMALL95 or MEDIUM95 ($n_4 = 3$) for the three different initial (in 1995) sizes of firms used in the study.

Such features are not time dependent (as opposed to geographical features). For geographical features at each different geographical level we suggest to better localise businesses first, by partitioning each region in departments and each department into municipalities, as follows:

Region i ($i = 1, \dots, n_1$) is divided in DT_{ir} ($r = 1, \dots, r_i$) departments, each of which is -in turn- divided in municipalities M_{irs} ($s = 1, \dots, s_r$), as illustrated in **Diagram 1**.

The way one country is subdivided into regions and the regions in sub-regional spaces is a matter of various controversies (see Richardson, 1969; 1978) and beyond the scope of the present study. Regional subdivisions are taken for granted for the case of Greece in particular. However it is highlighted that sampling focuses on regional ranking across a scale of peripherality/centrality and the regions finally selected are representative across this scale (ranging from more central to more peripheral). We also avoid considering relocation of businesses from one region to another, for simplicity purposes. Hence, the regional and sub-regional environment of a firm changes but this is not due to firm relocation.

Diagram 1: *Breaking the space into spatial components or units*

We consider F_{ij} to be the j -th regional geographical feature ($j = 1, \dots, k$) of region i ($i = 1, \dots, n_1$). In particular we include in the present study such regional features as education and human capital variables, which take different values in each region, and $k = 11$.

We also suggest G_{irx} to be the x -th departmental geographical feature ($x = 1, \dots, q$) of department DT_{ir} ($r = 1, \dots, r_i$), which belongs in region i ($i = 1, \dots, n_1$). In particular, we include as departmental features the numbers of telephone lines and hotel beds, the levels of deposits, savings, income declared, indirect taxes, direct taxes, private investments in houses, population density, the number of taxpayers, the numbers of manufacturing small and large firms, the investment of manufacturing small and large firms, their value added and their sales. For all these variables $x=14$.

Furthermore, H_{irsy} is the y -th municipal and local-level feature ($y = 1, \dots, p$) of municipality M_{irs} ($s = 1, \dots, s_r; r = 1, \dots, r_i; i = 1, \dots, n_1$), which in the present study includes only DIST that is counted as the distance from the centre of Athens of the municipality where the firm is located, and $y = 1$. Other geographical features can be added to complete the analysis¹.

Hence, adding all geographical features F , G and H , for a business operating in region i , we obtain:

$$\sum_{j=1}^k F_{ij} + \sum_{r=1}^{r_i} \sum_{x=1}^q G_{irx} + \sum_{r=1}^{r_i} \sum_{s=1}^{s_r} \sum_{y=1}^p H_{irsy}$$

and considering the corresponding regional variable D_{1i} , we should have

$$D_{1i} \left(\sum_{i=1}^{\omega} \sum_{j=1}^{ni-1} dij \Delta ij \right)$$

Adding all firm-level dummies, including the dummy of the region, we obtain

$\sum_{i=1}^{\omega} \sum_{j=1}^{ni} Dij$. However to avoid multi-collinearity in econometrics that occurs when

all dummies of a categorical variable are selected, we need to exclude one of them, by referring to n-1 dummies:

$$\sum_{i=1}^{\omega} \sum_{j=1}^{n_i-1} D_{ij},$$

which becomes in the present case:

$\sum_{i=1}^3 D_i + \sum_{i=1}^4 IND_i + \sum_{i=1}^4 LGST_i + \sum_{i=1}^2 SIZE_i$, where SIZE is used to refer to the three different sizes, namely MICRO95, SMALL95, MEDIUM95.

Denoting Y the employment or turnover of business of some region i

$$Y = \sum_{i=1}^{n_i} b_i D_{li} \left(c_1 \sum_{j=1}^k F_{ij} + c_2 \sum_{r=1}^r \sum_{x=1}^q G_{irx} + c_3 \sum_{r=1}^{r_i} \sum_{s=1}^{s_i} \sum_{y=1}^p H_{irsy} \right) + \sum_{i=1}^{\omega} \sum_{j=1}^{n_i-1} d_{ij} D_{ij}$$

where coefficients c_1, c_2, c_3 are used for geographical features at the regional, local (departmental) and municipal level respectively, b_i for each regional dummy D_i , and d_{ij} all firm-level dummies.

We remark that the expression $c_1 \sum_{j=1}^k F_{ij}$ should be preferred from $\sum_{j=1}^k c_j F_{ij}$ to illustrate rather similar effects of geographical features corresponding to the same region, even though it is possible to consider the second term that distinguishes between the effects of features $F_1, F_2, \dots, F_j$ (and similarly for the remaining terms for the geographical features in the model).

We are interested at estimating the following model that refers to changes of firm-sizes, ΔY , over the time period of two cross-sections at the left hand side of the equation. Note that G 's, H 's and F 's change over the time period, and we symbolize such changes with ΔG , ΔH and ΔF respectivelyⁱⁱ.

The general form of the model becomes:

$$\Delta Y = \sum_{i=1}^{n_i} b_i D_{1i} (c_1 \sum_{j=1}^k \Delta Fij + c_2 \sum_{r=1}^r \sum_{x=1}^q \Delta Girx + c_3 \sum_{r=1}^{ri} \sum_{s=1}^{si} \sum_{y=1}^p \Delta Hirsy) + \sum_{i=1}^{\omega} \sum_{j=1}^{ni-1} d_{ij} \Delta_{ij} + u$$

Furthermore, we avoid the use of a constant, as this is a model using several dummies that will be tested with econometrics. We add a non-systematic disturbance error term, u , turning the model from deterministic to stochastic, due to other variables possibly interfering with change in size not included in the present form, the variable and rather not predetermined human action, possible sampling errors, omission of variables, measurement errors, specification errors or aggregation errors from summing-up the variables. We aim at investigating if the systematic part (without the disturbance error term) explains the largest part of the variance of ΔY .

This is a multivariate model, for which it is assumed that $u \sim N(0, \sigma^2)$, with u a random variable, $Eu = 0$, $Eu^2 = \sigma^2$ and $Eu_t u_s = 0$ for two different observations $t \neq s$ (i.e. error terms are homoskedastic). The error term, u , should be minimized. Two conditions should also be met: the number of observations is larger than the number of variables tested and there is no exact linear relation among independent variables. The model describes that each value of the dependent variable is a linear function of the values of all independent variables, including the error term u .

The models can now be estimated after expressing the dependent variables in the form of logarithms. Since logarithms are by definition positive, simple logarithmic models will focus on firm size increases only. Therefore, the lowest value of size change is added to all firm sizes, which is the common practice in quantitative business studies measuring business growth. Thus, adjusted logarithmic employment growth (LogEMPLGRadj) and logarithmic turnover growth (LogTURNRadj) models are produced that comprise and refer to all firms in the sample.

The error terms could reflect the presence of some omitted common factor, leading to contemporaneous correlation between the error terms. Besides, we are not aware if firms emphasize their employment growth, their turnover growth or both. The various geographical features tested may associate more with one of the two dependent variables. For this reason, seemingly unrelated regression equations (SURE) are preferred.

Weights were applied using a square root transformation of the dependent variable. An estimate of correlations between the two regressions was also obtained (at the bottom of Table 4). The same SURE were calculated for each region (Tables 5 and 6) and industry (Table 7 and 8), where possible.

To draw some additional conclusions, SUR equations were produced for size in increases only in employment and turnover (LogEMPGR and LogTURNGR).

5. Analysis

The above model was tested for the sample of 1089 SMEs, after removing statistical outliers. Overall 66 employment and turnover growth outliers were removed, which is a reasonable proportion (as described in Ikonomidou, 2008). The following Tables indicate the variations in the regional and industrial mean and per year mean employment and turnover growth for the remaining sample of 1023 firms.

Tables 2: Mean and yearly mean for *EMPLGR* and *TURNGR* per region & total

	EMPLGR	TURNGR	EMPLGR	TURNGR	RATIO
REGION	MEAN	MEAN	YEARLY MEAN	YEARLY MEAN	TURNGR/EMPLGR
REG1 (Attiki)	3.13	3,160,000	0.39	395,000	1,012,821
REG2 (K. Makedonia)	5.36	2,690,000	0.67	336,250	501,866
REG3 (Thessaly)	2.89	1,710,000	0.36	213,750	593,750
REG4 (Ipiros)	3.68	1,290,000	0.46	161,250	350,544
Totals	3.73	2,639,000	0.47	329,875	707,507

Note: Employment in number of employees and turnover in Euros (deflated)

Tables 3: *Mean and yearly mean for EMPLGR and TURNGR per industry*

	EMPLGR	TURNGR	EMPLGR	TURNGR	Ratio
INDUSTRY	MEAN	MEAN	YEARLY MEAN	YEARLY MEAN	TURNGR/EMPLGR
Construction	8.63	2,042,000	1.08	255,250	236,616
Manufacturing	-0.013	3,310,000	-0.00163	413,750	Very high
Services	4.06	2,600,000	0.51	325,000	640,394
Tourism	7.44	1,078,000	0.93	134,750	144,892
Trade	8.15	2,912,000	1.02	364,000	357,300

Note: Employment in number of employees and turnover in Euros (deflated)

Mean employment growth is higher in Kentriki Makedonia and Ipiros compared to Attiki. It is also higher in construction, trade and tourism compared to other services and manufacturing, where is finally reduced. The significant construction projects at that time, especially in Attiki, necessitated employment. Similarly, tourism generates employment, even though it does not generate higher mean turnover growth compared to other industries. Trade benefits both in employment and turnover terms from new conditions, such as the large-scale transportation and construction projects, which allow faster and wider circulation of goods and services, trade liberalisation across the domestic and EU space and the exploitation of various market niches.

Manufacturing does not generate jobs but its mean turnover growth is the highest amongst all industries. The high ratio of mean turnover growth to mean employment growth for both manufacturing and services reveals the difficulties in opening new job positions and the higher costs associated to them in these two industries, of a rather long-term character.

Regional mean turnover growth levels reflect imbalances in growth chances across the Greek territory, to the benefit of more central and advanced regions (**Table 2**). The levels for the most central region (Attiki) are almost tripled in comparison to the most peripheral, potentially associating with performance in construction and tourism.

It is clear that in Attiki, the emphasis is placed mostly on turnover than on employment growth. This is better reflected in the ratios of mean TURNGR to mean EMPLGR, which offer a rough index for the amount of turnover increase that equals the creation of one, single job position (per average/mean). This is surprisingly high in Attiki (over one million of Euro) but reduces to a rather logical amount of 350 thousands in Ipiros.

One can argue that in tourism and construction, a single job position accounts for turnover growth levels close to 145 and 236 thousands Euro respectively. Though expensive this may appear, it is not as high as in manufacturing, where more than 3.3 million Euro account for a job opening. This indicates the substantial problem of joblessness in the manufacturing and should reflect upon the mechanisation and technical improvements in manufacturing production, capital investments and its concentration in fewer firms. It could also indicate credit availability and fund raising problems for the creation of new job positions. It naturally affects the industrial mean per year, which is very high, at approximately 700 thousands Euro.

5.1 The results from models

Turning now at the models, as found in state-level SUR equations (**Table 4**), we observe total absence of association of changes in entrepreneurial and manufacturing capital features with LogEMPLGRadj or LogTURNRadj, despite the presence of such associations in SURE-2 for LogEMPLGR and LogTURNR. In particular the inverse association of changes in MANFSML with LogEMPLGR and LogTURNR in SURE-2 equation is characterised by very high coefficients (**Table 4**). The inverse association is reflected in the high negative coefficients between changes in entrepreneurial capital (MANFSMLINV_9401) and SME size increases. There is no association of changes in entrepreneurial capital features with both LogEMPGRadj and LogTURNRadj in regional SUR equations (**Tables 5 & 6**). Hence, we confirm at first the absence of association of changes in entrepreneurial capital with SME growth at state and regional level, as well as their negative association with SME employment and turnover increases.

In SURE-1 (**Table 4**), LogTURNRadj does not associate with a range of changes that also include, apart from entrepreneurial and manufacturing, changes in economic and industrial infrastructure capital features. Similar associations are not traced in REG1 SURE (the exception of changes in unemployment confirms the rule) (in **Table 5**), but they are traced in the rest of regional SURE equations (for REG2, REG3 and REG4), even though with lower coefficients and standard errors, in all equations (**Table 5**).

There is a loose association of changes in human capital features with both LogEMPGRadj and LogTURNRadj. The coefficients, standard errors and levels of significance for various degrees of education are very low but there is a single exception of strong association with activity rates (ACTIVE). The latter may reflect upon employment generation processes for the financially active age group of 20 to 44, at state level, in the association with LogEMPLGRadj. Hence,

it can be concluded that human capital changes are significant at state level, especially for LogEMPLGRadj. Limited evidence is provided on the association of LogEMPLGRadj with changes of economic capital features (given the very low coefficients and standard error for TAXPAY).

In REG1 SURE (for Attiki) no association is traced between LogEMPLGRadj and changes of economic, industrial, entrepreneurial and manufacturing capital features, while the association of MANFSMLINV with LogEMPLGRadj is described by very low coefficient and standard error (**Table 5**). There is also a negative association with distance from the centre of Athens (DIST). A similar negative association with DIST is traced both with LogEMPLGRadj and LogEMPLGR, in SURE-1 and SURE-2 equations respectively (in **Table 4**). These findings emphasize employment growth difficulties for SMEs in more central spaces and inside Attiki.

Overall, in the absence of any associations of changes in economic, manufacturing, entrepreneurial and industrial infrastructure capital in Attiki, and of the most central spaces, we can conclude that there is a weak association between changes in such forms of capital and SME growth at state-level. It should be taken into account that Attiki has the highest mean turnover to mean employment growth ratio from all regions, thus offering fewer jobs per average, compared to the mean turnover growth levels generated in it. Therefore, at least the absence or limited association of turnover growth with changes at firm environment is a remarkable finding.

Looking at industrial SURE for manufacturing and trade (the two industries with highest mean turnover growth in **Table 3**), changes in entrepreneurial, manufacturing and economic capital features significantly associate with LogTURNGRadj (in **Table 7**, where MANF stands for manufacturing). In SURE for manufacturing industry (which had the highest mean turnover growth), LogTURNGRadj strongly and negatively associates with changes in MANFSML. This could explain a similar negative strong association of both LogEMPLGR and LogTURNGR with changes in MANFSML in SURE-2 (**Table 4**). In either case it emphasizes the negative association of changes at entrepreneurial capital with SME growth at the manufacturing industry. LogTURNGRadj also associates with changes in economic capital in the same model but with changes in human capital (**Table 7**).

In manufacturing SUR equations for LogEMPLGR and LogTURNGR (**Table 8**), changes in features from the manufacturing, economic and human capital significantly associate with both, but especially with logarithmic employment increases (LogEMPLGR). The significance of REG2 and REG3 (in LogEMPLGR) is also emphasized.

Table 4	SURE-1		SURE-2	
	LogEMPLGRadj	LogTURNRadj	LogEMPLGR	LogTURNRGR
REG2_95	0.78***(0.26)		-2.57**(1.08)	
IND1_95	-0.1**(0.05)			
IND2_95	-0.13**(0.05)			
IND3_95	-0.09*(0.05)	0.14*(0.07)		0.68***(0.22)
IND4_95				-0.94****(0.21)
LGST1_95				0.51*(0.28)
LGST2_95			1.45*** (0.44)	
MICRO95	0.21****(0.04)	-0.14** (0.06)		
SMALL95	0.21****(0.03)	-0.13*** (0.04)		0.7****(0.14)
MEDIUM95				1.96****(0.17)
UnE		-0.01** (0.01)		
HTE				0.039*(0.02)
SE	-0.002*(0.001)	0.002*(0.001)		0.008** (0.004)
IL	0.01** (0.003)			0.03*(0.022)
CmplSE		-0.007*(0.004)		
ACTIVE	2.7*** (0.92)			
PRHSINV_9401				0.05*** (0.02)
MANFSMLINV_9401			-0.0001*(0.001)	0.001** (0.001)
MANFSML_9401			-14.91** (6.89)	-15.62** (7.11)
MANFSMLVA_9401			-0.05** (0.02)	-0.04*(0.02)
MANFSMLSAL_9401			0.01** (0.005)	
TELLINES_9400			-1.77*** (0.82)	-1.53*(0.84)
HOTELBEDS_9401				-0.002*** (0.001)
DEPOSITS_9400			0.04** (0.02)	
TAXPAY_9401	-0.001** (0.001)			
DIRTAX_9401				-0.14** (0.06)
INDTAX_9401				0.05** (0.02)
INCDECL_9401	-0.01*(0.004)		0.03*(0.015)	
POPDENS_9401			-6.49*(3.03)	-5.89*(3.13)
DIST	-0.002**** (0.0004)		-0.004*** (0.002)	
Iterations	1	1	2	2
RMSE	0.384	0.514	0.957	0.989
“R-sq”/P-values	0.147****	0.045	0.305****	0.491****
Obs	931	931	407	407
Parms	42	42	42	42
Chi 2 (1)	160.52	44.14	178.25	392.36
Breusch-Pagan	36.685 (Pr=0.0000)		100.03 (Pr = 0.000)	
Corr Matrix of residuals	1.000 0.1985 1.000		1.0000 0.4958 1.000	

TABLE 5	LogEMPLGRadj	LogTURNGRadj	LogEMPLGRadj	LogTURNGRadj	LogEMPLGRadj	LogTURNGRadj	LogEMPLGRadj	LogTURNGRadj	LogEMPLGRadj	LogTURNGRadj
	REG1		REG2		REG3		REG4			
IND5_95	0.18***(0.08)									
LGST1_95					0.19*** (0.06)	0.08* (0.04)				
LGST2_95					0.37****(0.10)					
LGST3_95					0.17****(0.07)				-0.1*(0.06)	-0.08*(0.05)
LGST4_95					0.02****(0.08)	0.11*(0.06)			-0.1*(0.06)	-0.08*(0.05)
MICRO95			0.17***(0.07)	-0.13****(0.04)	0.09* (0.07)	-0.09***(0.04)			-0.24***(0.12)	-0.27****(0.09)
SMALL95			0.17****(0.05)	-0.08****(0.03)	0.09***(0.04)	-0.07***(0.03)			-0.24***(0.12)	-0.23***(0.09)
MEDIUM95	-0.22****(0.08)									
UnE	0.02***(0.008)	-0.025***(0.013)			-0.02***(0.01)				-0.02***(0.006)	-0.01***(0.004)
HTE					0.03*(0.01)	0.032****(0.01)				
HVcE						-0.023****(0.005)				
SE		0.012***(0.006)		0.01*(0.006)		0.006****(0.002)				0.003*(0.002)
IL		-0.03***(0.014)		0.008***(0.003)		0.01*(0.005)				
CmpISE									-0.01***(0.002)	-0.004***(0.002)
ACTIVE									3.3*(1.89)	
FINACT						-0.002***(0.003)			-0.01****(0.002)	
SelfEMPL									0.011****(0.004)	0.005*(0.003)
SelfEMPL									0.025****(0.005)	0.008***(0.004)
UNEMPL		0.09****(0.024)			-0.016***(0.01)					

TABLE 5	LogEMPLGRadj	LogTURNGRadj	LogEMPLGRadj	LogTURNGRadj	LogEMPLGRadj	LogTURNGRadj	LogEMPLGRadj	LogTURNGRadj	LogEMPLGRadj	LogTURNGRadj
	REG1		REG2		REG3		REG4			
PRHSINV			0.003*(0.002)	0.002****(0.001)	-0.004***(0.002)				-0.001***(0.002)	
MANFMSMLNV	-0.001****(0.001)									
MANFMSMLVA			0.006****(0.001)	0.005****(0.001)		0.001***(0.001)			0.003****(0.001)	
MANFMSMLSAL			-0.003****(0.001)	-0.002****(0.001)		-0.001***(0.001)			-0.003****(0.0001)	
HOTELBEDS			-0.001***(0.001)	-0.001****(0.001)					0.0001***(0.0001)	
TAXPAY			-0.001****(0.001)	-0.001****(0.001)					0.0001***(0.001)	
INDTAX										
INCDECL			0.003****(0.001)	0.001****(0.001)		-0.01***(0.003)			0.002****(0.001)	0.002****(0.001)
POPDENS										
DIST	-0.013***(0.006)					0.003****(0.001)				
Iterations	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
RMSE	0.475	0.715	0.304	0.185	0.153	0.11	0.096	0.076		
R-sq/P-values	0.215***	0.072***	0.166***	0.234***	0.327***	0.475***	0.516***	0.518***		
Obs	431	431	247	247	153	153	100	100		
Parms	31	31	33	33	33	33	33	33		
Chi 2 (1)	42680.24	7084.89	61409.52	62610.86	151490.12	106405.78	252636.52	142930.60		
Breusch-Pagan	13.202, (Pr = 0.0003)		84.511, (Pr = 0.0000)		39.116, (Pr = 0.0000)		36.216, Pr = 0.0000			
Corr Matrix	1.0000		1.0000		1.0000		1.0000			
of residuals	0.1750	1.0000	0.5849	1.0000	0.5056	1.0000	0.6018	1.0000		

Note for Tables 4, 5 and 6: *, **, *** indicate 90%, 95% and 99% significance levels respectively, **** extremely high significance ($P < 0.001$). Standard errors are in parentheses. In **Tables 4 and 5** regressions were weighted using the weight: 1/ (square root of LogEMPLGRadj). In **Table 6** the weight 1/(sq root of LogEMPLGR) was used

TABLE 6	LogEMPLGR	LogTURNGR	LogEMPLGR	LogTURNGR	LogEMPLGR	LogTURNGR
	REG1		REG2		REG3	
IND1_95	-0.49**(0.24)					
IND3_95		1.31*** (0.38)		0.956*** (0.34)		
IND4_95		-0.76*** (0.28)				
LGST1_95	0.77* (0.43)	1.1** (0.47)		1.42*** (0.46)		
LGST2_95	1.65*** (0.59)				2.53*** (0.89)	
LGST4_95	1.06** (0.52)					
LGST5_95				1.09* (0.67)		
MICRO95			-0.62** (0.27)	-1.87*** (0.29)		
SMALL95	0.6*** (0.2)	0.7*** (0.22)		-1.17*** (0.25)		
MEDIUM95	1.45*** (0.23)	2.2*** (0.25)	0.56** (0.27)		1.05** (0.45)	0.98** (0.46)
UnE				-0.07** (0.03)		
HTE	-0.11** (0.05)					
HVcE	-0.07** (0.04)		0.09** (0.05)		-0.26** (0.11)	-0.2* (0.11)
IL				0.04* (0.02)		
CmplSE				-0.05*** (0.02)		
ACTIVE					-86.5** (35.1)	-72.44** (36.34)
FINACT	-0.05** (0.25)	-0.06** (0.03)				0.04** (0.02)
SelfEMPL	0.07* (0.04)		-0.03** (0.01)	-0.04*** (0.014)	-0.06* (0.04)	-0.08** (0.04)
SalEMPL	0.07** (0.03)	0.09*** (0.03)				-0.18*** (0.06)
PRHSINV			0.02** (0.007)			0.03* (0.02)
MANFSMLINV		0.01* (0.001)	-0.001** (0.001)	-0.001** (0.001)		
MANFSMLSAL			-0.01* (0.003)	-0.01* (0.001)		
HOTELBEDS			-0.001** (0.001)	-0.001** (0.001)		0.003* (0.003)
TAXPAY		-0.001* (0.001)	-0.001* (0.001)			
INCDECL			0.003** (0.001)		0.017* (0.01)	
DIST			-0.01** (0.005)			0.04* (0.02)
RMSE	0.887	0.972	0.934	0.877	0.678	0.703
“R-sq”/P-values	0.372***	0.515***	0.446***	0.659***	0.551***	0.659***
Obs	188	188	114	114	69	69
Parms	28	28	32	32	33	33
Chi 2 (1)	1631.71	247.45	828.48	247.94	777.20	145.62
Breusch-Pagan	40.120, (Pr = 0.0000)		42.207, (Pr = 0.0000)		2.831, (Pr = 0.0924)	
Corr Matrix of residuals	1.0000 0.4620 1.0000		1.0000 0.6085 1.0000		1.0000 0.2026 1.0000	

Note: Information for running SURE of LogEMPLGR and LogTURNGR for REG4 (Ipiros) was not sufficient. Similarly for the pair of LogNEMPLGR and LogNTURNGR for all regions apart from REG1 (Attiki).

In other services (the second highest mean turnover growth), LogTURNGRadj associates negatively with several changes in human capital, in most cases. In both industries (services and manufacturing), LogEMPLGRadj does not associate with changes in entrepreneurial, manufacturing and industrial infrastructure capital features (for other services the same finding is provided for LogTURNGRadj) but it associates with changes in economic and human capital features. What is also common between manufacturing and other services is the association of both LogEMPLGRadj and LogTURNGRadj with size and the strong association of LogEMPLGRadj with changes in activity. However, in other services, a negative association with DIST is found.

In trade, LogTURNGRadj significantly associates with changes in human capital, manufacturing, industrial infrastructure and economic capital features that account a great part of its variance (remarkably high levels of R-square). Most associations of changes in human capital with LogTURNGRadj are negative (as in other services), especially with higher education (UNE and HTE), whose changes do not seem to associate somehow to trade increases. Perhaps this indicates that higher education is not an important aspect for increasing sales in trade, at state level. There is a very strong association with unemployment. Furthermore, for most of the features of capital (entrepreneurial, manufacturing, industrial manufacturing, economic and human capital features), there is no association with LogEMPLGRadj at all, for an industry classified amongst the greatest job generators at the time (**Table 3**). This is not an odd finding and it rather reflects, once again, the little influence of the firm environment exercised upon SME growth in employment terms, especially for trade.

TABLE 7	SURE- IND2		SURE- IND3		SURE- IND4		SURE- IND5	
	IND2 - MANF	IND3 - Other SERVICES	IND4 - TOURISM	IND5 - TRADE	LogEMPLGRadj	LogTURNGRadj	LogEMPLGRadj	LogTURNGRadj
REG1_95					0.52*** (0.198)			
REG2_95					0.48*** (0.186)			
REG3_95					0.54*** (0.21)			
LGST1_95							-0.31** (0.12)	
MICRO95	0.21*** (0.08)	-0.14**** (0.036)	0.189*** (0.07)	-0.09** (0.05)				
SMALL95	0.17**** (0.05)	-0.12**** (0.024)	0.161*** (0.06)	-0.08* (0.04)				
MEDIUM95					-0.15** (0.07)	0.08**** (0.02)		
UnE			-0.029*** (0.01)	-0.03**** (0.008)				-0.3**** (0.05)
HTE	0.023*** (0.008)				0.006* (0.003)			-0.296**** (0.079)
SE	-0.003* (0.001)		0.019** (0.008)	0.014** (0.006)				0.071** (0.03)
IL								-0.26** (0.09)
CmpISE			-0.05*** (0.017)	-0.036*** (0.013)				-0.54*** (0.09)
SaEMPL			-0.019** (0.009)	-0.014** (0.007)				-0.169** (0.06)
ACTIVE	3.94*** (1.34)		8.26** (0.006)					
UNEMPL								0.75**** (0.079)
PRHSINV_9401		0.012**** (0.001)						-0.04*** (0.014)
MANFSLINV_9401		0.001*** (0.001)			0.001** (0.001)	0.001**** (0.001)		0.001*** (0.001)
MANFSLM_9401		-4.54*** (1.49)				0.001* (0.001)		
MANFSLVA_9401		-0.013*** (0.005)						-0.065**** (0.018)
MANFSLSAL_9401		0.002** (0.001)						0.048**** (0.011)
TELLINES_9400		-0.498** (0.19)						
HOTELBEDS_9401		-0.001**** (0.001)						0.003* (0.002)
DEPOSITS_9400		0.01*** (0.003)						
TAXPAY_9401	-0.001*** (0.001)		-0.001** (0.001)	-0.001** (0.001)		0.001**** (0.001)		-0.001**** (0.001)
DIRTAX_9401		-0.033**** (0.008)				-0.02** (0.01)		
INDTAX_9401		0.012*** (0.004)				-0.003**** (0.001)		
INCDECL_9401		-0.006** (0.003)						
POPDENS_9401		-1.93*** (0.68)	0.006**** (0.002)					0.002** (0.001)
DIST			-0.007** (0.004)	-0.005* (0.003)				
Iterations	1	1	1	1	1	1	1	1
RMSE	0.3883	0.1867	0.224	0.169	0.232	0.068	0.192	0.884
*R-sq**P-values	0.223****	0.2214****	0.358****	0.316****	0.1764****	0.4708****	0.2131	0.6094
Obs	396	396	159	159	168	168	112	112
Parms	38	38	35	35	35	35	29	29
Chi 2 (1)	58610.56	98117.62	73106	48048	72315	302863	71711	1301

TABLE 8	SURE-IND2		SURE-IND3		SURE-IND4		SURE-IND5	
	IND2 - MANF	IND3 - Other SERVICES	IND4 - TOURISM	IND5 - TRADE	LogEMPLGR	LogTURNGR	LogEMPLGR	LogTURNGR
REG2_95	4.37**(1.78)							
REG3_95	-12.07*(7.29)				-1.879**(2.31)			
LGST1_95	1.16*(0.64)					1.01**(0.428)		-1.94**(0.572)
LGST2_95	1.38*(0.76)					1.643**(0.669)		
SMALL95	0.76****(0.21)	0.672**(0.282)				1.245****(0.282)		
MEDIUM95	1.38****(0.24)	1.901****(0.401)	0.989**(0.43)		1.11*** (0.447)	2.585****(0.363)	1.202** (0.486)	
HTE						0.135** (0.055)		
SE						0.027** (0.011)		
HVcE					0.087** (0.042)	0.064** (0.034)		
CmpISE	-0.037*(0.014)							
SalEMPL								0.461** (0.262)
FINACT								-0.289*** (0.164)
PRHSINV_9401	0.016** (0.007)	0.014** (0.007)						
MANFMSMLINV_9401	0.001** (0.001)	0.001* (0.001)						
MANFMSMLVA_9401	0.023** (0.013)					-0.034* (0.019)		
MANFMSMLSAL_9401	-0.016* (0.008)	-0.014* (0.014)				0.017** (0.008)		
DEPOSITS_9400	-0.031* (0.017)							
TAXPAY_9401	-0.001* (0.001)				0.001** (0.001)			
DIRTAX_9401	0.095* (0.049)							
INDTAX_9401	0.049** (0.025)	0.042* (0.025)				-0.029* (0.015)	-0.046*** (0.019)	
INCDDECL_9401	0.02* (0.012)					-0.032* (0.016)		
POPDENS_9401	-2.41** (1.066)							
Iterations	1	1	1	1	1	1	1	1
RMSE	0.8236	0.8312	0.8035	0.9217	0.9041	0.7349	0.6587	0.9159
R-sq/F-values	0.4091	0.6017	0.5257	0.4046	0.4276	0.6591	0.5401	0.3927
Obs	172	172	65	65	81	81	48	48
Parms	37	37	26	26	33	33	20	20
Chi 2 (1)	1496	338	544.83	104.48	591	194	977	65

Note for Tables 7 and 8: Regressions are weighted using as weight $1/(\text{square root of LogEMPLGRRad})$ in Table 7 and $1/(\text{square root of LogEMPLGR})$ in Table 8. *, **, *** indicate 90%, 95% and 99% significance levels respectively, **** extremely high significance ($P < 0.001$). Standard errors are in parentheses. A SURE for construction could not be built and therefore was not considered.

In tourism, changes in human capital features are not significant in LogTURNGRadj and LogEMPLGRadj models (**Table 7**). Similarly, this applies for changes in industrial manufacturing, entrepreneurial and manufacturing capital features, for an industry also classifying amongst those generating jobs. In general, after taking into account the limited (mostly negative) associations with changes in economic capital features, one can argue that tourism is less subject to local and regional environment changes, than to changes in business -medium- size. This conclusion is blurred for LogTURNGRadj, where all regional dummies are significant (one is dropped) and there is a negative association with DIST from Athens. The significance of all regional dummies shows that turnover growth is associated by the regional environment of firms, which is a logical finding because of the significance of tourism in the Greek economy across all regional environments, even though not so many changes of features from various forms of capital were significant for growth at the industry.

Turning to the industrial SURE equations for LogEMPLGR and LogTURNGR in other services, we do not observe any significant changes of features of capital tested for employment and turnover increases in sizes. Only size is significant. Given the very high R-square levels for the model (0.5 and 0.4 respectively) the significance of the economies of scale is highlighted, as opposed to other firm features and changes in geographical features at external to business environment. Besides, size, especially medium, is significant in almost all associations with employment and turnover increases across industries (**Table 8**). Size also significantly associates in SURE with LogEMPLGRadj and LogTURNGRadj, in all industries, apart from trade (**Table 6**).

Firm size was significant in all regions. Micro and small firm sizes significantly associated more with both LogEMPLGRadj and LogTURNGRadj in REG2, REG3 and REG4 models (i.e. away from Attiki) (see **Table 5**).

With respect to the rest of firm-level features expressed through dummies, one needs firstly to diagnose their occasional and non-systematic presence/significance. In general, a firm-level significant dummy in one equation is not significant in another. In SURE-1 equation (**Table 4**), several industrial dummies are significant (IND1, IND2 and IND3), indicating the significance of these three industries at state level. The significance of IND2 is likely to relate to or explain the absence of significance with changes in features from manufacturing capital. Similarly, REG2 is significant in state-level SURE-1 equation, which is likely to relate to or explain the absence of numerous other associations with features from various forms of capital. This could also explain the association with REG2 in SURE-2 equation (for LogEMPLGR and LogTURNGR).

In regional SURE equations, only IND5 significantly associates with LogEMPGRadj for Attiki (REG1). This underlines the importance of trade in Attiki, and, as the same time, the limited importance of industrial environment at the regional level (given the above-mentioned results for changes in the regional environment).

Legal capital is generally not often found to be significant. At state level only LGST1 and LGST2 are significant in SURE-2 equation for LogEMPLGR and LogTURNR respectively. In regional SURE equations for LogEMPLGRadj and LogTURNRadj, legal statuses are not significant in REG1 and REG2 but are in REG3 and REG4. For REG3 (Thessaly) in particular, all legal statuses significantly associate with LogEMPLGRadj (a dummy is dropped), indicating a peculiar significance of the legal environment at the region.

6. Discussion and additional findings

The combined findings for Attiki and the limited associations at state-level SURE-1 equation, especially with changes in economic capital, are likely to be explained by three possible reasons. The first relates to the degree of internationalisation of SMEs in Attiki. As state-level barriers were progressively removed during the period studied, the Greek SMEs progressively became more acquainted with international competition and transactions. SMEs in Attiki are mostly classified amongst those transacting with the international environment and therefore, they are expected to be less affected by their domestic, local and regional environment.

A second possible reason is the 1999-2000 Athens Stock Exchange crash, which affected not only ASE firms but also firms and individuals that had turned at that time to the Greek stock exchange to collect funds. The funds invested in ASE could have been invested otherwise, for example in other firms located in Attiki. Nevertheless, they were diverted by a possible wealth effect, causing their accumulation in ASE firms of generally larger size. As a result, the ties with the economic capital in Attiki were reduced or even eliminated. All these firms in Attiki were deprived of substantial funds that were directed to ASE at that time, in a contagious way. As a result of the ASE crash, firms were forced to cut the flow of funds from stock exchange and, having cut or neglected their traditional ties with the economic capital in the region, were found in a vulnerable position, with a dramatically limited ability to draw the funds required, at a time when speculation and easy money-making were still considered a reliable option and preferred against healthy investment action (the two main alternatives of firms were either to turn to their sales or borrow more money). Apparently, it appears that such liquidity constraints had a greater impact on SMEs situated in more

central areas, a finding that could possibly associate to higher firm costs in central areas (rents, premises, electricity or other).

A third possible reason for the lack of association of SME growth with the economic capital could relate to some unspecified reason(s), possibly non-economic, such as growth influence exercised at the political, social or cultural capital of Attiki or in more peripheral Greek regions. All the above-mentioned explanations are likely to account for this lack of association. The last option could relate to features not grasped under the present analysis, given the difficulties discussed in literature (see for example in Lyberaki and Paraskevopoulos, 2002 for social capital in particular). Further research remains to be conducted on this matter, given that it is very rare to find any relevant piece of research on these three subjects relating them to SME growth or decline. However, one can underline that all these explanations are not in alignment with the general findings discussed in Palaskas and Tsampra (2005).

One could further raise a question on the extent to which the contemporary crisis of the Greek economy relates to the Athens Stock Exchange crash, the internationalisation of SMEs in Attiki and the social, cultural and political environment in Attiki or peripheral Greece or other rigidities, such as institutional and administrative concerning the implementation of new, previously unknown policies. At least the former explanation should be seen in the light of increasing internationalisation of domestic stock market and the strong destructive forces exercised by speculative movements of European and other international funds that are transferred at states joining the EU monetary union during their transitory periods (and whose action is often smoothed by political forces aimed at supporting relevant political strategies for the common currency interests or - at least - unable or vulnerable enough to resist to them). One should be aware that, in the event of a possible combination of domestic and international causes impeding business and SME growth in economies preparing to join the Eurozone, the imposition of even stronger structural adjustments and changes that may lead to economic asphyxia might be required, irrespective of whether some of these causes weight more over other, in terms of their growth implications.

It is worth considering few additional points highlighted by the present research. Firstly, size was found to constitute one the principal significant factors in most models. This finding should help to acknowledge further the emphasis that ought to be placed upon policies supportive to SMEs and their sizes.

Many of the features at the economic, entrepreneurial, manufacturing, industrial infrastructure and legal capital were not found significant in industrial SURE equations for trade, tourism and services. This finding underlined the limited significance of changes achieved in firm environmental conditions and

capital, for an economy considered to be service-oriented. This is very clear in SURE for LogEMPLGR and LogTURNR in other services, where changes of all features of capital tested were not found significant. This is also found for entrepreneurial, manufacturing, human capital and several economic capital features for both LogEMPLGRadj and LogTURNRadj in tourism and for LogEMPLGRadj in trade. Hence, by comparing **Table 7** and **Table 8** for the three main industries of the service sector (tourism, trade and other services), similar patterns of patterns of non-significant firm environment features can be identified. These findings highlight *the need to establish better links of regional and local economic development policies that relate to services with SME growth at the state, local and regional level.*

Given that in SURE for LogEMPLGRadj in manufacturing there is a limited number of associations with all forms of capital tested (entrepreneurial, manufacturing, industrial infrastructure and partially for economic capital), it is doubtful whether changes at the environment surrounding manufacturing have finally affected SME growth in employment terms. It should have been better that such changes focused on manufacturing SMEs.

Taken together, these findings highlight the potential presence of some weaknesses of policies scheduled to achieve changes at the surrounding environment of firms and the relevant failures to deliver firm growth outcomes, as well as problems with the particular services that were provided in support for SMEs, for the specific industries tested. In general, the evidence provided in the present study forms the picture of a *loose association between SME growth and regional and local economic changes at firm-environment level.*

In **Tables 5** and **6**, one can read more carefully across the signs of each association, if the purpose is to discuss each association in further detail. For example, with respect to human capital and in particular to educational features, in **Table 6** university level education was not associated at all with SME employment increases (EMPLGR) in Attiki (REG1), while higher technical education and higher vocational education were negatively associated. These findings indicate that changes in education at the central region in Attiki do not associate positively with SME growth, emphasizing possibly problems related to education and educational levels at the region. In Kentriki Makedonia, changes in illiteracy levels positively associate with logarithmic turnover increases (LogTURNR) and changes in university-level education negatively. The two associations create doubts and offer some potential hints on the use of education in SMEs and their capacity to absorb higher and university-level education that is provided. Such a negative association of university education or the absence of association changes of higher education is further witnessed at the state-level, in

SURE equation with LogTURNGRadj (**Table 4**). Within this context, the negative association of changes in higher educational levels with LogTURNGRadj should not be seen as an odd finding and similarly for the absence of any association of educational variables with trade increases.

Another important finding that is worth considering is the remarkably strong but negative association between activity rates (ACTIVE) and SME increases in the middle peripheral region of Thessaly (REG3). This should indicate substantial labour market rigidities and difficulties for the specific age working group of 20-44, in Thessaly and other middle peripheral regions. Besides, such an association with a strong coefficient is found in SURE-1 model. This finding is further supported by the absence of any significant industrial dummy or changes in manufacturing features. This is likely to be at the root of interregional movements of this age working group towards more central areas and places providing more and better employment opportunities. Whichever is the case, this finding highlights the need to better specify policies in tackling such labour market rigidities and creating job positions in SMEs, in middle peripheral regions. In Thessaly, mostly larger-medium- sizes significantly associate with SME employment and turnover increases, as opposed to more central regions (REG1 and REG2).

In section 5, we have also underlined the high turnover to employment ratios, especially in manufacturing, which is likely to reflect upon the mechanisation and capital accumulation processes, the concentration in fewer firms, credit availability problems and the limited job positions in manufacturing industry. Given the above-mentioned point on labour market rigidities, this evidence further highlights the necessity of labour flexibility and of fast redeployment of labour across industries and regions.

Attiki, the region with the lower mean yearly employment and a remarkably higher turnover to employment ratio compared to other, seems unable to generate high employment rates comparable to its turnover rates. This finding, apart from other reasons, should relate to problems within Attiki's labour market, such as mobility or demographic problems, and the need for industrial, intra-regional and inter-regional redeployment and flexibility in Attiki's labour, of various forms.

Legal status and the legal capital were significant in peripheral and especially middle peripheral regions. This finding could relate to the dissimilar growth conditions across legal statuses. But one was expecting to trace a more even distribution of the significance of legal status dummies across different regions. Given the above-mentioned findings for Thessaly and the significance for all legal statuses in this region, it is likely that such a finding should indicate something unique about Thessaly's legal environment. This could relate to legal capital barriers associated with each legal capital or even, most importantly, to

corruption problems, both impeding SME growth. Besides in Thessaly, the size significantly associating with firm size increases is medium rather than small, indicating the significance of larger in size 'players'. Further research on the matter could shed more light, given that Thessaly should be seen in the present study as a representative Greek middle peripheral region. This finding raises doubts on the legal barriers and impediments present in the legal environment across peripheral, especially middle peripheral environments, at that time (extending not only in their urban spaces but also in their villages and more peripheral areas), where market sizes are smaller and competition less completed and, as discussed in theory, monopolistic behaviour may take place. In the most peripheral environment, such as in Ipiros, it is clear that changes in economic, manufacturing, entrepreneurial and human capital features significantly associated with LogEMPLGRadj.

Looking at the significant sizes of firms in **Table 6**, medium size associates with SME employment and turnover increases in most of the regions -and regional levels- tested. In **Table 5** though, higher - medium - sizes were found to significantly associate with SME growth only in more central regions (REG1) for LogEMPGLRadj, while in the rest of regions only small and micro sizes were significant for LogEMPLGRadj. In other words, higher sizes (medium) are associated with employment and turnover increases (LogEMPLGR and LogTURNRGR) in almost all regions tested, while such size levels (medium) are significant only in Attiki for the sample of all firms (**Table 6**). Small and micro sizes significantly associate with LogEMPLGRadj and LogTURNRGRadj in the rest of regions. This finding is likely to indicate policy failures concerning medium-sized firms in most regions - apart from Attiki - in comparison to firms smaller in size (micro and small firms) but mostly if compared against Kentriki Makedonia, where a larger number of medium firms is contained. This sounds as a plausible suggestion, since changes pursued at the economic and industrial environment were not specifically oriented towards larger in size (medium) firms at the time, while medium firms require more specific, well-established and organised, customer-oriented advice and service provision to achieve growth outcomes and cope with international competition and their orientation towards non-domestic markets. The latter are still absent in Greece, at the local and regional level.

The significance of size (a principal proxy for economies of scale) especially in industrial models, could hide not only its importance for SME growth but also relate to the creation of a level of heteroskedasticity or the operation of extended borrowing processes and credit availability problems.

One can suggest that, despite expectations, stability was not finally achieved at the study period. It seems that SME growth in Attiki has finally influenced

the results at state level, being affected by unpredicted historical factors, such as the ASE behavior and other non-economic, unidentified factors of production that have weighted more over principal economic factors tested, and related policy scheduling. Even in the REG-4 model (for the most peripheral region) that exhibited very high R-square levels -for an SME growth model-, several changes in forms of capital were not found significant and associations were not characterised by high-level coefficients. If we compare across most peripheral (REG4) and most central regions (REG1), many more changes of factors of production are significant than the former case. One can argue that either the peripheral environment produced a more stable SME growth outcome or the central environment had not associated as much as needed with SME growth, rather causing the opposite effects and de-stabilisation. An emerging question is if the larger geographical scale possibly affects more and in the long-run SME growth patterns. Greece's peripherality at the broader geographical -EU and global- scale, should be acting as a potential source of instability that possibly depending on the interaction across geographical scales and the weighting of one scale over another. This is a more general theoretical matter, which requires a thoughtful consideration and should not be based upon one indication.

Perhaps a seemingly related question is what exactly 'fails' in a nation-state, how exactly and under which circumstances of time, space and their interaction.

The present text has focused on the associations of SME growth with changes in various factors of production at the geographical level. It has neither focused on the general success of SME support policies nor assessed the long-term impact of geographically focused policies (e.g. the local effects from building the Athens METRO). Reaching some more general conclusions on the effects of SME support policies, as implemented at that time, requires bringing together the various pieces of the research (Ikonomidou, 2008; 2012; 2013).

7. Acknowledgment

I would like to thank Robert J. Bennett, Emeritus Professor, and Emeritus Fellow at St Catharine's College at the University of Cambridge, for his inspiring contribution and for introducing me into this area of studies.

8. References

Acs Z. and Armington C. (2006), *Entrepreneurship, Geography and American Economic Growth*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Acemoglu D. and Robinson J.A. (2012), *Why Nations Fail?*, New York: Crown.
- Aschauer D.A. (1989), "Is Public Expenditure Productive?", *Journal of Monetary Economics*, 23: 177-200.
- Asheim B., Cooke P. and Martin R. (eds) (2006), *Clusters and Regional Development: Critical Reflections and Explorations*, London: Routledge.
- Bachtler J. and Michie R. (1995), "A New Era in EU Regional Policy Evaluation? The Appraisal of the Structural Funds", *Regional Studies*, 29: 745-751.
- Bank of Greece (2000), "Monetary Policy", *Intermediate Report 2000*, Athens (in Greek).
- Becchetti L. and Trovato G. (2002), "The Determinants of Growth for Small and Medium Sized Firms. The Role of Availability of External Finance", *Small Business Economics*, 19: 291-306.
- Beck T., Demirguk-Kunt A. and Maksimovic V. (2002), "Financial and Legal Constraints to Firm Growth: Does Size Matter?", *Policy Research Working Paper 2784*, The World Bank Development Research Group Finance, February 2002.
- Becker G.S. (1964), *Human Capital*, New York: Columbia University Press.
- Begg I., Gudgin G., Morris D. (1995), "The Assessment: Regional Policy in the European Union", *Oxford Review of Economic Policy*, 11:1-7.
- Bennett R.J. (1979), *Spatial Time Series: Analysis-forecasting-control*, London: Pion.
- Berry A., Grant P. and Jarvis R. (2004), "European Bank Lending to the UK SME sector: An Investigation of Approaches Adopted", *International Small Business Journal*, 22: 115-130.
- Beugelsdijk S. and Schaik T.V. (2005), "Difference in Social Capital between 54 European Western European Regions", *Regional Studies*, 39: 1053-1064.
- Birley S. and Westhead P. (1990), "Growth and Performance Contrasts Between "Types" of Small Firms", *Strategic Management Journal*, 11: 535-557.
- Boschma R. (2010), "Proximity and Innovation: A Critical Assessment", *Regional Studies*, 39: 61-74.
- Bourdieu P., "The forms of capital", in: Richardson, J. (ed) (1986), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* p.p. 241-258, New York: Greenwood.
- Bradley J. (2005), "Evaluating the Impact of European Union Cohesion Policy in Less-developed Countries and Regions", *Regional Studies*, 40: 189-199.
- Bredgaard T., Larsen F. and Madsen P.K. (2005), *The Flexible Danish Labour Market - a review*, Centre for Labour Market Research, Aalborg University, Aalborg, April 2005.
- Cooke P. and Piccaluga A. (eds) (2006), *Regional Development in the Knowledge Economy*, London: Routledge.

- Cox S. and Taylor J. (2006), "The Impact of a Business School on Regional Economic Development: A Case Study", *Local Economy*, 21: 117-135.
- Delmar F. (1997), "Measuring Growth: Methodological Considerations and Empirical Results", in: Donkels R. and Miettinen A. (eds) (1997) *Entrepreneurship and SME Research: On its Way to the Next Millennium*, p.p. 199-215, Aldershot: Ashgate.
- Dougherty C. (2002), *Introduction to Econometrics*, Oxford: Oxford University Press.
- Duncan O.T., Cuzzort R.P. and Duncan B. (1961), *Statistical Geography: Problems in Analyzing Areal Data*, Illinois: The Free Press of Glencoe.
- ERNST & YOUNG (1999), *Thematic Evaluation of Structural Funds Impacts on SMEs*, Brussels, European Commission.
- European Commission (2000), *The European Observatory for SMEs, Sixth Report*, Luxembourg, European Commission.
- Fagerberg J. (1987), 'A Technology Gap Approach to Why Growth Rates Differ', *Research Policy*, 16: 87-99.
- Glaeser E., Scheinkman J. and Shleifer A. (1995), 'Economic Growth in a Cross-Section of Cities', *Journal of Monetary Economics*, 36: 117-143.
- Glynos G. (ed) (2011), 'Assessment of the Effects of Policies co-funded by the EU Budget in Greece: 1981-2011', *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP)*, (in Greek).
- Granovetter M. (1985), 'Economic Action and Social Structure: The problem of Embeddedness', *American Journal of Sociology*, 91: 481-510.
- Haining R.P. (2011), 'The Nature of Georeferenced Data', in: Fischer, M.M. and Getis, A. (eds) (2011) *Handbook of Applied Spatial Analysis: Software Tools, Methods and Applications*, p.p. 197-217, Heidelberg: Springer.
- Haining R.P. (2003), *Spatial Data Analysis: Theory and Practice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hart M. and McGuinness S. (2003), 'Small Firm Growth in the UK regions 1994-1997: Towards an Explanatory Framework', *Regional Studies*, 37: 109-122.
- Hitchens D.M.W.N. and O'Farrell P.N. (1988), 'Comparative Performance of Small Manufacturing Companies in South Wales and Northern Ireland', *Omega*, 16: 429-438.
- HM Treasury (2003a), *UK Membership of the Single Currency: An Assessment of the Five Economic Tests*, CM 5776, June 2003, London, HM Treasury.
- HM Treasury (2003b), *EMU and Labour Market Flexibility*, London, HM Treasury.
- Iben K. (2006), 'Internationalisation and the Small Business', in: Carter, S., Jones-Evans, D. *Enterprise and Small Business: Principles, Practice and Policy*, p.p. 465-484, London: Pearson Education.

- Ikonomou C., 'An Assessment of SME and business growth policies in Greece' (1994-2002), in: Liargovas P. (2012) (ed) (2012), *Greece: Economics, Political and Social Issues*, p.p. 129-162, New York: Nova Science Publishers.
- Ikonomou C. (2008), *A Study on Small Business Growth: Evidence and Models from Greece*, Ph.D. Thesis, Cambridge, University of Cambridge.
- Kluckhohn C., 'Culture and behaviour', in: Lindzey G. (ed) (1954), *Handbook of Social Psychology*, p.p. 921-976, Cambridge MA: Addison-Wesley.
- La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A. and Vishny R.W. (2002), 'Investor Protection and Corporate Governance', *Journal of Financial Economics*, 57: 1147-1170.
- La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer, A. and Vishny, R.W. (1998), 'Law and Finance', *Journal of Political Economy*, 106: 1113-1155.
- Leonardi R. (2006), 'Cohesion in the European Union', *Regional Studies*, 40: 155-166.
- Lucas R. (1988), 'On the Mechanics of Economic Development', *Journal of Monetary Economics*, 22: 3-42.
- Lyberaki A. and Paraskevopoulos C.J. (2002), 'Social Capital Measurement in Greece', *OECD-ONS International Conference on Social Capital Measurement*, London, September 2002, p.p. 25-27.
- Malecki E.J. (2012), 'Regional Social Capital: Why it Matters', *Regional Studies*, 46: 1023-1039.
- Maravegias N.N., 'The Regional Policy', in: Maravegias, N.N. and Tsinisizelis, M.I. (eds) (1995), *The Integration of the European Union*, p.p. 419-454, Athens: Themelio (in Greek).
- Mankiw N., Romer D. and Weil D. (1992), 'A Contribution to the Empirics of Economic Growth', *Quarterly Journal of Economics*, 107: 407-437.
- McCann P. (2013), *Urban and Regional Economics*, Oxford: Oxford University Press.
- Morgan K. (1997), 'The Learning Region: Institutions, Innovation and Regional Renewal', *Regional Studies*, 31: 491-503.
- Moyes A. and Westhead P. (1989), 'Environments for New Firm Formation in Great Britain', *Regional Studies*, 24: 123-136.
- Nijcamp P., 'Entrepreneurship, Development and the Spatial Context: Retrospect and Prospects', in: Naude W. (ed) (2011), *Entrepreneurship and Economic Development*, p.p. 271-293, Hampshire: Palgrave MacMillan.
- O' Sullivan A. (2009), *Urban Economics*, Ohio: McGraw-Hill.
- Palaskas T. and Tsampra M. (2005), 'Economic Environment, Institutional Setting and Competitiveness of Small and Medium-Sized Enterprises', Foundation for Economic and Industrial Research, *Economic Issues*, no 14, March 2005, Athens (in Greek).

- Penrose E. (1959), *The Theory of the Growth of the Firm*, Oxford: Oxford University Press.
- Petrakos G. and Psycharis Y. (2004), *Regional Development in Greece*, Athens: Kritiki (in Greek).
- Pittaway L. and Cope J. (2005), 'Entrepreneurship Education – A Systematic Review of Evidence', *Proceedings of the 28th National Conference of the Institute of Small Business and Entrepreneurship*, 1-3 November 2005, p.p. 1-22, Blackpool.
- Putnam R.D., Leonardi R. and Nanetti R. (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton: Princeton University Press.
- Putnam R.D. (1995), "Bowling Alone: America's Declining Social Capital", *Journal of Democracy*, 6: 65-78.
- Reinhart C.M. and Rogoff K.S. (2010), "Growth in Time of Debt", *American Economic Review: Papers and Proceedings*, 100: 537-578.
- Reinhart C.M. and Rogoff K.S. (2010), *This Time is Different*, Princeton: Princeton University Press.
- Reynolds R., Storey D.J. and Westhead P. (1994), "Cross-National Comparisons of the Variation in New Firm Formation Rates", *Regional Studies*, 28: 443-456.
- Richardson H.W. (1969), *Regional Economics: Location Theory, Urban Structure and Regional Change*, London: Weidenfelt and Nicolson.
- Richardson H.W. (1978), *Regional and Urban Economics*, Middlesex: Penguin.
- Robinson L.J., Schmid A.A. and Siles M.E. (1999), "Is Social Capital Really a Capital?", *Staff Paper 99-21*, Department of Agricultural Economics, Michigan State University.
- Romer P. (1986), "Increasing Returns and Long Run Growth", *Journal of Political Economy*, 94: 1002-1037.
- Romer P. (1990), "Endogenous Technological Change", *Journal of Political Economy*, 98: S71-S102.
- Sexton D.L. and Landstrom H. (eds) (2000), *The Blackwell Handbook of Entrepreneurship*, Oxford: Blackwell.
- Sørensen J.F.L. (2012), "Testing the Hypothesis of Higher Social Capital in Rural Areas: The Case of Denmark", *Regional Studies*, 46: 873-891.
- Spanos L. (2003), 'The Evolution of Corporate Governance in Greece', *1st LSE Ph.D. Symposium on Modern Greece: Current Social Science Research on Greece*, London School of Economics and Political Science, London, June 21st 2003.
- Storey D.J. (1994), *Understanding the Small Business Sector*, London: Thompson.
- Storper M. (1993), "Regional "Worlds" of Production: Learning and Innovation in the Technology Districts of France, Italy and USA", *Regional Studies*, 27: 433-455.

- Towse R. (ed) (2007), *Recent Developments in Cultural Economics*, Cheltenham: Elgar Reference Collection.
- Towse R. (ed) (1997), *Cultural Economics: The Arts, The Heritage and the Media Industries*, Cheltenham: Elgar Reference Collection, Vol. I & II.
- Tura T. and Harmaakorpi V. (2005), "Social Capital in Building Regional Innovation Capability", *Regional Studies*, 39: 1111-1125.
- Vaessen P. and Keeble D. (1995), "Growth-oriented SMEs in Unfavourable Regional Environments", *Regional Studies*, 29: 489-505.
- Weinzimmer L.G., Nystrom P.C. and Freeman S.J. (1998), "Measuring Organisation Growth: Issues, Consequences and Guidelines", *Journal of Management*, 24: 235-262.
- Westhead P. and Moyes T. (1992), "Reflections on Thatcher's Britain: Evidence from New Production Firm Registrations 1980-88", *Entrepreneurship and Regional Development*, 4: 21-56.
- Westhead P., Storey D.J. and Cowling M. (1995), "An Exploratory Analysis of the Factors Associated with the Survival of Independent High-Technology Firms in Great Britain", in: Chittenden F., Robertson M. and Marshall I. (eds), *Small Firms: Partnership for Growth*, p.p. 63-99, London: Paul Chapman.

9. Appendix

Table 1: Chow tests for the pair of central and peripheral regions

Variable	F-values	Degrees of freedom
EMPLGR	0,285	(46, 937)
TURNGR	0,765	(46, 937)
Range of critical F-values values for $\alpha=0.05$, same degrees of freedom	1,59-1,43	

10. Endnotes

1. Greek academic and policy circles remain divided on the 1999-2000 Athens Stock Exchange crash. A significant part of them suggest that it was simply a severe adjustment. Research on the subject remains limited.
2. Greece had never produced a guide as adequate as the five-tests document, which investigated the implications of joining the Eurozone on U.K.'s convergence, flexibility, investments, financial services, growth, stability

and employment (HM Treasury, 2003a) or its follow-up on labour market flexibility (HM Treasury, 2003b).

3. e.g. the main construction projects promoting labour mobility were completed by the end of the period, while at the time Greece's migration problems had not yet been realised.
4. e.g. on "Thatcher period" in the UK, in the study by Westhead and Moyes, 1992.
5. with R-square levels as high as 0.9.
6. The Greek V.A.T. database offers the largest, most accurate approximation of the total business population in the Greek economy and is a reliable business information source.
7. In larger sizes data are more accurate.
8. Ipiros at the Nort-West classified in official EU documents as one of the most EU peripheral at that time.
9. In islands, peculiar growth barriers -such as transportation costs- may bring monopolistic behaviour and the service-orientation of local economies impedes the study of secondary sector. Confidentiality is also a problem.
10. This is a standard procedure, since 50 firms is a sufficient number to run regional and industrial models.
11. In case the model would expand to include business-level features, another component representing these business-level features would have to be added.
12. If we seek to include geographical features considered not to change, X 's rather than ΔX 's should be included.

Mergers of municipalities in Greek local government. An evaluation by means of a S.W.O.T. analysis

Christos Theophrastos Fois, *PhD Candidate, Harokopio University*
Despina Sdrali, *Assistant Professor, Harokopio University*
Constantinos D. Apostolopoulos, *Professor, Harokopio University*

Abstract

The aim of this paper is to evaluate the reforms in local government that took place in Greece during the last fifteen years. The aim of the reforms was the creation of strong local government entities, i.e. powerful and efficient local authorities, able to plan and implement local development policies, and to provide effective and qualitatively superior services to citizens. SWOT analysis is used in order to identify the advantages and disadvantages, opportunities and threats of the “Kallikrates” Program. Results indicate that the new reform offers to local government new powers and resources and therefore leads to improved effectiveness; reduced operating costs and promotion of the active participation of citizens in public affairs, by means of local referendums. However, there are also threats created for the reform, which are related to the broader financial crisis, the disputes of political powers on the substance of the reform, the boundaries of new municipalities and the needs in personnel.

KEYWORDS: local government, municipal mergers, SWOT analysis, Kapodistrias program, Kallikrates program

---

Οι συνενώσεις των δήμων στην τοπική αυτοδιοίκηση της Ελλάδος. Μια κριτική προσέγγιση μέσω της S.W.O.T. ανάλυσης

Χρήστος-Θεόφραστος Φώης, *Υπ. Διδάκτωρ, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*
Δέσποινα Σδράλη, *Επίκουρη Καθηγήτρια, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*
Κωνσταντίνος Δ. Αποστολόπουλος, *Καθηγητής, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*

Περίληψη

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι η κριτική προσέγγιση και η αξιολόγηση των μεταρρυθμίσεων για την τοπική αυτοδιοίκηση, οι οποίες συντελέστηκαν στην Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία. Στόχος των μεταρρυθμίσεων ήταν η δημιουργία ισχυρής τοπικής αυτοδιοίκησης, δηλαδή ισχυρών και αποτελεσματι-

κών δήμων, ικανών να σχεδιάζουν και να υλοποιούν πολιτικές τοπικής ανάπτυξης, καθώς και να παρέχουν αποτελεσματικές και ποιοτικά αναβαθμισμένες υπηρεσίες στους πολίτες. Για την επίτευξη του σκοπού της εργασίας χρησιμοποιείται η μέθοδος της S.W.O.T. ανάλυσης, προκειμένου να εντοπιστούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα, οι ευκαιρίες και οι απειλές του Προγράμματος «Καλλικράτης». Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτουν τα θετικά στοιχεία της μεταρρύθμισης, που τα κύρια είναι: η ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης με νέες αρμοδιότητες και πόρους και επομένως η βελτίωση της αποτελεσματικότητάς της, η μείωση του λειτουργικού κόστους και η προώθηση της ενεργούς συμμετοχής των δημοτών στα κοινά, με την πραγματοποίηση των τοπικών δημοψηφισμάτων. Από την άλλη, προκύπτουν και απειλές για τη μεταρρύθμιση, που σχετίζονται με την ευρύτερη δυσμενή οικονομική συγκυρία, τις διαφωνίες των πολιτικών δυνάμεων για την ουσία της μεταρρύθμισης, τα όρια των νέων δήμων και τις ανάγκες σε προσωπικό.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: τοπική αυτοδιοίκηση, συνενώσεις δήμων, S.W.O.T. ανάλυση, πρόγραμμα Καποδιστριας, πρόγραμμα Καλλικράτης.

Introduction

For European local government, decentralization and institutional recognition of the significant role of local authorities in local development is a strategic choice for the strengthening of democracy, the reliability of representative and participatory institutions, the competitive economic intervention, the sustainable development and the achievement of social cohesion. Local government, based on the international and European context, and mainly on decentralization issues, on regional development and on strengthening the regional institutions is the strategic goal of Greece in the course of designing and implementing a new round of reforms focused on local government; reforms that will lead to institutional integration, will harmonize local government with the needs of citizens and will give it the characteristics of a modern political organization in a decentralized administrative system (KEDKE, 2005).

The formation of the new administrative structure in primary local government has already emerged as a topic of debate. Common ground is to reduce the number of municipalities and as a result to form larger geographical units in terms of space and population, with the potential to develop a stronger administrative system, in order to satisfy two main objectives: Municipalities to become strong centres of democratic planning and simultaneously to emerge as more effective operators of services, including aspects related to daily life of citizens and its quality.

The merging of municipalities is a reform that can create sustainable local authorities, able to upgrade the local political system, ensure social consensus in their actions, plan the development of their area, ensure and manage the resources concerning the development of local communities, coordinate local public investments, ensure transparency and social control in their action (Provatas, 2003).

The emerging new municipalities should be able to contribute to the development of their area. Key to success is the overcoming any diverging views expressed during the planning stage and the decision about the location of the new municipality's headquarters. However, it is imperative for the local population to realize that the development of the region is their own business and that the new municipality should primarily serve their own interests. The formation of new municipalities evolves into an environment of keeping the functional tools and procedures which applied before the reform (Katsoulis, 2003).

Nowadays the new municipalities, especially the small ones located in rural areas, are required to overcome the limited horizons of the old communal administration and create, all over rural Greece, new organizational structures, aimed at improving infrastructure and developing new activities, especially in the social sector, of the kind which the local communities and especially vulnerable groups, such as the elderly, especially need (Hatzopoulos, 2003).

In conclusion, it can be said that the reform is intended to offer a significant opportunity for the modernization and the functional integration of local government in the country. However, it is argued that the rearrangement of size units of primary local government by itself, without any combined transfer of (financial and human) resources and responsibilities, would be a meaningless task (Hlepas, 2009).

Having said these, there is obviously a need to evaluate, both the first phase of municipal mergers (I. Kapodistriasis Program) and the second one (Kallikratis Program). In particular, there is a need to identify the effects (whether positive and negative) of the municipal mergers on the resident's quality of life and on local development. Moreover, the effectiveness of the reforms, their strengths and weaknesses, it should be examined, so that by means of this procedure we can contribute toward the improvement of the legislative framework and the exploitation of the emerging prospects.

The purpose of this work is to evaluate the reforms in local government which took place in Greece during the last fifteen years. Among the specific objectives of this paper is to record and analyze the strengths, weaknesses, opportunities and threats identified in the Kallikrates Program using the SWOT analysis.

Literature Review

There is a variety of works at international level dealing with issues of assessment of administrative reforms in local government. In the case of Denmark, for instance, priority issue of the reform was that larger administrative units are better able to manage and assist in the reduction of spatial inequality expressed in terms of variety and quality of availability and distribution of public services (Garner, 1975). In that case, it was not the aspect of area planning which was proposed as the basic point of administrative reform, but rather the effective transfer of responsibilities in such a way that their provision to citizens be more cost-effective and socially more efficient. The administrative reform was not either prepared offhanded or implemented forcibly nor under the pressure of local interest groups or political party interests (Christiansen, 2008).

In the Netherlands (Kraaykamp et al., 2001) it is argued that the political and administrative capacities of local governance are strengthened by mergers, intra-municipal problems are more easily solved and that mergers are intended to solve spatial problems, particularly those arising from the lack of space available for residential construction. However, the disadvantage that is acceptable to all, is that mergers increase the distance between voters and their elected representatives, leading to political alienation.

In Sweden there were two phases of administrative reform which have drastically reduced the number of municipalities. The main objective of the first reform was to form municipalities with more than 2.000 residents, in order to increase the efficiency of local government and to exploit economies of scale in order to provide better public services. Hanes (2001) showed that the cost reduction is decreasing as the size of the municipality to be merged is increasing, so it is more efficient to implement mergers between small municipalities.

According to Blume et al. (2007), local mergers of German municipalities either in the form of mergers at a regional level or by merging a central city with its suburbs, have positive economic effects which outrun the results of the functional partnerships. In the case of municipal mergers at a regional level, the gains due to economies of scale, to the implementation of fiscal balance and to dynamic efficiency overrun costs. In the case of mergers of central cities with their suburbs, the benefits are demonstrated by the high growth rates.

Sorensen (2006), points out that in Norway benefits from the improvement of efficiency are higher for the municipalities with small population. The property rights of municipalities are zeroed with mergers, leading to municipalities with high revenues to be opposed to their merging with poorer municipalities, thus reducing their autonomy.

However, in Finland, the reform of local government had negative effects as well. According to Lehtola (2008), services are deteriorating in the rural communities and in the previous municipal head offices; so the residents of these areas need to travel longer distances in order to use public services. This whole process negatively affects the economic status of the residents as they have to incur additional expenses in order to use the services offered. This has resulted in the deterioration of their quality of life as they spend both more time and more money. It is noteworthy that prior to the reform of local government, the residents were satisfied by the use of these services without paying the additional cost of travelling and wasting their time. In contrast, Lehto et al., (2009) argue that although mergers of municipalities were decided for economic reasons, they constitute a new system of social and rural policy. This change can provide to both local governments and citizens new ways of local participation and better models of service provision.

In Canada, the aim of mergers was to improve efficiency, reduce municipal costs and shrink the number of elected representatives without compromising accessibility to elected local officials. In many cases there were opponents to mergers by residents who believed that larger municipalities would increase taxes without providing additional services and would eliminate the substance of local community (Kushner & Siegel 2003).

In Canada, the analysis of the findings of the research of Vojnovic, (2000) showed that municipal mergers involve the complex reorganization of complicated political structures of local governments. Many of the positive and negative characteristics that emerged, relate to the situations that were prevailing in the existing municipalities. The success of mergers to achieve greater efficiency and effectiveness of local government and of the services provided depends on the time elapsed and on the specific economic and spatial situations. Furthermore, it is noted that the outcome of mergers depends on the previous inter-municipal cooperation, spatial organization, political structure, financial arrangements, collective agreements and, finally, the political will to effect the merger. Finally it is argued that voluntary mergers are more successful than those promoted by the central government with specific time schedules as the latter create obstacles to the success of the entire project (Vojnovic, 1998).

In the case of the State of South Africa, strong emphasis was placed on the role of local government based on the fact that the democratic government will reduce its burden of implementing the reform in the course of sharing of powers and responsibilities, by transferring part of them to lower levels of government. Moreover, the local government should cooperate with local communities in order to find sustainable ways to meet their needs and improve quality of life (Nel &

Bins, 2002). The Zimbabwean government launched an administrative reform associated with the policy of decentralization of rural development. In reality, however, this reform is not only for decentralization of rural development policies. Its motives are the reorganization of local government in such a way as to promote economic development at a regional level and to capitalize on the few administrative and technical capabilities within local authorities (Roe, 1995).

Methodology

The main aim of this paper is to evaluate the reforms for local government that took place in Greece during the last fifteen years. Specifically, the SWOT analysis is used for an evaluation of the “Kallikrates” plan which is applied in the last two years in the country in order to identify the various parameters of the external and internal environment that they affect the reform, either positively or negatively.

The S.W.O.T. analysis is a theoretical managerial tool that aims at identifying the strengths, weaknesses, opportunities and threats posted in the system being studied (Koutsouba, 2003). Two of the elements referred to the internal environment, are characterized as advantages (strengths) or disadvantages (weaknesses), depending on whether this environment is deemed as strengthening or weakening the efforts of a region, a program or business. The other two elements that complement the framework of analysis, refer to the external environment; these are opportunities and threats arising from a particular external environment (Baser, 2001).

The S.W.O.T. analysis is a general technique to conceive and organize a coherent framework for making decisions that may relate to an institution, a business or a geographical area. In many cases, interventions and actions of this kind, particularly those aimed at structural and permanent changes, have (directly or indirectly) a clearly spatial dimension, since it is attempted to harness local or regional endogenous development and socio-economic resources in relation to the wider environment (Vagianni et al., 2003).

Specifically the S.W.O.T. analysis aims at reducing uncertainty in relation to the implementation of a specific development policy, action or program within a geographic unit with special features. It also aims at the identification of dominant and crucial determinants (internal and external) that affect the success of development policy, action or program. Finally, it aims to specify the evidence supporting a comprehensive strategy for linking development activity, with the endogenous potential of the specific area, as well as with the external environment (Kourtis, 2004).

The strongest advantage of this method is that it helps to highlight the relationship of a program or project with the region and the implementation environment. Also, the method allows the comparison between the factors of the internal and external environment (European Commission 1999). This analysis is a simple and popular technique that can be used in all stages of policy design, which include analysis, design, ex ante evaluation, decision making process, implementation, monitoring and ex post evaluation and, if necessary, redesign (Vagianni et al., 2003).

The S.W.O.T. analysis is widely used in many cases of national, regional or local spatial development planning, programs and policies. In Greece it has been applied on the ex ante evaluation of the national program LEADER + (Ministry of Agriculture 2001). The said application deals with the presentation of the existing situation, both of the rural space in its entirety and of the mountainous and less-favoured areas, which are the areas covered by the Community Program LEADER+. Another case of application is in the preparation and ex ante evaluation of the Greek Regional Development Plan 2000-2006, for the primary sector (Ministry of Agriculture, 1999).

Furthermore this analysis has been used in the design of activities, the priorities, the diagnosis of problems and prospects of the spatial development of the country and particularly in the preparation of the General Framework for Spatial Planning and Sustainable Development (Ministry of Environment 2001) as well as in designing pilot actions for promoting eco-tourism in Greece (WWF Hellas-G.T.O, 2000). Also it is widely used in the ex ante evaluation of the Regional Operational Programs (ROP) for the regions of the country. In Europe it has been used in the preparation and ex ante evaluation of the Program for Regional Development of the Objective 6 (based on the criteria of the EU), of Sweden in 1995 (European Commission, 1999).

Results

The number of municipalities of Greece, by applying the criteria of mergers, has been drastically reduced. Therefore their constitution in larger units, in terms of population and space, facilitates the development of a stronger administrative system, which meets two main objectives: The municipalities can thus emerge as powerful units of local development and at the same time become effective managers of services, especially in the everyday life of citizens and in its quality. In this sense, the reduction in the number of municipalities also includes, for the first time, the entire regional area of Attica and the creation of the regional unit of Thessaloniki.

By the “Kallikrates” Program, local communities are expected to have a strong local government, equipped with modern business tools, resources and competencies that enable to resolve on its own almost all the local problems, thereby satisfying the needs of the population (to whom the local authority is liable) for the public and especially for social services.

Government agencies are decongested from affairs and responsibilities of local character, which are currently distracting them from their executive, coordinating and monitoring role. A comprehensive treatment of public affairs and public policies can put an end to the waste of resources and time, as well as to failures due to the lack of information and knowledge generated by the “fragmented centralization”, under which suffocate not only the periphery but the centre equally. The new system of governance offers the possibility of effective citizen participation and action by elected local government officials.

E-government can radically change the image of administrative services and processes, while modern accounting systems will make the administration transparent and will decisively advance accountability. Thus, by utilising the old town halls and turning them into small municipal service centres, all administrative services are rendered to residents without the latter being forced to go to the head offices of the municipality which may be located at a long distance from that area. Moreover the action “Administrative assistance at home” has been institutionalized for the elderly and the people in need, and finally the smart card of citizen was introduced to facilitate his dealings with the state.

Regarding the weaknesses of the reform, especially in those referring to the demarcation of boundaries of the new municipalities no considerations should prevail of political party or economic character, because it is precisely the future of the reform which is at stake. Moreover, the choice of the administrative center of the new municipality should be subject to objective criteria rather than being subject to various interventions by local mayors, members of parliament and other local players.

Another weakness is the issue of staff of the new municipalities as it is expected that increased needs will arise to employ higher education personnel. Today, in the existing staff of local authorities, the ratio of higher education personnel over secondary education personnel is not the appropriate, so that it would allow them to serve policies for economic and social development of cities and the countryside. This situation is further complicated by the decision taken by the central government for recruitment freeze at Local Authorities up to 2016.

Particular weaknesses also appear over the issue of services provided by the new local authorities to citizens. More specifically, given the size of the new municipalities, in too many of them, it is not possible to ensure the reciprocity of services provided to citizens, and the services provided are not of equivalent

effectiveness to the inhabitants of towns and villages. Finally, the non-institutionalization as permanent of social care structures and the dependence of their funding on various European programs will continue to pose problems in the implementation of programs and the quality of services rendered to citizens.

Regarding the threats that this reform faces and which are classified in its external environment, special emphasis is placed on the highly negative circumstances under which this task is taking place. More specifically, the great depression facing Greece and the crisis in Europe and the world generally has driven all economies into a prolonged period of recession. To that, one should add the worse position of Greece because of past financial irregularities. So the pre-existing high public deficit hampers the reform because the central government is forced to make cuts in all public spending in order to reduce the deficit. In addition to this the necessarily high cost of the reform, in order for it to be successful, it is obvious, that in financial terms we are in the most inappropriate time for reforms entailing such costs and such magnitude.

The reform faces also threats from a political point of view. Thus, the lack of consent, consultation and consensus (especially for the main components of the reform) from all political powers of the country, create significant problems in achieving the objectives that have been set. More specifically, as it was revealed by the Conference of KEDKE (Union of Greek Municipalities and Communities), where the main topic was the “Kallikratis Program”, there are significant and irreconcilable differences between leftist political parties represented in local authorities and the government. In addition, the local government representatives adjacent to the opposition political parties have expressed significant objections about the reform although they have agreed on some basic lines.

The deliberations regarding the reform were issues for the municipal elections of 2010 and this was another threat to the whole plan. Reform should have been decided after the municipal elections so that all the local government sides would be committed to campaigning for the respect and the support of the main pillars of the reform and would pave the way for it. This was the case with the administrative reform in other European countries (e.g. Denmark). It is noteworthy that the above issues are connected with the fact that being under the pressure of holding municipal elections, the government, following the new specification of municipalities, accelerated the reform process and this resulted in the lack of sufficient time for study and public consultation of the Plan. Thus the constitutionally guaranteed right to conduct referenda in each local municipality is abrogated; polls that would show whether local communities agree with the proposed mergers which would help avoid failures and extreme reactions from people as it happened in the past when the “Kapodistrias Program” was applied.

Finally it should be noted that the “Kallikratis program” does not include any specific business plan and this has led to many unanswered questions such as the exact responsibilities of the new municipalities, the resource allocation etc.

Discussion

In the framework of the Kallikratis program, an effort is made to restructure the primary local government, by introducing fewer and stronger municipalities, throughout the country, which are laid out on the basis of objective (geographic, demographic, developmental, etc.) criteria, able to respond to current requirements, using modern technology and management practices and ready to assume greater powers especially from the prefectures in the fields of e.g. education, health, employment, environment, and transportation. In short, municipalities open to society, using public consultation on major decisions, with intra-municipal decentralization and local resources.

At the same time, modern management of accounting systems and efficiency measuring indicators and human resource management are adopted. The new municipalities can assume significant additional responsibilities with the necessary resources for carrying them out, as well as financial responsibilities.

With this reform two current needs of the country are met. The first is that of the active participation of citizens in taking the decisions that directly affect them; the second refers to the implementation of interventions planning and the undertaking of projects at the lower possible level of social organization. This administrative reform adapts the administrative system of the country to that prevailing in most member states of the EU; a system in which people directly elect their local officials. This direct election is associated with the decision-making process at a local level and the necessary implementation of those decisions by their own administrative structures by using local, national and European resources.

Conclusions

The “Kapodistrias” program with the new administrative structure that it has introduced, has improved local government but it has not made it strong and effective. Comparing the new situation at local government with that of the past, it is clear that the outcome is positive. The municipalities had then the ability to have a more effective management of infrastructures, better service structures and new social services. Also, they could plan and demand development projects, participate and have a stronger voice at the decision making centres. The key, however, in the comparison is that the “Kapodistrias” Program had created the

conditions to overcome the old status and practices that had resulted from the fragmented local communities, characterised by weak local government.

Today, nearly fifteen years after the implementation of the “Kapodistrias” Program the desire for a powerful and effective municipality that can respond to the challenges of the 21st century is as timely as never before. This requirement is a prerequisite for the decentralization of political power so as it can be closer to the citizen.

However, all new reforms cannot be effective unless we take into account the experiences from the past and they are designed in the framework of comprehensive reforms, which include, apart from the rearrangement of the first rank, the administrative modernization of the state, as well as the establishment of a regional government. The design should comprise the distinction of competences of each level of management and aim to optimize the services provided to citizens. The overall political system of local government should be redesigned with an emphasis on ensuring the executive and strategic role of the elected officials. The institutions of citizen participation in decision-making processes should be strengthened.

A local government is effective when possesses guaranteed resources for services of specified budget, with appropriately trained staff having the appropriate backgrounds, who participate, within the framework of their competence, to the decision-making processes.

The greatest opportunity for all new administrative reforms is that size counts; larger municipalities are stronger from a planning point of view and more capable to express a complex reality, which expands the thematic limits of their competences. Their advantage is the belief of the public, that the municipalities are the political institutions which is closest to them. The biggest risk is that the small size municipalities ensure a more solid identity of the ‘community’ and strengthen social cohesion, while the disadvantage is the lack in needs of personnel and informal processes of decision-making.

References

- Baser O. (2001), *SWOT Analysis: A practical guide for young managers*, Bilkent University, Turkey.
- Blume L. and Blume T. (2007), “The economic effects of local authority mergers: Empirical evidence for German city regions”, *Annals Regional Science* 41 pp.689-713.
- Christiansen J. (2008), “The Danish reform”, *Seminar for the finance of local authorities*, Paris, France.
- Dealtry R., (1994), *“Dynamic SWOT Analysis”: Developer’s guide*, Dynamic Swot Associates.

- European Commission (1999), "SWOT Analysis", *In Evaluating socio-economic programmes. Principal evaluation techniques and tools*. Vol 3 MEANS collection, E.U. structural funds, Luxembourg, pp.41-45.
- Garner B.J. (1975), "The effect of local government reform on access to public services: a case study from Denmark", *Processes in physical and human geography*, Bristol essays, Heinemann Educational Publishers.
- Hanes N. (2001), "Amalgamation impact on local public expenditure in Sweden", *6th Nordic conference on local public finance*, Helsinki.
- Hatzopoulos H. (2003), "Integrated local development. The example of municipality of Tichero". In *Integrated rural development. The role of local self-government*. (Eds.) Provatas D. Papazisis Publications, Athens, pp. 181-200. (in Greek).
- Hlepas N.K. (2009), "Some thoughts on the system of governance of the new municipalities", *Local government review*, Issue 124 p.17. (in Greek).
- Katsoulis D. (2003), "The policy for quality in municipalities". In *Integrated rural development. The role of local government*. (Eds.) Provatas D. Papazisis Publications, Athens, pp. 165-179. (in Greek).
- K.E.D.K.E. Union of Greek Cities and Municipalities (2005), Decision of regular annual conference K.E.D.K.E. Rhodes 10-12 November. (in Greek).
- Kourtis P. (2004), *Strategy and competitiveness in tourism in terms of regional development: The case of the Ionian Islands*, Unpublished PhD Thesis, Harokopio University. (in Greek).
- Koutsouba K. (2003), *Integrated management of coastal urban area: from P.Faliro to Vouliagmeni*, Unpublished MSc thesis, University of the Aegean, Greece. (in Greek).
- Kraaykamp G., Van Dam M. and Toonen T. (2001), "Institutional change and political participation: The effects of municipal amalgamation on local electoral turnout in Netherlands". *Acta Politica* 2001/4.
- Kushner J. & Siegel D. (2003), "Citizens' attitudes toward Municipal amalgamation in three Ontario municipalities". *Canadian Journal of Regional Science*, Vol. 26, 2003
- Lehto E., Lautanen T. and Oksa J. (2009), "Municipality mergers, rural needs and challenges for local governance: A case of Joensuu, Finland". Book of Abstracts: XXIII European Society for Rural Sociology Congress. pp.137. August 17-21, Vaasa, Finland.
- Lehtola I. (2008), "From the countryside to the supermarket. Changing patterns of public service provision and mobility in eastern Finnish rural areas". Finnish Road Administration. Finnra reports 25/2008.
- Ministry of Environment (2001), "General Framework for Spatial Planning and Sustainable Development". Scientific Committee report. (in Greek).
- Ministry of Agriculture (1999), "Regional development plan for the primary sector (2000-2006)". (in Greek).

- Ministry of Agriculture (2001), "Operational Program of Community Initiative LEADER + (2000-2006)". (in Greek).
- Nel E. and Binns T. (2002), "Devolving development: Integrated local planning and developmental local government in post Apartheid South Africa". *Regional Studies* 36(8) 921-945.
- Provatas D. (2003), *Integrated rural development. The role of local government*. Papazisis Publications, Athens. (in Greek).
- Roe E. M. (1995), "More than politics of decentralization: Local government reform, district development and public administration in Zimbabwe", *World Development*, vol 23, no 5, pp.833-843
- Sorensen R.J. (2006), "Local government consolidations: The impact of political transaction costs". *Public choice* (127): 75-95.
- Vagianni E., Iosifidis T. and Petanidou T. (2003). "The use of SWOT analysis in spatial and development planning: the case of ecotourism planning in Polixnitos, Lesbos". *TOPOS Review on spatial development, design and environment*. pp. 119-137. (in Greek).
- Vojnovic I. (1998), "Municipal consolidation in the 1990s: An analysis of British Columbia, New Brunswick and Nova Scotia". *Canadian public administration* 41(2) pp.239-283.
- Vojnovic I. (2000), "The transition impacts of municipal consolidations". *Journal of urban affairs* 22 pp.385-417.
- W.W.F. Hellas-Greek National Tourism Organization (2000). "Design of pilot actions for promoting eco-tourism". Ministry of Development, Operational Program "Culture and tourism." (in Greek).

APPENDIX
TABLE 1: S.W.O.T. ANALYSIS

STRENGTHS	WEAKNESSES
<ul style="list-style-type: none"> • Fewer and stronger municipalities • Integrated organizational reform • Overall reform of the administrative system of the country with the introduction of general administration and an elected regional government • Adequate size of new municipalities • Reducing operating costs • Redistribution of resources and responsibilities between central and local government • Repealing communities • Categorization of new municipalities (e.g island, mountainous) and distinction of responsibilities, • Effective institutional framework for internal audit for transparency, good governance and accountability • Mergers in urban, highly populated areas. • Assistance and support from all ministries • Fiscal decentralization • Ensuring efficient administration of new municipalities which contributes to strengthening administrative autonomy • Reduction of entities of public and private law belonging to Local authorities • Creation of advocate of citizen and business • Ex ante cost accounting of all responsibilities • Utilization of broad potential of e-governance • Effective participation of citizens 	<ul style="list-style-type: none"> • Selection of new administrative center of municipality to be made with non-objective criteria and subject to various interventions • Selection of administrative boundaries of new municipalities was also subject to various interventions • In the formation of the new municipal boundaries it is likely to prevail assessment of political party interests or of financial nature. • Higher costs of reform than the calculated one (plus 1.5 billion for regional government) • Increased need for qualified personnel with university education • Services provided are not of equivalent effectiveness to inhabitants of towns and villages • Failure to institutionalize permanent social care structures and dependence on their funding on various European programs • Due to the size of the new Local Authorities; many of them do not ensure the reciprocity of services provided to citizens • The ratio of higher education to secondary education staff is not the most appropriate for implementing policies for the economic and social development of cities and countryside.

OPPORTUNITIES	THREATS
<ul style="list-style-type: none"> • New municipalities can contribute to sustainable local development • New code for municipalities in line with reform • The size of the new municipalities ensures financial autonomy against the state power so there is no dependence on funding from the government • Most new municipalities, because of their size would have the operational capacity to implement programs ESPA (- national strategic reference framework) • Intra-municipal decentralization of public investment. • Public consultation on mergers with the participation of all relevant stakeholders • Allocation of responsibilities and resources at local councils • Upgrading of elected officials results in modernization of the local political system • Strengthening of the efficiency of local revenue collection • Utilization of the old town halls and change them into small municipal service centers • Action “Administrative assistance at home” • Financing of social solidarity services through the program “Administrative Reform” • Introduction of “smart card” of citizen 	<ul style="list-style-type: none"> • Large public deficit • Negative conjuncture due to financial crisis • High cost of reform • Connection to reform with municipal elections • Failure to make local referendums about mergers • Short time for public consultation • Failure to prepare a detailed business plan • Disagreement of political powers about the reform

Disaggregating the impact of the European Union Cohesion Policy: Differentiated responses in the internalisation of the policy's 'added value' in Greece and Ireland

Anastassios Chardas, *Researcher, Athens University of Economics and Business (AUEB)*

Maura Adshead, *Senior Lecturer, University of Limerick, Ireland*

Abstract

This paper explores the divergent 'added value' that the implementation of the European Union's (EU) Cohesion Policy (CP) had in two of the original cohesion countries, Greece and Ireland. The implementation of the CP entails the transposition of the added value that arrives at the domestic level of the recipient countries and intends to promote changes in the administrative and institutional structures. The paper identifies five areas in which the added value has influenced Greece and Ireland, cohesion, political, policy, operational and policy learning. We argue that Greece has faced significant difficulties in internalising certain components of the CP added value because of a series of domestic administrative and institutional arrangements that mediated this relationship. In the case of Ireland there have been better patterns of adjustment to the components of the CP added value because the previously established institutional and administrative arrangements were reformed by the domestic Irish governments.

KEYWORDS: EU Cohesion Policy, added value, Greece, Ireland, regional policy

---

Διαχωρίζοντας τις επιπτώσεις της Πολιτικής Συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης: διαφοροποιημένες αποκρίσεις στη διαδικασία εσωτερίκευσης της 'προστιθέμενης αξίας' της πολιτικής στην Ελλάδα και στην Ιρλανδία

Αναστάσιος Χάρδας, *Ερευνητής, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών*
Maura Adshead, *Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Limerick, Ιρλανδία*

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά τις αποκλίσεις στους τρόπους με τους οποίους η 'προστιθέμενη αξία' της Πολιτικής Συνοχής (Π.Σ.) της Ευρωπαϊκής Ένωσης

(Ε.Ε.) εφαρμόστηκε σε δύο από τις αρχικές χώρες Συνοχής, την Ελλάδα και την Ιρλανδία. Η εφαρμογή της Π.Σ. συνεπάγεται τη μεταφορά της προστιθέμενης αξίας που προωθεί αλλαγές σε θεσμικές και διοικητικές δομές στο εθνικό επίπεδο των δικαιούχων χωρών. Το άρθρο προσδιορίζει πέντε τομείς στους οποίους η προστιθέμενη αξία έχει επηρεάσει τις δύο χώρες αναφοράς: τη συνοχή, την πολιτική (political), την πολιτική (policy), την επιχειρησιακή και την εκμάθηση. Υποστηρίζουμε ότι η Ελλάδα αντιμετώπισε σοβαρές δυσκολίες στη διαδικασία εσωτερικής ορισμένων στοιχείων της προστιθέμενης αξίας λόγω μιας σειράς εσωτερικών θεσμικών και διοικητικών ρυθμίσεων και δομών που επιτελούν διαμεσολαβητικό ρόλο στη σχέση εθνικού-υπερεθνικού. Στην περίπτωση της Ιρλανδίας υπήρξε καλύτερη προσαρμογή στα συστατικά της προστιθέμενης αξίας εξαιτίας των εθνικών μεταρρυθμίσεων που μετέβαλαν τις εσωτερικές θεσμικές και διοικητικές δομές.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Πολιτική Συνοχής της Ε.Ε., προστιθέμενη αξία, Ελλάδα, Ιρλανδία, περιφερειακή πολιτική

Introduction

The European Union (EU) Cohesion Policy (CP) continues to divide and unite its critics and foes in the EU institutions and the member states. The latest round of budgetary discussions has once again been marred by disagreements regarding the amount of funds that will become available for the CP in the programming period that will initiate in 2014. At the centre of these disagreements lies the issue of the effectiveness of the CP in promoting the objective of regional convergence in the EU. In the discussions regarding the effectiveness of the CP much research has been devoted to the issue of the interactions between the supranational requirements of the CP and their domestic applications. These can be broadly divided in two camps.

Firstly, there are those studies that examine these interactions from the perspective of economics and/or economic geography and regional science, attempting to quantify the outcomes of the CP in terms of jobs creation, GDP rates etc. (Rodriguez- Pose and Fratesi, 2004; Petrakos et al., 2005). On the other hand, there are those studies that examine these interactions from the perspective of public policy and are more focused on identifying changes in policy processes rather than policy outputs (for example Andreou, 2006). Despite their obvious methodological differences, both these approaches share a conceptualisation of the CP as a common entity through which specific external stimuli for change

emanate for the countries receiving the funds. In the case of the economics/economic geography literature, these are the macroeconomic objectives regarding reduction of inequalities, unemployment and growth whilst in the public policy literature they are more related with 'Europeanising' influences, stimuli for decentralisation, and/ or more effective delivery of public services.

The current article sits closer with the findings offered by the latter category of studies and attempts to identify policy changes in the domestic administrative and institutional practices of two of the main recipient and original cohesion countries of the CP, Greece and Ireland. However, the novelty of the approach that we adopt is that the article attempts to isolate the specific effects that each component of the regulatory framework governing the CP has had for the two countries. It therefore explores the CP/ domestic politics interactions from the perspectives offered by the conceptualisations of the CP 'added value' (Bachtler and Taylor, 2003; Mairate, 2006). The advantage and hence originality of this approach is that rather than discussing the intended policy impact of the CP in general, it allows its disaggregation into its constituent elements. This allows for the possibility that some specific elements of the intended added value may be internalised more successfully than others. Thus, the impact of CP on policy processes is conceptualised as a source of more variegated and differentiated external stimuli, which provides equally differentiated impacts in the institutional and governance practices of the recipient countries.

The CP's principal aim is the combating of the problems of uneven socioeconomic development through the instigation of projects of physical and social infrastructure. Its importance lies, however, not only in what the policy does but also how it does it. Apart from the strict macroeconomic objectives, which are promoted through the Structural Funds financial instruments, the implementation of the policy entails significant repercussions for the administrative and political practices of the countries that implement the relevant programmes. More specifically, the implementation of the Structural Funds entails the transposition of the principles that govern their operation in the domestic political and administrative systems of the recipient countries. This has been described as the 'added value' of the policy (Bachtler and Taylor, 2003; Mairate, 2006), relating to the qualitative in addition to the strict macroeconomic impact that the CP has on the domestic institutional structures that emanate from the regulatory framework governing its operations. If this is the case, we argue in the paper that pre-existing domestic institutional arrangements act as important mediating factors through which the final outcomes of the intentions pursued through these qualitative characteristics are determined (Risse, et. al., 2001).

The most systematic attempt to capture the specificities of what the term added value describes in the context of the CP is made by Bachtler and Taylor (2003). Admitting that what can be included in the term is highly subjective, they define it as: ‘Something which has been enabled or which could not have been done, without Community assistance’ (Bachtler and Taylor, 2003: 9). They then divide the concept into five strands, comprising: cohesion, politics, policy, learning and operational added value. They argue that the added value of the CP inevitably varies greatly across different geographical parts of the EU, its impact dependent upon a combination of domestic administrative and programming arrangements which act as mediating factors.

The remaining of the paper is structured as follows. The next section identifies the methodology that we deploy in order to discuss the patterns of added value internalisation in Greece and Ireland. The third section comprises an overall assessment of the patterns of internalisation of the CP added value in the two countries. This is then followed by five sections each dealing with the specific components of added value in Greece and Ireland. The penultimate section summarises the findings and the last part concludes.

Methodology

Despite being two of the original cohesion countries, Greece and Ireland followed quite divergent paths in the 1990s and 2000s. Whilst Ireland was marked by impressive socio-economic growth rates, Greece’s growth was more limited, though not insignificant. Greece managed to catch up with the rest of the EU-15 in a number of macroeconomic indicators despite inadequate performances in the unemployment and productivity rates. In Ireland, notwithstanding a range of favourable drivers for growth (Honohan and Walsh, 2002), much credit was given to the Irish state’s integration of EU structural funding into national development plans. This raises the possibility that Ireland developed an administrative capacity that Greece did not. Even since the dramatic and rapid decline of these two economies, there is a view of Ireland as ‘the good European’, able to deliver EU policy conditions in crisis, with Greece castigated as ‘the naughty child’ unable to behave.

We wish to test these alternate views, by examining the patterns of internalisation of the separate components of the CP added value in these two cohesion states during successive rounds of Structural and Cohesion funding. We argue that the simplicity and veracity of this dichotomous view obscures a more complex reality. Although it is fair to say that in Greece, the impact of the CP principles and practices has been limited, the main reason for this is

the lack of domestic administrative and territorial reforms that would provide for a better match between the domestic and supranational arrangements and mediate the CP influences. In Ireland, we find that the impact of CP principles and practice, although perhaps cynically introduced, led to a gradual conversion to EU policy norms and values. Still, however, in both states it is evident that the capacity of existing systems of public administration to absorb and adapt to EU policy criteria is critical.

In our consideration of Greece and Ireland we explore the added value derived from structural funds implementation using Bachtler and Taylor's (2003) typology. In order to examine whether 'something has been enabled, that could not have occurred without EU assistance' we examine the added value focussing in particular upon: cohesion, politics, policy, operational arrangements and policy learning. More specifically, in terms of cohesion added value, we look for evidence of a reduction in economic and social disparities, relative to other regions or within regions, plus a measurable additional contribution to economic development. In terms of political added value we look for enhanced visibility of the EU to the citizen and increased participation of sub-national economic development actors, businesses and citizens. To account for policy added value we look at the extent of additional expenditure on regional development, national co-financing and sub-national co-financing, private sector leverage, and a raising of the profile of regional policy through changes in existing policy and associated policy innovation. In terms of operational added value, we look for changes to institutional arrangements or implementation methods that enhance existing practice or develop new and innovative practices, together with a better understanding of what works and what does not which can be applied to future implementation initiatives. A central component of the operational added value is the principle of partnership which aims to improve bottom-up participation by actors representing civil society. Finally, in terms of the policy learning added value, we seek evidence of exchange of practical experiences, dissemination of good practice and knowledge transfer. The impact of the five elements of added value is mediated in the two countries in accordance to the three mediating factors that Bachtler and Taylor identify; namely the financial and geographical scale of the programmes, the type of the administrative systems present in the two countries and the maturity of programming experiences.

Assessing the added value in Greece and Ireland prior to the EU Cohesion Policy

The Greek state has been heavily involved in managing socioeconomic activity throughout the post-World War II period. However, the focus was largely on national objectives, and any elements of regional nature would end up becoming incorporated into the national developmental policy (Andrikopoulou and Kafkalas 2004; Andreou, 2006). In addition, no institutional changes took place in relation to the authorities responsible for the management of the regional development resources. Therefore, the formulation and administration of public investment programmes with a regional dimension remained under the control of the centre. These programmes mainly consisted of individual projects of public works and politically they were pursued through the clientelistic interchange of local politicians with the central government. The regional development authorities could request public works projects and hope that what they had to offer to the central state in clientelistic terms – that is, votes and favors—could guarantee them being considered (Andreou, 2009). Thus, overall the Greek state has been heavily centralised in the way that it has managed its territorial capacities. This is the picture concerning the background in which the CP was initiated in the early 1990s in Greece.

As with Greece, the Irish state prior to the CP was also highly centralized. In the years after Irish independence, development was associated clearly and exclusively with central government economic activity: regional development referred only to the equitable spread of the benefit. It was assumed that successful national policies, designed to attract investment and increase industrial activity, would benefit the whole of Ireland through a ‘trickle down’ effect, whereby the less well-off regions would be lifted by a rising tide of development throughout the state. Responsibility for development resided either with the central government or with agencies appointed directly by central government. Whilst a reasonable amount of legislative activity in the 1950s and 1960s might be construed as evidence of ‘active regional policy’ (Moynlan, 2011), these moves ‘were illustrative of attempts to devolve development potential from the centre, as opposed to encouraging it from the local level’ (Adshead, 2013).

After Irish accession to the EC in 1973, a series of organisational schemes was introduced that operated at the regional or the local level and had some limited socio-economic development functions. However, these were also controlled by the central state and did not enjoy any fiscal autonomy. Overall, until the late 1980s the country had limited experience of implementing regional policies and the central government had limited enthusiasm for consultation and negotiation with regional and local socioeconomic interests (Rees et al, 2006; Adshead, 2013).

Thus, despite the different dates of accession, at the time of the initiation of the CP in the early 1990s, Greece and Ireland were at relatively similar situations concerning regional development policies and their policy implications.

Cohesion added value

Greece stands at the outer end of the agglomeration of economic activities that characterises the patterns of EU economic spatial distribution of activity (Psycharis and Petrakos, 2010). This means that geographically speaking it does not benefit from proximity to the core EU markets. Until the outbreak of the crisis in 2009, Greece had significantly reduced its distance in terms of GDP growth rates with the core EU countries. Specifically, according to estimations provided in the Cohesion reports published by the European Commission, Greek GDP has been around 2, 5% higher compared to what it would have been without the CP intervention in the first three programming periods (quoted in Puigcerver- Penalver, 2009). The results presented in the last Cohesion report of 2010 estimate that the impact of CP expenditure on GDP for the period 2000-2009 ranged between 1, 3% and 1, 8%. In terms of the CP effects in employment creation, the latest Cohesion report estimates that around 500,000 new jobs were created due to the CP intervention during the period 2000-2009.

Notwithstanding national rates of economic growth, the Cohesion reports and the Commission evaluations acknowledge that the main policy aim of the CP which is the reduction of the inter-regional disparities inside the countries that receive the structural funds has not been achieved for Greece. The country continues to suffer from acute regional disparities which are mainly characterised by heavy concentration of population and economic activity in and around Athens and to a lesser extent Thessaloniki. Furthermore, even after the two waves of enlargement in 2004 and 2007, eight out of the 13 Greek regions belong to the group of 70 regions with a GDP per capita less than 75% of the EU average. Characteristically, in the period 2000-2006 the gap between the rates of socioeconomic development between Athens and the rest of the country grew wider with the GDP of the region surrounding Athens growing at around 5% and the GDP of all the other regions of the country taken together at 3% (CEC, 2010: 58). Finally, after the introduction of the austerity measures in 2010 these patterns of divergence are set to deteriorate, primarily due to the reduction of the funds available for regional development as a result of the austerity measures (Christofakis and Papadaskalopoulos, 2011).

Therefore, in terms of the cohesion CP added value, we find that Greece has partially reduced its distance to its EU counterparts and the Structural Funds have played an important part in that. However, the studies concerning the impact of the CP in the reduction of regional disparities inside the country

show that if anything the CP has probably contributed to more centralisation of economic activity in the area surrounding Athens (Psycharis and Petrakos, 2010).

Similarly to Greece, Ireland is located on the economic (and geographical) periphery of the EU, a disadvantage that the Irish were keen to highlight in their negotiations prior to the Single European Act, and the financial re-organization of EU Structural Funds that accompanied it. As with Greece, the consequent implementation of the CP significantly contributed to greater regional convergence across Ireland as a whole, compared with other EU member states. Until the outbreak of the crisis in 2009, Ireland's average GDP growth rates had not only caught up, but taken over the EU average (Boyle, 2000). The third Cohesion report has estimated that the Irish GDP grew by around 3% due to the CP involvement during the first three programming periods (quoted in Puigcerver-Penalver, 2009).

Still, similar to Greece, this national average masked significant regional disparities. A mid-term review of the Community Support Framework 2000-2006 noted some convergence towards the EU average of regional GVA in the Border Midlands and Western region, plus the narrowing of differences in unemployment rates and similarities in population growth rates in the early years of the programme (Fitzgerald et al, 2003). The review also noted the heterogeneity of regional performance within the NUTS II regions and the persistent disparities in regional output and productivity.

In a series of interviews with key regional policy actors, Moylan (2011) noted their concern that despite overall improvements in employment and economic growth, the Greater Dublin Area continued to dominate in terms of economic performance. Several references were made to some regions not doing particularly well, and to missed opportunities resulting from the lack of implementation of the National Spatial Strategy (Moylan, 2011: 102). Just as in Greece, development in Ireland has been unbalanced and there has been a centralization of economic activity around the capital and its hinterland.

Political added value

The political added value that has incurred in Greece as a result of the CP is differentiated. The completion of a series of major projects of physical infrastructure (Athens Metro, El. Venizelos airport, Attiki Odos highway, Egnatia Odoos highway) has increased substantially the visibility of the EU to the citizens. Although it is difficult to provide specific evidence on that, there is little doubt that most people are aware of the CP contribution in the completion of these projects which have substantially improved the quality of life of Greek citizens (Paraskevopoulos, 2005).

However, a different picture emerges when it comes to the political added value incurred by the CP at the sub-national level. The centralised nature of Greek policy making has hardly been challenged due to the CP and the central state has retained and reinforced its authority towards the regional and local authorities in all programming periods (Chardas, 2013). In the current programming period of the National Strategic Reference Framework (NSRF), the centralisation processes were officially institutionalised with the establishment of a separate coordinating unit at the Ministry of Economy, specifically endowed with the responsibility to control the operations of the regional MAs (Andreou and Papadakis, 2012). In addition, the establishment of the 13 democratically elected regional authorities through the latest plan for the modernisation of sub-national administration which is the Kalikratis plan was accompanied by the creation of seven decentralised units directly managed by the central government. This continues the process of the Greek state offering decentralisation with the one hand whilst reasserting its control towards the regional authorities with the other (Chardas, 2013). Thus, the Greek sub-national actors remain predominantly weak in their capacities to engage in meaningful policy action at both the national and international levels.

In Ireland, a successful judicial challenge to the ratification of the Single European Act in 1987 set a precedent that referenda would always be held regarding any subsequent proposals for changes to EU treaties. So at a very minimum, Irish citizens are often more aware of the EU than their EU counterparts, since they are obliged to consider its impact routinely in national referenda (there have to date been 8 referenda on EU treaty changes in Ireland). Added to this, the conspicuous national infrastructural supports plus the continued significance of the Common Agricultural Policy to a well-organized and politically active farming sector, serve to keep the benefits of EU membership in the minds of most Irish citizens.

Policy added value

After almost 25 years of experience with the CP funding in Greece there is little doubt that had it not been for the Structural Funds, there would have not been a regional policy designed and implemented by the Greek government (Andrikopoulou and Kafkalas, 2004). Due to the centralisation of the Greek state, the prospect that the central government would have allowed such scope for autonomy to the regional authorities is highly doubtful. Therefore, the impact of the CP in terms of the programming requirements of the Structural Funds has been significant (Andreou, 2006). After the introduction of the Integrated Mediterranean Programmes (IMPs) in 1986 the country was divided in 13 regions in accordance to the programming requirement. The first CSF kept

this classification and enhanced it with sectoral operational programmes that were designed to cover different areas of socioeconomic activity. This approach is now firmly entrenched in the domestic arrangement as is the multi-annual programming, which is a useful addition to the mainly ad hoc nature of separate projects that had characterised developmental policies in the past.

Moreover, given the lack of technocratic tradition in Greece as well as the coordination problems between government ministries (Andreou and Papadakis, 2012) the introduction of the strategic dimension of programming has also benefited the country significantly (interview with regional development consultant). The introduction of the Management and Implementation Systems (MIS) with the third CSF has provided significant opportunities for the creation of an autonomous administrative system that could diffuse the CP added value to the remaining civil service (EPRC, 2009). Indeed, the creation of spill-over effects and the bypassing of the core civil service and its well documented rigidities has been a central component of the strategy that was followed on behalf of the DG Regio officials at the time (interview with employee of DG Regional Policy). The employees of the Managing Authorities both at the regional and the national levels have arrived from the private sector following competitive and meritocratic exams (EPRC, 2009). The level of expertise that has developed as a result is a factor that can promote the diffusion of the CP added value to a civil service that has been facing significant operational shortcomings.

Nevertheless, if that is the situation concerning the stage of the design of the CP programmes financed in Greece, the evidence suggest a more complex picture when it comes to the ways in which the intended policy added value was internalised during the implementation of the programmes. Specifically, the leverage effects of the structural funds have not been significant with the quest for private sector participation being a constant problem facing the Managing Authorities (interview with regional development consultant). The seemingly endless auditing required by the Commission for the approval of private sector involvement has only served to exacerbate these problems (Andreou and Papadakis, 2012). What is notable in this respect and indicative of the situation is that even after the decrease in 2012 of the requirement for national match-funding to 5%, the absorption rates of the NSRF are still very low. Thus, even though the Commission attempted to ease the situation concerning the difficulties in identifying national contributions and lowered the relevant percentage to the lowest level of national co-funding requirement ever adopted in a recipient country, the Greek authorities are still struggling to identify potential beneficiaries (interview with regional development consultant).

The only policy area where private sector involvement was easily identified by the managing authorities has been the major projects of physical infrastructure,

where large consortiums in collaboration with Greek semi-public organisations have created successful partnerships (Paraskevopoulos, 2005). This is the reason why Greece has indeed benefited substantially from the structural funds when it comes to major projects of physical infrastructure. Nonetheless, when it comes to smaller actions and particularly actions of 'soft' intervention such as employment programmes the identification of potential final beneficiaries has been a constant source of frustration for the Greek authorities. If this is the situation concerning Greece, the picture about Irish leverage effects from the CP is very different.

In particular, from first joining the Community in 1973, to the end of 2008, Ireland has received approximately €17 billion in Structural & Cohesion Funds support (Department of Finance, 2012). This impact has been most pronounced since the reform of the Structural Funds in 1988. The contribution of the EU Structural Funds to economic and social development in Ireland is acknowledged as one of a range of causes for the economic growth and development achieved in the 1990s (Honohan and Walsh, 2002). However, the Structural Funds contributed to the Irish economy not only by increasing the net capital inflow, but more importantly, by co-financing structural measures for regional development, infrastructure and human resource development (IRO, 2012). In particular, according to IRO, the co-financed investment was 8,339 -10,383 and 7,680 for each programming period in Ireland.

Before the economic crisis, it was argued that a large part of the success of this funding was due to the integration of Ireland's National Development Plans (NDPs) completely with the EU's Community Support Frameworks (CSF). All the measures in the Operational Programme for Local Urban and Rural Development 1994-1999 (OPLURD) were co-financed by the Irish government and EU structural funding. Some projects attracted additional funding either privately from local sponsors, or publicly from community groups and funding raising (Adshead, 2005). As the Second Cohesion Report indicated "Ireland is an example of 'good practice' of the first order" as it 'demonstrates what can be achieved if Structural Funds assistance is integrated into a coherent policy which, in particular, maintains healthy macroeconomic conditions and which is supported by social consensus' (quoted in IRO, 2012).

This integration of NDPs and CSFs continued until the change in the economy no longer warranted such broad scale EU support. The two sources of funding were de-coupled for the first time in 2007. Nevertheless, up to this point and before the current financial crisis, it was widely accepted that Irish regional policy had been re-conceptualized 'with an emphasis on partnerships that have fostered innovation, bringing together actors from statutory, voluntary, public and private sectors' in a manner that 'blurred familiar distinctions between public and private, national and local, and representative and participative democracy' (OECD,

1996: 9). The very existence of Irish NDPs can be attributed to the influence of the CP requirements as part of EU CSFs (EPRC 2009: 47). In consequence, the Irish government employed the EU structural funding as productively as possible, providing the national resources for the implementation of a wider plan of industrial and socioeconomic transformation in consecutive NDPs.

Operational added value

The discussion concerning the operational added value that emanates from the CP to the sub-national level is primarily related with the patterns of enforcement of the principle of partnership. This principle has offered significant opportunities for the inclusion of sub-national partners representing regional and local civil societies to participate in the regional OPs mainly through the Monitoring Committees (MCs). Despite the MCs offering significant avenues for inclusion in a policy area where Greece has traditionally lagged behind, the evidence suggests that the aims of the partnership principle were not promoted through that channel (interview with former employee of the Managing Authority for the operational Programme Ipeiros). Most of the times the MCs remained ‘talking shops’, completely devoid of any substance whilst the on-going economic crisis has resulted in them not even meeting so as to decrease the costs (interview with regional development consultant). Similar issues can be identified in the patterns of inclusion on behalf of the private sector at the sub-national levels. These overall patterns represent a significant setback in relation with previous programming periods and particularly the first two CSFs. During these periods the principle of partnership has been implemented adequately by the Greek authorities and the MCs have operated relatively effectively (interview with regional development consultant).

In terms of increased participation of sub-national economic development actors, businesses and citizens, the picture in Ireland is mixed. On the one hand, the partnership principle in all aspects of policy making from 1987 onwards has led to a more inclusive approach to regional policy stakeholders (Adshead, 2013). On the other hand, this change in policy practice was not matched by any substantive change in the supporting institutional architecture. The fact that regional policy administrative units could be routinely switched in each round of Structural Funding is indicative of their relatively superficial hold over sub-national governmental administration/ organisation.

The third National Development Plan (NDP) was the first to commit the Irish government to two regional Operational Programmes, in addition to the other three sectoral programmes. The mid-term review, carried out in 2003 (Fitzgerald et al., 2003), noted a significant under-spend in both regions, which was most likely

a reflection that these regions did not have the necessary institutional and organisational capacity to deliver and implement regionally differentiated programmes (Moylan, 2011). Membership of the Regional Authorities and Regional Assemblies consists of local authority elected officials: there is no regionally elected tier of government in Ireland and no commensurate regional administration. The regionalization of Ireland was at best superficial and the state remained dominated by the long-standing centralized system of national programming. This view is almost certainly confirmed by the current and widespread view, that given the reduction in EU funding and the current financial crisis, the future of Regional Assemblies after the fourth NDP 2007-13 has run its course (Adshead, 2013).

Turning now to the issue of the wider operational added value, the introduction of the Management Implementation System (MIS), as it was pursued by the Commission and implemented by domestic governments after the mid-1990s in Greece, has been the most important aspect of operational added value. At the time, the DG Regio identified the Greek civil service as the main obstacle for the effective implementation of the Structural Funds; hence the Commission sought to create an autonomous administrative system that would manage the regional and sectoral OPs. The idea was that through the creation of the Management Organisation Unit (MOU) a specialised agency would provide the necessary administrative and institutional back up to the separate MAs. Each MA has been divided in four Units each one delivering the individual components of added value relating with the monitoring, programming, evaluation and project selection of the programmes.

The introduction of the MIS has created pockets of administrative efficiency in the Greek civil service (interview with former employee of DG Regional Policy). Nevertheless, the still unresolved issue that will determine the extent of operational added value that will be left over for the country is the degree of autonomy that the MIS will enjoy towards the core civil service. The latest wave of territorial reforms has created 13 democratically elected regional authorities and the Intermediate MAs have been integrated in those. Although in theory that promotes the autonomy of the regional MAs, an interviewee has expressed concerns about possible interferences from the elected regional secretary to the MA (interview with regional development consultant).

In any case, the issue of the autonomy and indeed the fate of the MIS can not be guaranteed given the extent of the fiscal crisis that has engulfed the country. As part of the cost cutting that the Greek government is conditioned to deliver in the domestic civil service, several quangos are scheduled to be abolished or have already been abolished. As the legal status of the MIS is not clear, it could be that the Greek government will decide that they are quangos and need to close down (interview with employee of DG Regional Policy). This would have signalled the

cancelling of any effect that the MIS have had for the Greek civil service which has been far from negligible. Apart from the principle of partnership which has hardly been implemented in the country, other principles with more managerial characteristics such as evaluation, monitoring, accountability and financial management have been adequately performed by the MIS (interview with regional development consultant). Particularly in relation with financial audits, although they do create burdensome procedures for the implementing organisations, they have created a structure of financial accountability that has been lacking in Greece.

In Ireland, the establishment of the independent agency Area Development Management (ADM) to manage and control ERDF and ESF funded partnership projects and organizations, reflected the Commission's desire for a similarly autonomous Management Implementation System (MIS). Still, however, the Department of Finance maintained its pivotal role in the Irish public administration system, which was 'now reinforced by the European Commission's recognition of its role as the national managing authority for Structural Funds' (McCarthy, 2002). In consequence, the Irish state managed to effectively incorporate CP operational elements into its system of public administration, in national policy making frameworks and contexts, via the integration of Community Support Frameworks into National Development Plans. This meant that the impact of new policy making arrangements was more widespread across the Irish system of public administration as a whole. The spillover that this engendered in terms of operational added value in CP more generally is clearly evidenced by the Irish transition to 'government by partnership' (O'Donnell, 2008).

The wide scale adoption of 'government by partnership' in Ireland was motivated by a serendipitous synergy of pro-partnership policy impulses at both domestic and European levels. At the domestic level, the advent national Social Partnership arrangements in response to the economic crisis of the late 1980s reflected a shared understanding of the scope of economic crisis as much as a shared sense of responsibility for dealing with it (Adshead, 2011). Whilst the partnership dimensions to the first NDP/CSF were to comply with EU funding requirements and the motivation was a desire to access EU development funds, it soon became clear that these separate and successful implementations of partnership governance would serve to reinforce the legitimacy of 'partnership governance'. At local level, the growing enthusiasm for partnership structures, which developed in parallel with national level Social Partnership led to the growth of a wide range of partnership structures (Adshead, 2013).

By the time the second National Development Plan was introduced, a discernable shift of emphasis was apparent. The new principles of programming, partnership, concentration and additionality, the government's explicit attempt to 'build

upon the experience gained from the implementation of initiatives stemming from EC actions' (Government of Ireland, 1995), and the inclusion of a specific Operational Programme devoted to Local Urban and Rural Development (OPLURD), illustrated not only a major innovation in national planning, but also an important political response to demands from local and regional interests to concretise the spirit of partnership envisaged in the 1988 Structural Funds reforms (Walsh, 1995:13). Partnership governance became the established *modus vivendi* for Irish policy making, supported by developments within and outside the state and reinforced by a recognizable set of norms and values (Adshead 2011). Reinforced by international and EU approval, Ireland's economic boom both rationalised and justified partnership approaches to government.

By the mid 1990s, 'government by partnership' was assumed to be a more reflexive and dynamic mode of governance (House and McGrath, 2004), which could be applied to much broader policy problems such as strengthening local democracy and tackling social exclusion, as well as fostering local development and achieving economic growth. This was exemplified in a variety of partnership mechanisms set up at sub-national level by the 'Better Local Government' initiative and by the National Anti Poverty Strategy, which has been described as 'partnership lite'. Notwithstanding some of its acknowledged short-comings, the trend towards consultative policy making was by this time a well established *modus vivendi*, supported by developments within and outside the state.

Policy learning added value

In Greece, although the MIS have created pockets of efficiency, there is little evidence to suggest that the intended spill-over effects to the wider civil service have materialised (Andreou, 2006; EPRC, 2009; Andreou and Papadakis, 2012). The report produced by the Organisation for Economic Cooperation and Development as part of the Memorandum signed between the Greek government and the troika has identified the Greek civil service as a key obstacle for the overcoming of the crisis (OECD, 2011). In connection with the reforms of the civil service which would have provided the mediating factors for the better mismatch between CP norms and domestic practices, the results are pretty disappointing. A broad ranging reform of the Greek civil service has not been designed during the crisis whilst the individual measures that have entailed elements of civil service reforms have not been implemented. As a result, horizontal measures affecting whole areas of the domestic civil service in accordance to ill-thought and poorly implemented administrative criteria have only served to exacerbate the problems of administrative capacity.

In Ireland, it is generally agreed that the revised five principles of the Structural Funding criteria: programming, monitoring, control, evaluation and partnership had a significant impact on Irish policy-making (Adshead, 2013). Therefore, programming resulted in funds being disbursed and managed through multi-annual programmes, grouping together projects instead of funding them individually on an annual basis. This led to a greater degree of forward planning and strategic organization. Monitoring required regular reporting on the implementation of funded projects to optimize their deployment. Control gave the EU more transparent and accountable systems of accounting rules and reporting for project delivery, which had to be applied in member states. Evaluation meant that any EU funded project would require three evaluations during the programming period: ex-ante, mid-term and ex-post. Finally, partnership placed a requirement for consultation between all policy stakeholders in the preparation, financing, monitoring and evaluation of structurally funded programmes. In Ireland, during the period of the first NDP/CSF, all of these principles were new. Yet, the second NDP/CSF makes explicit references to 'building upon the experience gained from the implementation of initiatives stemming from EC actions' (Government of Ireland, 1995:12) in the area of local development. From this point forwards, the 'partnership template', comprising one third community representatives, one third social partners, and one third from the state, became the norm for all Irish policy making at national and local levels.

Furthermore, consultation with policy stakeholders (though often criticised as being inadequate or ill-thought out) is now a routine part of Irish policy processes. This is most clearly reflected in the institutionalization of partnership approaches (discussed above) but also evident in a significant change of culture regarding policy planning and evaluation. McCarthy (2002: 140) notes that EU requirements for evaluation altered policy practice and resulted in the establishment of Evaluation Units in a number of departments. Commenting on this, one department official noted that prior to EU engagement, 'evaluation was not a word in the dictionary of national government departments' (McCarthy, 2002).

Assessing the added value in Greek and Irish Cohesion policy

This section attempts to summarise our findings and provide an assessment regarding the patterns of internalisation of the CP added value in two of the original cohesion countries. As stated in the introduction our aim has been to move our analysis beyond crude generalisations regarding the relationships that the Greek and the Irish states have developed with the EU. Frequent analysis have described Ireland as the 'good pupil' in its relationships with the EU and Greece

as the persistent underperformer in terms of internalising EU political norms and legislation. Although there is some truth in those statements, the previous sections have shown that the picture is much more variegated and nuanced than that.

The conceptualisation of the CP added value as a potential source for disaggregated influences has shown that the two countries have had similar patterns of adaptation in certain areas but significantly divergent in others. The impact of the separate components of the CP added value has been mediated by the three factors relating with national and sub-national political and policy arrangements. Crucially, the examination of the cohesion added value has shown that in both cases the main aim of the CP which is the achievement of convergence between rich and poor areas both at the inter and the intra EU level has only partially been achieved. Although both countries have achieved significant rates of national economic growth, with Ireland largely catching up with the core EU countries, regional disparities inside each country have all but increased.

A similarly variegated picture emerges regarding the political added value incurred by the CP. Due to its constitutional reforms Ireland has strengthened the profile of the EU at the sub-national and national political levels. On the other hand, in Greece, the centralised and fragmented Greek state has hardly been challenged by sub-national participation with the regional actors remaining conspicuously absent by political engagements at the national and European levels.

In terms of policy added value, it is clear that both states have benefited substantially through the leverage effects of the EU Structural Funds. There is little evidence to suggest that either Greece or Ireland would have designed and implemented such extensive programmes of regional economic development had it not been for the external stimuli provided by this component of the added value. However, the main difference in this context has been the pattern of internalisation of the components regarding the programming requirement. Although Greece has benefited substantially from this process, arguably Ireland developed a stronger degree of integration through its internalising the Community Support Frameworks into its National Development Plans, thus creating a platform for the complimentary operation of the supranational and the national programming requirements.

In contrast, no such overarching and wide ranging national plan of socioeconomic development has ever been designed in Greece with the CSFs and the current NSRF being basically the only programming documents about national economic development. Similarly, the leverage effects concerning private sector participation in the CP programmes has been limited in Greece, with the managing authorities being engaged in a perpetual struggle to identify national match-funding. This is the case even after the decrease by the Commission of

the relevant requirement to 5% as a measure for the alleviation of the economic crisis engulfing the country since 2009.

Related with this issue is the enforcement of the operational added value and policy learning added value. Our work has highlighted the discrepancy between Greek and Irish national and supranational policy arrangements. The problems of the public administration in Greece were identified by the Commission before the introduction of the separate agencies that would oversee the management and implementation of the regional and sectoral Operational Programmes. It was for this reason that the MIS were established outside the core civil service – thus making the creation of operational added value spillovers almost impossible.

In Ireland, by contrast, those separate MIS that were created with the relevant agencies were never fully isolated from the core civil service and the protocols of ‘government by partnership’ ensured significant exchanges between different parts of the national system of administration that was dealing with CP. Yet this has not been accompanied by any institutionalisation of regional layers of bottom-up participation.

What becomes obvious from the above is that the policy area in which Greece and Ireland have varied considerably in their internalisation of the CP added value has been that of partnership. In fact, the differences in the patterns of internalisation of the CP added value have not been as stark as has been sometimes suggested by the Commission and neither state conforms to the stereotype that EU policy makers have attempted to apply for their own political reasons. If anything, the severity with which both states have been hit by the financial crisis that has engulfed the EU since 2009 serves to reinforce this point. Still however, the changes in public administration capacity and the related improvements of the domestic operational practices of governance have created circumstances that are more likely to put Ireland outside the crisis sooner than Greece.

Conclusion

This paper explored the divergent ways in which the added value of the EU’s CP was internalised in Greece and in Ireland through an examination of the different dimensions of added value arising as a consequence of designing and implementing the CP. Taking together all of the component parts of the added value concept in our case studies, we argue that the CP should be understood as a source of more variegated and differentiated external stimuli and has the capacity to provide differentiated impacts upon the institutional and governance practices of the recipient countries.

In the Greek case, the added value was uneven and did not fundamentally alter the previously existing institutional characteristics of an institutional system

that was very centralised, uncoordinated and fragmented. True, there have been some important policy innovations as a consequence of the CP. Still, however, the domestic policy reforms that were necessary to ensure full implementation of the added value dimensions of the CP were not taken. We conclude that if Greece is to benefit fully from EU participation, a sustained programme of institutional reforms needs to be implemented by the Greek governments. Such reforms will have to tackle some longstanding problems of administrative function in Greece, such as the politicisation of the civil service, the co-existence of highly formalised and legalistic requirements with significant implementation gaps as well as the meaningful decentralisation of administrative functions. (OECD, 2011). It needs to be said that the philosophy and rational guiding the majority of the reforms introduced through the conditionality that the troika has imposed to the Greek government after the signings of the Memoranda of Understanding move to significantly divergent ways than the ones suggested in the article. The decrease of the costs of the government is the sole policy aim of these measures so that the country can have a primary surplus in the future. The continuation of these reforms is likely to render any discussions concerning the patterns of internalisation of the CP added value in the Greek institutional structures irrelevant.

In the Irish case, adoption of the regulatory requirements of the cohesion policy has been characterised as 'pragmatic adaptation' (Rees et al., 2006). The Irish may not have been 'immediate converts' to the spirit of CP, but the successful interplay between the added value intended by the CP to influence the governance arrangements of the recipient countries and the decisions that were taken at the domestic level did lead to a number of significant shifts in policy styles and structures. Notwithstanding the continued dominance of centralized government, it is nevertheless clear that many of the formal and informal policy rules, styles and 'ways of doing things' which were originally taken up to satisfy EU structural funds criteria have since been more genuinely adopted and mainstreamed by Irish policy makers (Connaughton, 2009).

The added value of the CP was internalised into the Irish domestic policy framework and provided a further stimuli for policy change. 'In a few years', according to Cromien (2000: 152), 'the Irish civil service changed from something that wouldn't look out of place in a Dickensian novel, to a much more modern and outward looking organisation'. It is within this context that the added value desired by the CP was integral to policy changes already sought and supported in Ireland. The practical effect was that Irish policy processes were subject to similar forces for change at both national and international (and even local) levels. The internationalization of EU Cohesion policy's added value, via the incorporation of its governing principles and management tools, resulted in improved internal

and coordinating capacities of the Irish state. It was this synergy of effect between developments in all three levels of government - EC, national and sub-national - which, combined with economic success and social consensus, contributed to a significant improvement in the Irish public administration system, increasing its administrative capacity and thereby further positively legitimating the influence of the EU. The combination of these issues can explain why the structural changes introduced through the CP added value were not significantly affected by the economic crisis that has engulfed Ireland.

References

- Adshead, M. (2005), 'Europeanisation and changing patterns of governance in Ireland.' *Public Administration*, 83, 1: 159-178.
- Adshead M. (2011), 'An Advocacy Coalition Framework approach to the rise and fall of Social Partnership.' *Irish Political Studies*, 26: 73-93.
- Adshead M. (2013), 'EU Cohesion Policy and Multi-Level Governance outcomes in Ireland: how sustainable is Europeanization?' *European Urban and Regional Studies*, published on-line DOI: 10.1177/0969776413490426.
- Andreou G. (2006), 'EU Cohesion Policy in Greece: patterns of governance and Europeanisation', *South European Society and Politics*, 11:2, 241-259.
- Andreou G. (2009), 'The added value of EU Cohesion Policy in the Greek periphery: the case of Epirus', *Southeast European and Black Sea Studies*, 9:1, 59-75.
- Andreou G. and Papadakis M. (2012), 'The implementation of EU Cohesion Policy in Greece: an intermediate evaluation', *Region and Periphery*, 1: 93-116.
- Andrikopoulou E. and Kafkalas G. (2004), 'Greek regional policy and the process of Europeanisation, 1961-2000'. In Dimitrakopoulos, D. and Passas, A. (eds.) *Greece in the European Union*, London: Routledge, pp. 35-49.
- Bachtler J. and Taylor S. (2003), 'The added value of the Structural Funds: A regional perspective', I-Q Net Special Report, Glasgow: *European Policies Research Centre*, University of Strathclyde.
- Boyle M. (2000), 'Euro-regionalism and struggles over scales of governance: the politics of Ireland's regionalization approach to Structural Fund allocations 2000-2006'. *Political Geography*, 19: 737-69.
- Christofakis M. and Papadaskalopoulos A. (2011) 'Cohesion Policy and regional disparities: the recent experience of Greece', *Local Economy*, 26 (6-7): 517-31.
- Chardas A. (2013) 'The interplay between austerity, domestic territorial reform and the European Union Cohesion Policy: Multi-level governance and the application of the partnership principle in Greece', *European Urban and Regional Studies*, forthcoming in 2013.

- Commission of the EC (2010) *'Ex-post Evaluation of Cohesion Policy programmes 2000-2006 co-financed by the ERDF (Objective 1& 2)'*. Synthesis Report. Brussels.
- Connaughton B. (2009), 'Political institutions and administrative adaptation' In Rees, N., Quinn, B. and Connaughton, B. (eds.) *Europeanisation and new patterns of governance in Ireland*, Manchester: Manchester University Press, pp. 53-79.
- Cromien S. (2000), 'Serving in new spheres' In O'Donnell R. (ed.) *Europe and the Irish experience*, Dublin: Institute of European Affairs, pp. 148-60.
- Department of Finance, 2012 *'EU Structural Funds Division'* available at: <http://eustructuralfunds.gov.ie/home/> accessed 21/06/2012.
- European Commission (2010), *Fifth report on economic, social and territorial cohesion*. Commission of the European Communities, Brussels.
- European Policies Research Centre (EPRC) (2009) *'Ex-Post Evaluation of Cohesion Policy Programmes 2000-2006 co-financed by the ERDF (Objective 1 and 2). Work Package 11: Management and Implementation Systems for Cohesion Policy'*. Final Report to the European Commission (DG Regio). Brussels.
- Fitzgerald, J., McCarthy, C., Morgenroth, E. and O'Connell, P. (2003), *'The mid-term evaluation of the National Development Plan and Community Support Framework for Ireland, 2000 to 2006.'* Dublin: Economic and Social Research Institute.
- Government of Ireland (1996), *'Better Local Government: a programme for change'*. Department of the Environment and Local Government, Dublin: Stationery Office.
- Honohan P. and Walsh B. (2002), 'Catching up with the leaders: the Irish Hare', *Brookings Papers on Economic Activity*. 2002(1):1-77 available at: <http://homepage.eircom.net/%7Eph--onohan/Brookings.pdf>.
- House J.D. and McGrath K. (2004), 'Innovative governance and development in the new Ireland: Social Partnership and the integrated approach', *Governance*, 17, 1: 29-57.
- Mairate A. (2006), The 'added value' of European Union Cohesion Policy, *Regional Studies*, 40:2, 166-77.
- McCarthy R.E. (2002), 'Ireland and EU Structural Funds: lessons for candidate countries', *Radharc*, 2002, 3: 137-147.
- Moylan, K. (2011) *'Irish Regional Policy. in search of coherence'* Dublin: IPA.
- O'Donnell R. (2008), 'The partnership state: building the ship at sea'. In Adshear, M. Kirby, P. and Millar M. (eds) *Contesting the state: lessons from the Irish state*, Manchester: Manchester University Press, pp. 73-99.
- OECD (2011) 'Greece: Review of the central administration.' *OECD Public Governance Reviews*, OECD Publishing.
- Paraskevopoulos C.J. (2005), Developing infrastructure as a learning process in

- Greece, *West European Politics*, 28: 2, 445-470.
- Petrakos G, Rodríguez-Pose A, Rovolis A, (2005), 'Growth, integration, and regional disparities in the European Union', *Environment and Planning A* 37: 1837-1855.
- Psycharis Y. and Petrakos G. (2010), 'Lagging regions and policy options: the case of Greece in the European context'. In Farshchi, M., Janne, O. and McCann P. (eds.) *Technological change and mature industrial regions: firms, knowledge and policy*, Cheltenham: Edward Elgar, pp. 341-57.
- Puigcerver- Penalver M. (2009), 'The impact of structural funds policy on European region's growth: a theoretical and empirical approach'. *The European Journal of Comparative Economics*, 4:2, 179-208.
- Rees N., Quinn B. and Connaughton B. (2006), 'The challenge of multi-level governance and Europeanisation in Ireland'. In Paraskevopoulos, C., Getimis, P. and Rees, N. (eds.) *Adapting to EU multi-level governance: Regional and environmental policies in Cohesion and CEE countries*, Aldershot: Ashgate.
- Risse T., Cowles M. and Caporaso J. (2001), 'Europeanization and domestic change: Introduction'. In, Cowles M. (ed.) *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*, Ithaca: Cornell University Press, pp.1-20.
- Rodríguez-Pose A & Fratesi U. (2004), 'Between development and social policies: the impact of European Structural Funds in Objective 1 regions', *Regional Studies* 38: 97-113.

Interviews cited:

- Interview i: regional development consultant, LKN Analysis, Athens Greece, November 2012.
- Interview ii: regional development consultant, LKN Analysis, Athens Greece, November 2012.
- Interview iii: former employee of the Managing Authority for the operational Programme Ipeiros, February 2012.
- Interview iv: employee of the Managing Authority for the regional operational programme Ipeiros, Sterea Ellada, Thessalia, May 2012.
- Interview v: employee of DG Regional Policy, previously responsible for monitoring of the operational programmes in Greece, January 2011.
- Interview vi: former employee of DG Regional Policy, responsible for the monitoring of the operational programmes in Greece, January 2011.

Σχολιάζοντας την αμηχανία των θεωριών χωρικής ανάπτυξης απέναντι στην κρίση

Γρηγόρης Καυκαλάς, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Περίληψη

Η παρουσίαση της επιχειρηματολογίας επιχειρεί αρχικά να συνοψίσει τη διαδρομή των διαδοχικών προσπαθειών, αποτυχιών και επιτευγμάτων, του προγραμματισμού της χωρικής ανάπτυξης που ακολούθησαν την ενεργειακή κρίση του 1970. Η δεύτερη ενότητα εστιάζει στη σχέση του τοπικού με το παγκόσμιο ως πρόβλημα χωρικής ολοκλήρωσης σε επάλληλα γεωγραφικά επίπεδα. Η συμβιωτική αυτή σχέση εξελίσσεται παράλληλα με την παγκοσμιοποίηση, υπερβαίνοντας τα εθνικά κράτη και τους διακρατικούς σχηματισμούς. Τέλος, διατυπώνεται ένα σύντομο συμπερασματικό σχόλιο για την ανθεκτικότητα των περιφερειών απέναντι στην πρόσφατη οικονομική κρίση.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: χωρική ανάπτυξη, περιφερειακός προγραμματισμός, χωρική ολοκλήρωση, περιφερειακή ανθεκτικότητα

On the awkwardness of spatial development theories against the crisis

Grigoris Kafkalas, Aristotle University of Thessaloniki

Abstract

The presentation of the main argument starts with a synopsis of the successive efforts, successes and failures, of spatial development planning, especially after the energy crisis of the 1970s. The second step focuses upon the local/global relationships as a question of multi-level spatial integration. This symbiotic relationship intensifies with the pace of globalisation and transcends national economies and even international groupings. Finally, instead of conclusion there is a comment on the resilience of regions with reference to the recent economic crisis.

KEYWORDS: spatial development, regional planning, spatial integration, regional resilience

1. Εισαγωγή: τι γνωρίζουμε για τη χωρική ανάπτυξη

Ένα από τα πολλά σημαντικά άρθρα στη διαδρομή των θεωριών για τον προγραμματισμό της χωρικής ανάπτυξης, γραμμένο σε μια περίοδο μεγάλης αυτοπεποίθησης των σχετικών θεωριών και πολιτικών, έχει τον αυτοκριτικό τίτλο «Η επιστήμη του να τα ‘μισοκαταφέρνεις’» («The science of ‘muddling through’») (Lindblom 1959). Ο ίδιος συγγραφέας, είκοσι χρόνια μετά, (Lindblom 1979) όταν πλέον η αυτοπεποίθηση των θεωριών ανάπτυξης είχε πρακτικά καταρρεύσει, έγραψε το εξίσου αυτοκριτικό άρθρο, «Συνεχίζοντας την προσπάθεια, χωρίς ακόμα αποτέλεσμα» («Still muddling, not yet through»).

Η περίοδος μιας οικονομικής κρίσης δεν είναι ίσως η κατάλληλη στιγμή για να αμφισβητήσει κανείς τις γνώσεις ή τις επιδόσεις των αναπτυξιακών πολιτικών για την ανάπτυξη. Όμως η οικονομική κρίση σηματοδοτεί ακριβώς την ανάγκη να ανατρέξουμε κριτικά στη συσσωρευμένη εμπειρία, να κατανοήσουμε τα λάθη και να αξιοποιήσουμε τις αποτυχίες που την προκάλεσαν. Εδώ έγκειται η αντιφατική πτυχή της επιθυμίας για ανάπτυξη: μας χρειάζεται περισσότερο σε περιόδους ύφεσης, όταν δηλαδή σπανίζουν τα μέσα για την επίτευξη της. Αντίστροφα, τα μέσα αυτά τείνουν να αφθονούν στις περιόδους που υπάρχει ήδη αρκετή ανάπτυξη και περιορίζεται το ενδιαφέρον μας για την πρόωθηση της. Η διαπίστωση αυτή μας διδάσκει την απλή αλήθεια ότι όταν όλα πάνε καλά και διαθέτουμε τα κατάλληλα μέσα θα πρέπει να προγραμματίζουμε για την αντιμετώπιση των δύσκολων στιγμών που είναι βέβαιο ότι θα ακολουθήσουν σε κάποιο ορατό ορίζοντα.

Το παρόν κείμενο γράφεται με αφορμή την εισήγηση του συγγραφέα σε μια δημόσια συζήτηση με τίτλο ‘Οι ελληνικές περιφέρειες σε αναζήτηση της ανάπτυξης’ που διοργάνωσε στις 14 Μαΐου 2013 το περιοδικό ‘ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ’. Το μεγαλύτερο μέρος των ενοτήτων και των επιχειρημάτων που περιλαμβάνονται στο παρόν κείμενο έχουν αναπτυχθεί και αλλού σε διαφορετικές περιστάσεις και με διαφορετική έμφαση. Εδώ επαναλαμβάνονται άλλοτε ως αυτούσια αποσπάσματα και άλλοτε λιγότερο ή περισσότερο τροποποιημένα, χωρίς τις πλήρεις αναφορές των αρχικών δημοσιεύσεων. Στόχος είναι να επαναδιατυπωθούν σε ένα διαφορετικό πλαίσιο προκειμένου να αποδοθεί με κάποια περισσότερο χαλαρή, ίσως και λίγο αυτοβιογραφική διάθεση, μια συνολική αποτίμηση για το κεντρικό θέμα του άρθρου: την αμηχανία των θεωριών χωρικής ανάπτυξης απέναντι στην οικονομική κρίση. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι το άρθρο, πέρα από την κατανόηση και την επείκεια, μπορεί να διεκδικήσει και μεγαλύτερη ανοχή για την εγκυρότητα των απόψεων και των επιχειρημάτων που διατυπώνονται στη συνέχεια σε τρία διαδοχικά βήματα ή ενότητες.

Στην πρώτη ενότητα επιχειρείται να αποδοθεί συνοπτικά η διαδρομή των διαδοχικών φάσεων του πλαισίου αλλά και των προσπαθειών, των αποτυχιών και των επιτευγμάτων, για τον προγραμματισμό της χωρικής ανάπτυξης που ακολούθησαν

την περίοδο μετά την παγκόσμια κρίση των αρχών της δεκαετίας του 1970. Τα βασικά κείμενα αναφοράς της ενότητας είναι: Καυκαλάς Γ., 2004, Το επιστημονικό πεδίο της χωρικής ανάπτυξης: εξέλιξη και βασικές συνιστώσες, στο Καυκαλάς Γ., επιμέλεια, Ζητήματα Χωρικής Ανάπτυξης: Θεωρητικές προσεγγίσεις και πολιτικές, Κριτική, Αθήνα, σ.15-37 και Καυκαλάς, Γ. (2006) Γεωγραφικά τοπία της ελληνικής βιομηχανίας: όψεις χωρικής ολοκλήρωσης πριν και μετά την ένταξη στην ΕΟΚ (1978-1988) ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ: ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ, ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΕΕ: Αθήνα, 3-5 Ιουλίου 2006).

Η δεύτερη ενότητα εστιάζει στη σχέση του τοπικού με το παγκόσμιο επίπεδο ως πρόβλημα χωρικής ολοκλήρωσης διαφορετικών τομέων δραστηριότητας σε επάλληλα γεωγραφικά επίπεδα. Η σχέση αυτή εξελίσσεται συνεχώς και διευρύνεται καθώς η παγκοσμιοποίηση, με διάφορες μορφές, υπερβαίνει τα κράτη και τους διακρατικούς σχηματισμούς. Εδώ τα βασικά κείμενα αναφοράς είναι: Dunford M. and Kafkalas G. (1992) "The global-local interplay, corporate geographies and spatial development strategies" στο M. Dunford and G. Kafkalas επιμ. *Cities and Regions in the New Europe: the global-local interplay and spatial development strategies*, London: Belhaven, και Καυκαλάς Γ. (1992) *Περιφερειακή Ανάπτυξη και Χωρική Ολοκλήρωση: χωροθετική οργάνωση της βιομηχανίας και τοπικά παραγωγικά συστήματα στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής και Καυκαλάς, Γ. (2003), Παντοπικότητα: η σχέση παγκόσμιου και τοπικού ως πρόβλημα χωρικής ολοκλήρωσης, στα πρακτικά του Συνεδρίου 'Χώρος και Περιβάλλον: παγκοσμιοποίηση, διακυβέρνηση, βιωσιμότητα', 8-9 Μαρτίου 2002, Περιοδικό ΤΟΠΟΣ και ΙΑΠΑΔ, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις ΖΗΤΗ.

Η τρίτη ενότητα, τέλος, προσφέρει ένα σύντομο σχόλιο για την ανθεκτικότητα των περιφερειών απέναντι στην κρίση, με ειδικότερη έμφαση στην πρόσφατη παγκόσμια οικονομική κρίση που ξεκινάει το 2008. Ο σχετικός προβληματισμός προέρχεται από τη συμμετοχή του συγγραφέα ως συντονιστή της ελληνικής ομάδας σε μια διεθνή έρευνα σε εξέλιξη για την 'Οικονομική Ανθεκτικότητα των Περιφερειών'.

2. Το γενικό πλαίσιο της χωρικής ανάπτυξης: μια πολύ συνοπτική αναδρομή

Η βασική γεωγραφική διάσταση του τρόπου ανάπτυξης που κυριάρχησε στις περισσότερες χώρες κατά τη μεταπολεμική περίοδο χαρακτηρίστηκε, τουλάχιστον μέχρι την μακρά περίοδο κρίσης της δεκαετίας του 1970, από την πόλωση ανάμεσα σε βιομηχανικές και αγροτικές περιφέρειες και την γρήγορη ανάπτυξη μητροπολιτικών περιοχών μέσα σε ορισμένες από τις πρώτες που συνοδεύτηκαν, κατά περίπτωση, από την εμφάνιση ενός περιορισμένου αριθμού σημαντικών εν-

διάμεσων πόλεων. Τα περισσότερα εθνικά κράτη, τόσο των αναπτυγμένων όσο και των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών, στα πλαίσια του γενικότερου παρεμβατικού ρόλου τους, οδηγήθηκαν στη διαμόρφωση εξειδικευμένων πεδίων περιφερειακής πολιτικής που αποσκοπούσαν, μέσα από την εξάλειψη των έντονων ανισοτήτων ανάμεσα στις διάφορες περιφέρειες του εθνικού χώρου, στην ομογενοποίηση και επέκταση του οικονομικού χώρου λειτουργίας του κυρίαρχου τρόπου ανάπτυξης. Η περιφερειακή πολιτική, διαμορφώθηκε έτσι περισσότερο σαν μια περιφερειακά προσανατολισμένη εθνική πολιτική ανάπτυξης που δεν μπορούσε να ανατρέψει τις κυρίαρχες γεωγραφικές τάσεις.

Τα βασικότερα εργαλεία ή μέσα της περιφερειακής πολιτικής περιστράφηκαν γύρω από την οργάνωση ενός διοικητικού μηχανισμού παρακολούθησης και προγραμματισμού των περιφερειακών μεγεθών στα πλαίσια του κεντρικού, ενδεικτικού προγραμματισμού, την διαμόρφωση ενός πλέγματος κινήτρων προώθησης της εγκατάστασης παραγωγικών, βασικά βιομηχανικών, δραστηριοτήτων στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες και την περιφερειακή κατανομή των επενδύσεων. Σχεδόν με τη μορφή κανόνα, η περιφερειακή πολιτική, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970, διατήρησε τον χαρακτήρα μιας στρατηγικής κινητοποίησης των συντελεστών παραγωγής, του κεφαλαίου και της εργασίας, μέσα από την επιλεκτική προσφορά κινήτρων και υποδομής. Ο εκφρασμένος αντικειμενικός σκοπός αυτής της στρατηγικής ήταν να αντιμετωπιστούν τα θεωρούμενα κύρια περιφερειακά προβλήματα: ο συνωστισμός, οι συνθήκες στέγασης, και η ποιότητα του περιβάλλοντος στις μητροπολιτικές περιοχές, οι ελλείψεις σε ειδικευμένο εργατικό δυναμικό και υποδομές στις αναπτυγμένες περιοχές και τις ενδιάμεσες πόλεις και η αναδιάρθρωση του πρωτογενή τομέα, βασικά της γεωργίας, και οι ελλείψεις σε εξυπηρετήσεις συλλογικής κατανάλωσης στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες.

Με την παγκόσμια κρίση των αρχών της δεκαετίας του 1970 ενεργοποιούνται νέες δυνάμεις και διαδικασίες που χαρακτηρίζονται από μια διαφορετικού τύπου οικονομική γεωγραφία. Οι ρυθμοί ανάπτυξης των αναπτυγμένων περιφερειών ανακόπτονται δραστικά, ιδιαίτερα στο βαθμό που στηρίζονταν στους κλάδους μαζικής παραγωγής (π.χ. αυτοκίνητα, ηλεκτρικές συσκευές) και ενδιάμεσων εισροών (π.χ. χάλυβας, χημικά προϊόντα) ενώ οι μητροπολιτικές περιοχές αντιμετωπίζουν πρωτοφανή σε έκταση αποβιομηχάνιση και διόγκωση της διαρθρωτικής ανεργίας.

Στη δεκαετία του 1980 ορισμένες ενδιάμεσες περιοχές αναδεικνύονται ως περιοχές εγκατάστασης μονάδων παραγωγής που έχουν διαχωριστεί από τις επιτελικές λειτουργίες των επιχειρήσεων στα πλαίσια της αναδιάρθρωσης του κεφαλαίου καθώς επίσης και ως προνομιακό πεδίο εκδήλωσης νέων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Πολλοί μελετητές ανάγουν αυτό το φαινόμενο στη σχετική απομόνωση αυτών των περιοχών από την πλήρη διείσδυση του προηγούμενου μοντέλου ανάπτυξης και στη διατήρηση κάποιας βιομηχανικής παράδοσης

που επιτρέπει τη γόνιμη εισαγωγή νέας τεχνολογίας και νέων μορφών οργάνωσης.

Στο πλαίσιο αυτών των εξελίξεων εμφανίστηκαν πολλές νέες προσεγγίσεις για την κατανόηση της χωρικής ανάπτυξης εισάγοντας έννοιες όπως η 'ευέλικτη εξειδίκευση, η 'θεσμική πυκνότητα', το 'κοινωνικό κεφάλαιο', οι 'βιομηχανικές συνοικίες', οι 'περιοχές ούστημα', οι 'έξυπνες' ή 'καινοτόμες' περιοχές, κλπ. Βασικές κατευθύνσεις που συνδέουν τη χωροθέτηση των οικονομικών δραστηριοτήτων με τη χωρική ανάπτυξη είναι αφενός η θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος που αναφέρεται στη διαδικασία ειδίκευσης των διαφόρων παραγωγικών συστημάτων (κυρίως σε εθνικό επίπεδο) και η λεγόμενη 'νέα οικονομική γεωγραφία' που εστιάζεται στις τάσεις χωρικής συγκέντρωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και της γεωπολιτικής διαίρεσης της Ευρώπης, ο δραστικός μετασχηματισμός του ρόλου των εθνικών κρατών και των γεωπολιτικών ισορροπιών, σε συνδυασμό με την εμφάνιση νέων κοινωνικών και γεωγραφικών ανισοτήτων και μεταναστευτικών ροών, την ανάγκη διαχείρισης της περιβαλλοντικής κρίσης, την εισαγωγή νέων τεχνολογιών σε κρίσιμους τομείς και την αναζήτηση νέων μορφών διακυβέρνησης, αποτέλεσαν τα χαρακτηριστικά πεδία του φάσματος των ζητημάτων που συνδέονται με τον έλεγχο και τον προσανατολισμό της χωρικής ανάπτυξης.

Στο ξεκίνημα του 21ου αιώνα ο μηχανισμός της σύνθεσης του τοπικού με το παγκόσμιο ανάγεται στη λειτουργία της παγκόσμιας αγοράς και τη διαδικασία διεθνοποίησης του κεφαλαίου. Η εκ των πραγμάτων επιλεκτική και άνιση διείσδυση του κεφαλαίου σε κλάδους και περιφέρειες, διαφοροποιεί τις υλικές προϋποθέσεις της τοπικής ανάπτυξης αυξάνοντας τη χωροθετική ευελιξία του κεφαλαίου. Σε κάθε περίπτωση, η διαδρομή κάθε περιοχής παραμένει ανοιχτή προς κάθε κατεύθυνση καθώς η συνολική διαδικασία αποκαλύπτει την ενότητα του 'οικονομικού' και του 'πολιτικού' στοιχείου μέσα στον γεωγραφικό χώρο. Η επιβολή της 'πειθαρχίας' του κλάδου και των δυνάμεων της αγοράς αντιπαράθεται στην περιφερειακή ή τοπική ολοκλήρωση που εκφράζει τις πολιτικές διεκδικήσεις για αυτοδύναμη και ανεξάρτητη ανάπτυξη.

3. Παγκοσμιοποίηση και ανασύσταση της τοπικότητας: οι πτυχές μιας δύσκολης συμβίωσης

Η παγκοσμιοποίηση αποτελούσε πάντα ένα προσφιλέθιο θέμα των θεωρητικών της οικονομικής ανάπτυξης. Σχετικά πρόσφατα απέκτησε και το προνόμιο να προσελκύει το ενδιαφέρον αναλυτών, ακτιβιστών κάθε είδους αλλά και ευρύτερα των πολιτών. Παράλληλα, ο πολλαπλασιασμός των ενδείξεων και των προσπαθειών για μια ανασύσταση της τοπικότητας ως ενιαίο πλαίσιο κοινωνικής και οικονομικής ζωής μέσα στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης ερμηνεύεται άλλοτε ως τοπικισμός

ή εθνικιστική αναδιπλώση και άλλοτε ως αντίσταση στην ομοιομορφία και την επικυριαρχία μιας πλανητικής ελίτ. Πρόκειται για πραγματικά και αλληλένδετα φαινόμενα που συνδέουν τις μορφές ρήξης και σύνθεσης ανάμεσα στη διεθνή ευελιξία που αποκτούν ορισμένοι συντελεστές παραγωγής, κυρίως το χρηματιστικό κεφάλαιο και η υπέρ-ειδικευμένη εργασία από τη μια πλευρά και η χωρική αδράνεια που διατηρούν άλλοι συντελεστές όπως η εργασία, η γη και τα πάγια στοιχεία μεταξύ των οποίων θα πρέπει να συμπεριληφθούν και τα άυλα στοιχεία της τοπικής παράδοσης, από την άλλη. Η σχέση του τοπικισμού με την παγκοσμιοποίηση αναλύεται έτσι ως πρόβλημα χωρικής ολοκλήρωσης διαφορετικών τομέων δραστηριότητας σε επάλληλα γεωγραφικά επίπεδα.

Η συζήτηση για τη σχέση του τοπικού με το παγκόσμιο δεν είναι σε καμία περίπτωση εύκολη και μπορεί εύκολα να χαθεί κανείς σε ένα απέραντο μέτωπο θεωρητικών εννοιών, εμπειρικών δεδομένων και πολιτικών θέσεων. Η ανάγνωση αυτής της σχέσης από την πλευρά της χωρικής ανάπτυξης τονίζει ότι πρόκειται για ένα ζήτημα χωρικής ολοκλήρωσης της ανάπτυξης σε επάλληλα γεωγραφικά επίπεδα.

Η κεντρική ιδέα της άνισης χωρικής ανάπτυξης εστιάζει στο γεγονός ότι τα προϊόντα ανταλλάσσονται στην παγκόσμια αγορά με βάση την τιμή και την ποιότητα τους και όχι με βάση τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν στον τόπο (ή καλύτερα το δίκτυο των τόπων) της παραγωγής τους. Το γεγονός αυτό αποτελεί τη βάση της άνισης χωρικής ανάπτυξης καθώς η ιστορική τροχιά κάθε περιοχής και η διαφορά κινητικότητας ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία οδηγεί, χωρίς βέβαια και να εξηγεί ταυτόχρονα, τις πολλές διαφορετικές μορφές και τους μετασχηματισμούς της (πχ. πώλωση κέντρου περιφέρειας). Πρόκειται για ασυμβατότητα με πολλές αρνητικές συνέπειες και συγκρούσεις με οδυνηρά αποτελέσματα καθώς κάθε τόπος βρίσκεται απέναντι σε ένα πλέγμα περιορισμών και δυνατοτήτων και η εγκαθίδρυση της τοπικής εξουσίας εξαρτάται πλέον από τη μορφή ενσωμάτωσης στο ενιαίο πλανητικό πλαίσιο. Οι πλώσεις και οι χαρακτηρισμοί κέντρο-περιφέρεια ή πρώτος- τρίτος κόσμος μετασχηματίζονται σε πλώσεις και εκδηλώσεις στο εσωτερικό κάθε περιοχής ως αποκλεισμός, ανεργία, μειονότητες, ενώ παράλληλα οι διεθνείς σχέσεις μετατρέπονται σε εσωτερικές υποθέσεις ενός παγκοσμιοποιημένου συστήματος. Σε πολλές περιπτώσεις, παρά τις παραμένουσες τεράστιες αποκλίσεις, τμήματα του τρίτου κόσμου βρίσκονται πλέον μέσα στον πρώτο και αντίστροφα.

Η σύνθεση των διαφορετικών όψεων της σχέσης τοπικού και παγκόσμιου μπορεί να επιχειρηθεί μέσα από τις αποκλίσεις και συγκλίσεις των θεωρητικών προσεγγίσεων στο πεδίο της χωρικής ανάπτυξης. Μια πρώτη διάκριση των διαφορετικών προσεγγίσεων γίνεται ανάμεσα σε αυτές που αντιλαμβάνονται την παγκοσμιοποίηση ως ένα πλανητικής εμβέλειας πλέγμα σχέσεων, τρόπων και επιπέδων ανάπτυξης ανάμεσα σε διακριτές εδαφικές ενότητες (κράτη, περιφέρειες, κλπ.) και σε αυτές που θεωρούν ότι η παγκοσμιοποίηση σηματοδοτεί την κατάσταση μια

πλανητικής αυτοκρατορίας όπου οι σχέσεις αυτές αποτελούν απλά εσωτερικές της υποθέσεις. Μια δεύτερη διάκριση τονίζει της διαδικασία μετάβασης προς την παγκοσμιοποίηση διαχωρίζοντας τις προσεγγίσεις που την αντιμετωπίζουν ως το συγκυριακό αποτέλεσμα μιας μακράς ιστορικής συνέχειας από αυτές που την αντιλαμβάνονται ως προϊόν μιας δραστηκής ιστορικής τομής ή ρήξης.

Οι διακρίσεις αυτές καταγράφονται στο διάγραμμα που ακολουθεί όπου η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης μπορεί να γίνει αντιληπτή ως 'παντοπικότητα', παραφράζοντας κάπως τον όρο 'glocalization', ως σύνθεση διαφορετικών επιπέδων και μορφών χωρικής ολοκλήρωσης.

Διάγραμμα: Η Παγκοσμιοποίηση ως «Παντοπικότητα»

	ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ	ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΟΜΗ
ΑΝΙΣΗ ΧΩΡΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	Ανασύνταξη Διεθνών Σχέσεων (μεταβλητή ισορροπία)	Παγκόσμια Κυριαρχία (πχ. μοναδική υπερδύναμη)
ΠΛΑΝΗΤΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ	Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση	Παγίωση Σχέσεων (πχ. τέλος ιστορίας)

Στις στήλες του διαγράμματος καταγράφεται η διάκριση ανάμεσα σε προσεγγίσεις που θεωρούν ότι η παγκοσμιοποίηση αποτελεί μια νέα και ποιοτικά διαφορετική φάση της ιστορικής εξέλιξης και σε αυτές που θεωρούν ότι πρόκειται απλώς για τα ιδιαίτερα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά της τρέχουσας φάσης μιας κατά βάση συνεχούς ιστορικής πορείας.

Στις σειρές του διαγράμματος καταγράφεται η διάκριση ανάλογα με τον ρόλο που αποδίδεται στο έθνος-κράτος μέσα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Διακρίνονται έτσι οι προσεγγίσεις που θεωρούν ότι το έθνος-κράτος παραμένει το κεντρικό θεσμικό υποκείμενο για την ανασύνταξη των διεθνών σχέσεων από αυτές που αντιλαμβάνονται τη νέα εποχή ως σταδιακή εγκαθίδρυση μιας πλανητικής αυτοκρατορίας όπου ο ρόλος του έθνους-κράτους μετασχηματίζεται δραστικά.

Οι τέσσερις 'χώροι' που διαμορφώνονται στο διάγραμμα, μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελούν τους άξονες αναφοράς πολλών άλλων επιμέρους προσεγγίσεων και αναλύσεων και ότι μπορούν με τη σειρά τους να προσανατολίσουν την περαιτέρω διερεύνηση της παγκοσμιοποίησης στο βαθμό που παραπέμπουν σε διαφορετικές εννοιολογικές κατηγορίες και σχήματα ερμηνείας των σχετικών εμπειρικών φαινομένων.

Έτσι, για παράδειγμα η λογική της ανασύνταξης των διεθνών σχέσεων θα αναζητήσει τις επιδιώξεις των επιμέρους εθνικών κρατών εντός και εκτός των διε-

θνών θεσμών και θα καταγράψει τις επιδόσεις των εθνικών οικονομιών μέσα στην παγκόσμια αγορά. Η παγκοσμιοποίηση κατά την προσέγγιση αυτή αντανakλάται στην εκχώρηση εθνικών αρμοδιοτήτων σε υπερεθνικούς θεσμούς και στη διεύρυνση των διεθνών εμπορικών και χρηματοδοτικών ροών. Από αυτήν την άποψη η παγκοσμιοποίηση αποτελεί πρόκληση αναζήτησης μιας νέας διακρατικής ισορροπίας ανάμεσα στα εθνικά κράτη καθώς εντείνεται ο διεθνής ανταγωνισμός και αυξάνεται η πολυπλοκότητα των διεθνών σχέσεων.

Από την άλλη μεριά, η διακυβέρνηση της πλανητικής αυτοκρατορίας θέτει εντελώς διαφορετικά τα σχετικά ζητήματα. Εδώ η αναζήτηση επικεντρώνεται στην καταγραφή των νέων θεσμικών υποκειμένων που αναδεικνύονται ως βασικοί παράγοντες διαμόρφωσης των ποσοτικών και ποιοτικών χαρακτηριστικών της παγκοσμιοποίησης. Τα νέα αυτά υποκείμενα θεωρείται ότι ακολουθούν είτε λειτουργική λογική, δηλαδή με βάση τις ανάγκες της παραγωγικής διαδικασίας, είτε εδαφική λογική, δηλαδή σύμφωνα με τη διαμόρφωση των πολιτικών δικαιοδοσιών, που ανατρέπει προηγούμενες ισορροπίες εντός ή/και μεταξύ των εθνικών κρατών (πχ. ως προς την εθνική ομοιογένεια ή την εθνική κυριαρχία). Το τοπικό και το παγκόσμιο αναλύονται ως εξίσου κατάλληλα επίπεδα υπέρβασης των εθνικών οριοθετήσεων, ενώ οι οικονομικές σχέσεις γίνονται αντιληπτές στο πλαίσιο της παγκόσμιας αγοράς ως απαλλαγμένες από τις ρυθμιστικές παρεμβάσεις των εθνικών κυβερνήσεων.

Όλες οι μορφές λειτουργικής και χωρικής ολοκλήρωσης προϋποθέτουν την ύπαρξη υποκειμένων με δυνατότητα άσκησης θεσμικού ελέγχου κατά την διαδικασία παραγωγής και αναπαραγωγής με βάση σχέσεις ιδιοκτησίας, ελέγχου ή κατοχής και διακριτικής ευχέρειας λήψης αποφάσεων. Η συνύπαρξη όμως διαφορετικών υποκειμένων και μορφών ολοκλήρωσης οδηγεί σε ένταση τις σχέσεις ανάμεσα στα αντίστοιχα υποκείμενα, στο βαθμό που η ολοκλήρωση αντανakλά αντιφατικές σχέσεις ανταγωνισμού και αλληλεξάρτησης και ενσωματώνει τις χωρικές και χρονικές αναντιστοιχίες της διαίρεσης της εργασίας. Ο αντιφατικός χαρακτήρας αυτών των διαδικασιών γίνεται φανερός στις συγκρούσεις ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέρη: επιχειρήσεις, κράτη, οργανωμένα συμφέροντα. Από τη μια μεριά, οι χωρικές απαιτήσεις αντιστοιχούν στις πολιτικές προτεραιότητες ενός ηγεμονικού πλάνου που εκφράζει την εσωτερική ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στις διαφορετικές ομάδες συμφερόντων σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο. Από την άλλη μεριά, οι λειτουργικές απαιτήσεις εκφράζουν τη στρατηγική του ιδιωτικού κεφαλαίου που διαμορφώνεται και προσδιορίζεται τελικά σε παγκόσμιο επίπεδο.

Είναι προφανές ότι πρόκειται για μια εγγενώς αντιφατική διαδικασία όπου, καθώς συγκρούονται οι απαιτήσεις του κεφαλαίου με τις απαιτήσεις κάθε συγκεκριμένης χωρικής ενότητας, δεν προκύπτουν εύκολα λύσεις που να είναι εξ ίσου αποδεκτές από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη. Η κατάσταση περιπλέκεται επίσης από το γεγονός ότι μερικές φορές οι λειτουργικές απαιτήσεις του κεφαλαίου βρίσκουν

έδαφος ανάπτυξης στα ιδιαίτερα συμφέροντα τοπικών ομάδων που συνδέονται με το χρηματοδοτικό κεφάλαιο και τα διεθνή κλαδικά κυκλώματα. Αυτή η παρατήρηση θυμίζει ότι η ανάλυση του πολιτικού πλαισίου της χωρικής ολοκλήρωσης είναι απαραίτητο βήμα για την κατανόηση του ρόλου των συμμετεχόντων. Με τον τρόπο αυτό, φαινόμενα όπως η εξάρτηση και η αυτοδυναμία, μπορούν να γίνουν αντιληπτά όχι σαν εξωγενώς επιβαλλόμενη αναγκαιότητα αλλά σαν πολύπλοκες διαδικασίες οι οποίες συμπεριλαμβάνουν τους τρόπους με τους οποίους τα υποκείμενα της χωρικής ολοκλήρωσης επιδιώκουν τα ιδιαίτερα συμφέροντα τους και αντιλαμβάνονται τις δυνατότητες και προοπτικές εξέλιξης της συνολικής διαδικασίας.

Αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του σύγχρονου τρόπου ανάπτυξης το γεγονός ότι ο σχηματισμός των κλαδικών κυκλωμάτων και οι κυρίαρχες μορφές ολοκλήρωσης αποκτούν ένα μη-προσδιορισμένο γεωγραφικά χαρακτήρα. Το γεγονός αυτό, συνεπάγεται με τη σειρά του την αποδιάρθρωση των γεωγραφικά προσδιορισμένων, εθνικών, περιφερειακών, κλπ., παραγωγικών δομών και την αδυναμία επίτευξης ικανοποιητικού βαθμού χωρικής ολοκλήρωσης χωρίς αντίστοιχη επέκταση και των γεωγραφικών ορίων αναφοράς σε διεθνή κλίμακα, όπως είναι για παράδειγμα οι χώρες της Ευρωζώνης. Σε αυτό το πλαίσιο οι περιφέρειες τείνουν να παράγουν ενδιάμεσα προϊόντα ενώ τα τελικά εμπορεύματα εμφανίζονται μόνο στα πλαίσια κλαδικών κυκλωμάτων λειτουργικά ολοκληρωμένων σε παγκόσμια κλίμακα. Στην πραγματικότητα, η λειτουργική ολοκλήρωση οδηγεί σε μια διαφοροποίηση και εξειδίκευση των επιμέρους χωρικών συστημάτων, με αποτέλεσμα να μειώνονται ακόμη περισσότερο οι προοπτικές περιφερειακής ή τοπικής χωρικής ολοκλήρωσης. Τα φαινόμενα αυτά έχουν διαβρωτικές επιδράσεις πάνω στις προοπτικές πολιτικής και οικονομικής αυτοδυναμίας των χωρών και περιφερειών. Απέναντι σε αυτές τις εξελίξεις έχουν εμφανιστεί ισχυρές τάσεις που επιδιώκουν την αυτοδύναμη ανάπτυξη, την επίτευξη τοπικά ολοκληρωμένων δομών και την αποδέσμευση από την λειτουργική εξάρτηση των διεθνών κυκλωμάτων.

Η συνεχής αποσταθεροποίηση της περιφερειακής ειδίκευσης, όπως διαμορφώνεται από τις εκάστοτε προηγούμενες μορφές διαίρεσης της εργασίας και η επιτάχυνση της αναδιάρθρωσης που ευνοεί τον σχηματισμό κλαδικών κυκλωμάτων και λειτουργικών μορφών ολοκλήρωσης, έχει οδηγήσει σε μια κατάσταση η οποία, μακροπρόθεσμα, απειλεί την ίδια την χωρική συνοχή και κυριαρχία του εθνικού κράτους. Μπορεί βέβαια να μην είμαστε τόσο κοντά στην εξαφάνιση του κράτους ως οικονομικής οντότητας, όπως ορισμένοι μελετητές διατυπώνουν, αλλά σίγουρα ο διεθνής χαρακτήρας των λειτουργικών μορφών ολοκλήρωσης επηρεάζει σοβαρά τις μορφές και λειτουργίες του κράτους. Η προώθηση πολλών διεθνών ομαδοποιήσεων και ο πολλαπλασιασμός των αυτονομιστικών περιφερειακών κινήματων, παρέχουν επαρκείς ενδείξεις αυτών των τάσεων. Από την άλλη πλευρά, οι γεωγραφικά προσδιορισμένες χωρικές μορφές ολοκλήρωσης, αναφέρονται στις προοπτικές πε-

ριφερειακής ή τοπικής αυτοδυναμίας που είναι δυνατή μέσα από την διεκδίκηση ουσιαστικού τοπικού ελέγχου πάνω στα αντίστοιχα κλαδικά κυκλώματα.

Τελικά, το κεντρικό ζήτημα που τίθεται είναι ο προσδιορισμός της κατάλληλης γεωγραφικής κλίμακας της χωρικής ανάπτυξης. Στο βαθμό που οι προκύπτουσες χωρικές μορφές ολοκλήρωσης ευνοούν τις λειτουργικές απαιτήσεις της παραγωγής χωρίς να ανταποκρίνονται παράλληλα στις διεκδικήσεις των διαφόρων περιοχών, το πιθανότερο αποτέλεσμα είναι η εξασθένηση του τοπικού ελέγχου. Στην αντίθετη περίπτωση, όπου προωθούνται μορφές τοπικής ολοκλήρωσης, το αποτέλεσμα θα είναι η αυξημένη ικανότητα της περιφέρειας να ρυθμίζει τις προοπτικές της περιφερειακής οικονομίας. Σε όλες τις περιπτώσεις, καθοριστική σημασία έχουν οι τρόποι με τους οποίους λαμβάνονται και υλοποιούνται οι αποφάσεις σχετικά με τη γεωγραφική και τομεακή κατανομή των μεγάλων υποδομών και των παραγωγικών επενδύσεων.

4. Ένα σχόλιο για την κρίση και την ανθεκτικότητα των περιφερειών

Η έννοια της ανταγωνιστικότητας ήταν για πολλά χρόνια ο αδιαμφισβήτητος πρωταγωνιστής των συζητήσεων για τη χωρική ανάπτυξη σε όλα τα επίπεδα. Μαζί με την καινοτομία είχαν αποκτήσει τα χαρακτηριστικά μιας ορθοδοξίας η οποία συμβάδιζε αρμονικά με τις αντιλήψεις που προωθούσαν την απορρύθμιση του κοινωνικού κράτους. Αυτός είναι ίσως και ο λόγος που οι αντιλήψεις αυτές παραμένουν ισχυρές, πολλές φορές ανεξάρτητα ή και αντίθετα από τις γνώσεις, τη λογική και την εμπειρία των υποκειμένων (Jessop, 2013). Απέναντι στη μονοκαλλιέργεια της καινοτομίας και του ανταγωνισμού, ως της καλύτερης θεραπείας στα προβλήματα της αναπτυξιακής υστέρησης, ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε περιοχής, έχει αναπτυχθεί η συζήτηση για τη χωρική προσαρμοστικότητα ή ανθεκτικότητα η οποία επαναφέρει στην ημερήσια διάταξη τις ιδιαιτερότητες και τη σημασία της παραγωγικής και κοινωνικής δομής, της ιστορίας και της γεωγραφίας κάθε τόπου.

Είναι ίσως εντυπωσιακό το γεγονός ότι ενώ η πλούσια παράδοση των θεωριών ανάπτυξης, της γεωγραφίας και της ιστορίας τεκμηριώνει τη διαφορετικότητα των τόπων και τις εναλλακτικές διαδρομές ανάπτυξης, για πολλά χρόνια κυριάρχησε μια αντίληψη η οποία τόσο στη θεωρία όσο και την πολιτική αναδείκνυε την οικονομική μεγέθυνση και την ανταγωνιστικότητα ως αποκλειστικούς αναπτυξιακούς μονόδρομους για όλες τις περιοχές. Το αποτέλεσμα είναι να απλοποιηθεί υπέρμετρα το πραγματικό πρόβλημα και να αντικατασταθεί από μια απλή συνταγή περιφερειακής πολιτικής. Ελκυστικό επιχειρηματικό περιβάλλον, καινοτόμα clusters, δημιουργική απασχόληση και κίνητρα για επενδυτική ευελιξία. Αντίστοιχα οι προτεινόμενες στρατηγικές κυριολεκτικά ποδοσφαιροποιήθηκαν με βαθμολογικούς πίνακες νικητών και ηττημένων, με ανάδειξη και βραβεύσεις πετυχημένων

παραδειγμάτων και με φρασεολογία αντιπαλότητας και συγκριτικών πλεονεκτημάτων ανάμεσα σε συμμάχους και σε αντιπάλους (Bristow, 2010).

Όπως πολλές από τις έννοιες που αναφέρονται στην ανάπτυξη, η έννοια της ανθεκτικότητας δεν προσδιορίζεται μονοσήμαντα ή απόλυτα. Παρά τη συμφωνία που φαίνεται να υπάρχει ότι η ανθεκτικότητα είναι η αντίσταση ενός συστήματος σε μια πίεση, υπάρχουν τουλάχιστον δυο βασικές ερμηνείες ή τρόποι προσέγγισης αυτής της έννοιας: αφενός ως μετρήσιμη επίδοση και αφετέρου ως αντικειμενική ιδιότητα ενός συστήματος. Η περιφερειακή οικονομική ανθεκτικότητα με βάση αυτές τις εκδοχές, γίνεται αντιληπτή κατ' αναλογία ως μια πολυδιάστατη διαδικασία που εκτός από την ανάκαμψη και επαναφορά στην προηγούμενη κατάσταση, περιλαμβάνει και την αντίσταση στις δυνάμεις αποσταθεροποίησης, τον επαναπροσανατολισμό της οικονομικής δομής και την ανανέωση της οικονομικής της τροχιάς (Simmie και Martin, 2010: 28-9). Στα στοιχεία που προσδιορίζουν την ανθεκτικότητα περιλαμβάνονται, για παράδειγμα, η δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού, η διάρθρωση του οικιστικού δικτύου, οι μορφές διακυβέρνησης και η κλαδική διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος. Οι συνθήκες αυτές στο βαθμό που είναι ιστορικά εδραιωμένες δεν αλλάζουν εύκολα ή γρήγορα. Εδώ ακριβώς αναδεικνύεται η σημασία των επιλογών και των πρωτοβουλιών των κοινωνικών δρώντων, πχ. επιχειρήσεις, νοικοκυριά, άτομα, φορείς και οργανώσεις. Η προσαρμοστική ικανότητα της περιοχής προκύπτει από την ικανότητα των δρώντων να προετοιμάζουν, να μαθαίνουν και να ανταποκρίνονται στις διαφορετικές πιέσεις.

Αν ως ανθεκτικότητα θεωρηθεί η ικανότητα μιας τοπικής οικονομίας να αντιστέκεται, να αποροφά και να υπερβαίνει κάθε εξωγενές οικονομικό σοκ, μετά την εκδήλωση της πρόσφατης παγκόσμιας οικονομικής κρίσης διαπιστώθηκε ότι ενώ πολλές τοπικές οικονομίες ήταν εξαιρετικά ευάλωτες, ορισμένες κατάφεραν να ξεπεράσουν τις χειρότερες συνέπειες της κρίσης. Οι εκτιμήσεις για τα συστατικά αυτής της σχετικής 'επιτυχίας' φαίνεται να συγκλίνουν στη σημασία στοιχείων και χαρακτηριστικών όπως: μικρότερη εξάρτηση των τοπικών οικονομιών από παγκοσμιοποιημένες δραστηριότητες, μεγαλύτερη κλαδική διαφοροποίηση των τοπικών παραγωγικών συστημάτων, αλλά και ικανότητα ανάληψης αποτελεσματικών πρωτοβουλιών για διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις (Bristow, 2010). Ανεξάρτητα πάντως από την κατανόηση και ερμηνεία των διαφόρων συστημικών παραγόντων και συντελεστών, θα πρέπει να σημειωθεί ότι είναι καθοριστικής σημασίας η συμπεριφορά και οι προτεραιότητες των τοπικών φορέων που εμπλέκονται εκ των πραγμάτων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τις προτεραιότητες και τις προοπτικές της τοπικής ανάπτυξης.

5. Επίλογος: από τον προγραμματισμό της χωρικής ανάπτυξης στον πολίτη-προγραμματιστή

Η επιχειρηματολογία που προηγήθηκε κάνει φανερό ότι το άρθρο δεν επιδιώκει να τοποθετηθεί υπέρ κάποιας προσέγγισης ή αντίληψης ούτε υπέρ ή εναντίον κάποιων συγκεκριμένων μορφών ανάπτυξης ή αποανάπτυξης. Ο προγραμματισμός της ανάπτυξης παραμένει, θεωρητικά και πρακτικά, ένα αμύχανο και αμφιλεγόμενο πεδίο. Δεν θα μπορούσε να είναι και αλλιώς, καθώς συνεπάγεται τη συνεχή αναδιανομή κόστους και οφέλους ανάμεσα σε δρώντα υποκείμενα τα οποία αναλαμβάνουν το ρίσκο που συνδέεται με κάθε συγκεκριμένη επιλογή. Ένα καλό και επίκαιρο παράδειγμα μιας δύσκολης, αν όχι άλυτης, άσκησης προγραμματισμού, είναι η αναζήτηση της ισορροπίας ανάμεσα στην κάλυψη των κοινωνικών αναγκών για εργασία και ασφάλεια και στον περιορισμό των περιβαλλοντικών πιέσεων για την εξασφάλιση της βιώσιμης ανάπτυξης.

Το παρόν κείμενο δεν επιδιώκει την άσκηση κάποιου είδους επιρροής στο επισημονικό ή πολιτικό πεδίο, δεν εμπνέεται από κάποια ιδιαίτερη ιδεολογικά φορτισμένη αντίληψη περί αλήθειας, ούτε κινείται με βάση την προώθηση κάποιου μελλοντικού οράματος για τη φύση της ανάπτυξης. Η πρόθεση του είναι να πλοηγηθεί μέσα στη διαδρομή των προηγούμενων προσπαθειών κατανόησης και προσαρμογής της χωρικής ανάπτυξης έτσι ώστε να διεκδικήσει μια νησίδα αναστοχασμού για τα χειρότερα και τα καλύτερα από όσα έχουμε κάνει ή μπορούμε να κάνουμε για να αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις, τα προβλήματα και τις ευκαιρίες της χωρικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα μέσα στην περιρέουσα ατμόσφαιρα της οικονομικής κρίσης.

Η χειρότερη επιλογή για τον προγραμματισμό της χωρικής ανάπτυξης φαίνεται πως είναι να οχυρωθεί πίσω από μια μοναδική αντίληψη επικαλούμενη κάποια ανύπαρκτη αυθεντία και έτσι να αυτοπαγιδευτεί σε αδιέξοδες και άκαμπτες θέσεις. Αντίθετα, η καλύτερη επιλογή είναι να μην αποκλειστεί εκ των προτέρων καμία άποψη και να μη θεωρηθεί ότι υπάρχει μια και μόνο απάντηση για την ανάπτυξη η οποία είναι κατάλληλη για όλες τις εποχές, σε οποιαδήποτε συγκυρία και για κάθε περιφέρεια. Απέναντι στην πτώχευση της υπεραπλούστευσης έχει γίνει πλέον φανερό ότι οι προτεραιότητες της θεωρίας και της πολιτικής πρέπει να επανεξεταστούν. Αν για παράδειγμα, θέσουμε ως στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη, τότε απέναντι στους κινδύνους που συνεπάγεται η διαρκής οικονομική μεγέθυνση, όπως είναι οι κοινωνικές πολώσεις και η περιβαλλοντική ρύπανση, θα πρέπει να εξεταστεί σοβαρά και ισοτίμητο το ενδεχόμενο μιας διαφορετικής αντίληψης που δεν θα δίνει προτεραιότητα στην οικονομική μεγέθυνση ανεξάρτητα από τις συνέπειες και τις προϋποθέσεις για την επιδίωξη της.

Δεν πρόκειται για καταληκτικό συμπέρασμα, κάτι που θα ήταν μάλλον διαφυγή από το πρόβλημα στην πιο κρίσιμη στιγμή του, αλλά για πρόσκληση σε ένα συνεχές

ξεκίνημα. Από την άποψη αυτή, αποτελεί εξαιρετική βάση αναφοράς η πρόσφατη έκδοση της συλλογής κειμένων του John Friedmann, από όπου προέρχεται και το προηγούμενο σχόλιο, με τον τίτλο *Insurgencies: Essays in Planning Theory*, που επιμελήθηκαν ο Robert Upton και η Patsy Healey. Τα κείμενα, γραμμένα από το 1973 έως το 2008, προσφέρουν ένα πανόραμα των προσδοκιών, των διαψεύσεων και των ελπίδων απέναντι στις προσπάθειες μας να διαχειριστούμε την ανάπτυξη αλλά αποτελούν επίσης και μια εξαιρετική αναδρομή της εξέλιξης αυτού του αμφιλεγόμενου επιστημονικού πεδίου για το οποίο υπάρχουν τόσες απαιτήσεις και που γι' αυτό ίσως ενοχοποιείται με τόσο μεγάλη ευκολία. Στο σημείο αυτό ας μείνουμε με την απάντηση που δίνει ο Friedmann (2011: 10, 231), ότι θα πρέπει να φανταστούμε τον προγραμματισμό της ανάπτυξης ως ένα πεδίο όπου οι πολίτες μπορούν να ενεργούν ως προγραμματιστές διεκδικώντας ένα βιώσιμο και δίκαιο μέλλον.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bristow G. (2010), "Resilient regions: re-'place'ing regional competitiveness", *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 3: 153-67.
- ESPON (2012), "ECR2 - Economic Crisis: Resilience of Regions", Inception Report, Version 17/08/2012, http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/ ECR2/ECR2_inception_report.pdf.
- Friedmann J. (2011), *Insurgencies: Essays in Planning Theory*, London and New York: Routledge
- Jessop B. (2013), "Recovered imaginaries, imagined recoveries: a cultural political economy of crisis construals and crisis management in the North Atlantic Financial Crisis", στο M. Benner (επ.) *Beyond the Global Economic Crisis: Economics and Politics for a Post-Crisis Settlement*, Cheltenham: Edward Elgar
- Lindblom Charles E. (1959), The Science of "Muddling Through." *Public Administration Review* 19:79-88
- Lindblom Charles E. (1979), Still Muddling, Not Yet Through. *Public Administration Review* 39 (6): 517-526
- Simmie J. και Martin R. (2010), "The economic resilience of regions: towards an evolutionary approach", *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 3: 27-43

The Implementation of the Decoupling reform: A comparative study between Spain and Greece

**Η εφαρμογή του μέτρου της Αποσύνδεσης στα αγροτικά
προϊόντα: Συγκριτική Μελέτη μεταξύ Ελλάδας και Ισπανίας**

Σουρή Ευαγγελία, Οικονομολόγος MSc

The implementation of the decoupling reform of the Common Agricultural Policy was known to be leading to a considerable reduction of agricultural production in Europe. In an attempt to tone down this effect, European Union gave some degree of flexibility to the Member States to ‘partially implement’ the reform in each sector for a specific period of time. In this essay we attempt to explain why two countries that specialize in almost the same agricultural products reacted in a systematically different way with respect to the implementation of the decoupling reform, having no economic rationale to do so. We employ the theory of collective action as well as the Policy Network approach in order to investigate the behaviour and the role of agricultural interest groups as well as the relationship between the national public and private agents with respect to the final outcome.

The theory of collective action helps us understand whether the various stakeholder groups became organised in order to further their special interests with respect to decoupling reform. We concluded that in Greece collective action did come about in the form of growers’ supporting the implementation of full decoupling, whereas in Spain the fragmentation, both literal and metaphorical, of the farmers’ unions panorama (and also the relative absence of selective incentives) did not allow growers to become engaged in collective action. Considering that a comprehensive explanation should take into consideration the level of influence that each collectively-acting unit had with respect to the policy-making procedure, along with the above theoretical framework, we use the concept of policy networks, which probably played the most crucial role in finding the solution to the puzzle.

Our findings showed that the Greek agricultural network is a relatively closed one, as its boundaries are difficult for outsiders to challenge. Moreover, one could not fail to observe that the pattern of linkages between the non-governmental members of the network is not formally ordered hierarchically, with PASEGES having a de facto leading role regarding farmers’ organizations. Probably the most interesting characteristic of the Greek agricultural network

is the fact that even if not affiliated to any specific political party, PASEGES is highly politicized as indicated by the fact that numerous of its former leaders developed political careers. This reveals the existence of the clientele relations which characterize the majority of Greek policy networks. We therefore conclude that the Greek decision for full decoupling implementation was mainly a result of a clientelistic type of agricultural policy network that this country maintains.

On the contrary, in Spain the transition from a compulsory corporatist system under authoritarianism to a new representative system in a democratic context rendered the development of farmer unions in the country a difficult task. Nevertheless, in the past ten years Spanish agriculture has consolidated a well-structured union panorama around three farmers' unions. However, there is a high degree of heterogeneity among these three unions both with respect to their social base and to their ideological discourse, which can also well explain the 'failure' of collective action to come about on behalf of the Spanish growers. The influence of farmers' unions on agricultural policies in Spain is very limited and their relations with public agents quite problematic. The country maintains a looser network, whose participation in the policy-making procedure is still limited. If identifying, 'sponsored pluralism' as a type of policy network in which the state supports more than a few interest associations in its attempt to maintain its autonomy against pluralistic interests, we could argue that the situation in the Spanish Agricultural network, as this is revealed throughout our analysis, resembles this type. Our study showed that unlike Greece, in Spain the combination of a 'sponsored pluralism' policy network and the lack of a strong selective incentive on the part of the growers, allowed the central government to adopt the solution they thought would best serve the "general interest", without facing significant reaction from the various interest groups.

Bibliography

- Agroktima*, Newspaper published in Athens 06.10.04, article 'Tobacco decoupling, positions of PASEGES, KAPNIKI, HATPI'.
- Albanese F & Capo E. (1992), L'empreinte des clivages politiques. In B. Hervieu and R.M. Lagrave eds. *Les syndicats agricoles en Europe*. Paris L' Harmattan.
- Arriaza M, Gómez-Limón J, Gonzalez J, Ruiz P. (2006), 'Viability of Raw Cotton Production in Spain after the Decoupling of the Subsidies.' Paper Prepared for Presentation at the International Association of Agricultural Economists Conference, Gold Coast, Australia, August 12-18, 2006.
- Arriaza M. (2007), *Minutes of the Cotton Stakeholders' seminar in Spain* (Deliverable6), ISSCRI, Project Acronym: ISSCRI2, Contract No: 044085

- available at http://www.isscri.org/index.php/ssp_isscri2/news_comments/news/seminar_in_spain (accessed 17.08.12).
- Blom-Hansen J. (1997), 'A new-institutional perspective on policy networks', *Public Administration*, Vol.75, pp.669-693.
- Carlsson L. (2000), 'Policy Networks as Collective Action', *Policy Studies Journal*, Vol. 28, pp. 502-520.
- Case C-310/04, Kingdom of Spain v. The European Council. 2004. ECR I-07285. CCAE, Press Release, 22.04.04, at http://www.agro-alimentarias.coop/4/4_3_1.php?id=MTk= (accessed 12/08/12)
- COAG, Press Release, 17.12.04, available at <http://www.coag.org/> (accessed 12.08.12)
- COGEA (Consulenti per la Gestione Aziendale). 2003. *Evaluation de l'Organisation Commune de Marché dans le secteur du tabac brut*, available at http://ec.europa.eu/agriculture/eval/reports/tobacco/full_fr.pdf (accessed 25.07.12).
- Collins N. & Louloudis L. (1995), 'Protecting the Protected: The Greek Agricultural Policy Network', *Journal of European Public Policy*, vol. 2, pp. 95-114.
- Council of the European Union (2004), 2575th Council Meeting – Agriculture and Fisheries - Luxembourg, 21-22 April 2004, 8401/04, (Presse, 112).
- Council of the European Union (2003), 2516th Council Meeting –Agriculture and Fisheries - Luxembourg, 11-12-17-18-19-25-26 June 2003, 10272/03 (Presse, 164). 34
- Council of the European Union (2008), '2881th Council Meeting – Agriculture and Fisheries- Luxembourg 23-24 June 2008', 10590/08 (Presse 169).
- Daughbjerg C. & Swinbank A., (2007), 'The Politics of CAP reform: Trade Negotiations, institutional Settings and Blame Avoidance' *Journal of Common Market Studies*, 45:1-22.
- Eising Rainer (2008), 'Interest Groups in EU Policy-making', *Living Reviews in European Governance*, lreg-2008:4, available at <http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2008-4> (accessed 25.07.12)
- Enimeromenos Agrotis*, Newspaper published in Athens 21.05.04, article 'Yes, to the 'sit back' agriculture'.
- Enterna F. and Moyano-Estada E. (1998), 'Reactions of Spanish Farm Cooperatives to Globalization: Ideal Discourse Types', *Journal of Rural Cooperation*, 26:21-35.
- Enterna F, Moyano-Estrada E, Serrano Del Rosal R. (2001), 'Federations of Co-operatives and Organized Interests in Agriculture: An Analysis of the Spanish Experience', *Sociologia Ruralis*, 41 (2):237-250.
- European Commission- DGAGRI/C.3 Table: Tobacco Production Statistics, 2000-2010, available at http://ec.europa.eu/agriculture/markets/tobacco/index_en.htm,(accessed: 15.08.12.)

- European Commission (2002), Report to the European Parliament and the Council on the operation of the market in raw tobacco, Staff Working Paper, (SEC (2002) 1183).
- European Commission (2003), Tobacco Regime, Extended Impact Analysis, Staff Working Paper, (SEC (2003)1023).
- European Commission (2003), CAP reform – Tobacco, Olive Oil, Cotton and Sugar Sectors, Communication (COM(2003)554)
- European Commission (2007), Cotton Impact Assessment, Staff Working Paper, (SEC (2007)1481).
- European Commission (2007), Support Scheme for Cotton, Communication, (COM (2007) 701).
- European Commission (2007), Preparing for the Health Check of the CAP Reform, Communication, (COM (2007)722).
- European Commission (2008), The Agricultural Situation in the EU- The 2006 Report- Overview of the implementation of Direct Payments under CAP in Member-states, Staff Working Paper, (SEC (2008) 2382).
- Gorton M., Douarin E., Davidova S. & Latruffe L. (2008), 'Attitudes to agricultural policy and farming futures in the context of the 2003 CAP reform: A comparison of farmers in selected established and new Member States', *Journal of Rural Studies*, 24:322-336.
- Greek Ministry of Agriculture, Press Release, 29.06.05.
- Kenis P & Schneider V. (1991), 'Policy Networks and Policy Analysis: Scrutinizing a New Analytical Toolbox', Ed. B Marin, R Mayntz, in *Policy Networks Empirical Evidence and Theoretical Considerations*, pp. 25-59. Frankfurt, Campus.
- LMC International (2007), *Study on the cotton sector in the European Union*, Final Report Prepared for European Commission, July 2007.
- Louloudis L. & Maraveyas N. (1997), 'Farmers and Agricultural Policy in Greece since the Accession to the European Union', *Sociologia Ruralis*, 37: 270-286.
- Mattas K., Tzouvelekas V., Loizou S. and Polymeros K. (1998), 'The dynamics of crop sectors in regional development: The case of tobacco'. Paper presented at the International Atlantic Economic Society Conference in Rome 16-20 March 1998.
- Mizruchi S. M. (1994), 'Social Network Analysis: Recent Achievements and Current Controversies', *Acta Sociologica*, 37:329-343.
- Minutes of the Hellenic Parliament, 02.07.2004 & 18.02.2005, available at <http://www.hellenicparliament.gr> (accessed 15.08.12).
- Molina O. & Rhodes M. (2007), *The Political Economy of Adjustment in Mixed Market Economies: A Study of Spain and Italy*. Oxford University Press.
- Moyano-Estrada E. (2003), 'The Farm Interest Group System in Spain', Institute of Advanced Social Studies of Andalucía (IESA 02-03), Working Paper.

- Moyano-Estrada E. (1995), 'Farmers' Unions and the Restructuring of the European Agriculture', *Sociological Ruralis*, 35:348-365.
- Naftemporiki*, Newspaper published in Athens 04.12.03, article: 'Tobacco Growers change tactics.'
- Olson M. (1965), *The Logic of Collective Action*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Patronis V. (2002), 'Between State and Market Forces: Greek Agricultural Cooperative Organizations in Transition Period', Paper presented in XIIV Economic History Congress, Buenos Aires, 22-26 July.
- Peterson John. (2003), 'Policy Networks', *IHS Political Science Series*, No 90. [Working Paper].
- Spanish Ministry of Agriculture, Press Release, 20.10.04.
- Spanish Ministry of Agriculture, Press Release, 21.12.2004.
- Tzouramani E, Karanikolas P, Alexopoulos G, Sintori A, & Lontakis A. (2008), 'Mondelling economic Alternatives of Tobacco Producers: The Case of Sheep Farming', Paper presented at the 107th EAAE Seminar, January 30- February 1. Seville. Spain.
- Van Waarden F. (1992), 'Dimensions and Types of Policy Networks', *European Journal of Political Research*, 21:29-52.

Archive of the Hellenic Association of Tobacco Processing Industries (HATPI archive) located in the Association's Head Office, in Thessaloniki, Greece.

- Registration Number: 15a/2005: Press Release – Open letter to the Prime Minister by OPAK Visaltis, 30.01.05.
- Reg. N.: 40a/2005 Memorandum to the Vice-minister of Agriculture by OPAK Visaltis, Kavallas-Paggaiou-Dramas, Tobacco Coop of Voio and Kastoria, 23.02.05.
- Reg. No.: 20/2005: Letter to the Ministry of Rural Development & Food, 02.02.05.
- Reg. No.: 53/2003 HATPI Communication, 26.03.03 and Notes on the meeting of UNITAB and FETRATAB with the Greek Minister of Agriculture, 21.03.03.
- Reg. No.: 70a/2004: PASEGES, Press Release, 12.03.04.
- Reg. No: 74/2004: Letter to the Minister of Agriculture by OPAK Visaltis.
- Reg. No: 89/2004: HATPI Press Release 29.04.04.
- Reg. No: 104/2005: Greek Ministry for Rural Development and Food, Press Releases of 28- 29.06.05.
- Reg. No: 197/2004: Congress of UNITAB in Kavala, Greece, in October 2004. Speech of the President of HATPI, N.ALLAMANIS.
- Reg. No.: 208a/2003: PASEGES, Initial Remarks.

Reg. No: 216/2004: KAPNIKI Petition to the Minister of Rural Development & Food, 08.12.04.

Reg. No: 232/2003: HATPI Letter to the Minister of Agriculture.

Reg. No: 233a/2003: Letter to KAPNIKI by OPAK Visaltis, 05.12.03.

Reg. No.: 233c/2003: Letter to KAPNIKI by tobacco grower's cooperatives Kavalas – Paggaiou -Dramas, 12.12.03.

Reg. No.:350/2004: Letter to the Minister of Agriculture, 26.02.04.

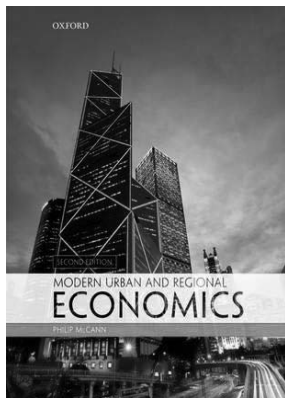
Reg. No: 375/2004: P.K.O, Press Release, 04.05.04.

Reg. No.: 227/2003: Letter to the Minister of Agriculture by Pan-hellenic Ginners, 17.11.03.

Philip McCann

Modern Urban and Regional Economics

Oxford, Oxford University Press, 2013, σελ. 432

Philip McCann,

*Καθηγητής Οικονομικής Γεωγραφίας
στο Πανεπιστήμιο του Groningen*

Το βιβλίο του Philip McCann “*Urban and Regional Economics*” πρωτοεκδόθηκε το 2001 από τις εκδόσεις *Oxford University Press*. Στις αρχές του 2013 κυκλοφόρησε από τον ίδιο εκδοτικό οίκο η δεύτερη έκδοσή του με την προσθήκη δυο κεφαλαίων και με μια μικρή διαφοροποίηση στον τίτλο (“*Modern...*”) η οποία υποδηλώνει και την προσπάθεια επικαιροποίησής του. Η αρχική έκδοση του βιβλίου κυκλοφορεί μεταφρασμένη στα ελληνικά ήδη από το 2002 και τις εκδόσεις *Κριτική*. Εδώ η παρουσίαση γίνεται επ’ αφορμή της νέας εμπλουτισμένης μορφής του βιβλίου (δεδομένης και της διαθεσιμότητάς του στην ελληνική αγορά, έστω και της πρώτης έκδοσης).

Η επικαιροποίηση των συγγραμμάτων με διαρκείς επανεκδόσεις είναι φαινόμενο σύνθησ, ιδίως στην αγγλοσαξονική βιβλιογραφία, και μάλιστα εμφανίζεται με ρυθμό αναθεωρήσεων πολύ συχνότερο από ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση (επισημαίνεται το γεγονός ότι εν προκειμένω για την επανέκδοση μεσολάβησαν δώδεκα χρόνια). Το ότι δεν απαιτήθηκε αναθεώρηση του περιεχομένου νωρίτερα (την οποία συνήθως επιβάλλουν οι εκδοτικές συνθήκες, οι ανάγκες της αγοράς του βιβλίου, η πορεία του ίδιου του συγγραφέα κ.α.) υποδεικνύει ότι το περιεχόμενο δεν είναι «ευμετάβλητο» στις εξελίξεις (βλ. παρακάτω). Το γεγονός αυτό κρίνεται ως θετικό όταν έχουμε να κάνουμε με ένα πόνημα που φιλοδοξεί να αποτελέσει «εγχειρίδιο» για το γνωστικό του αντικείμενο, και μάλιστα σε επίπεδο διεθνές.

Το βιβλίο ακολουθεί μία δοκιμασμένη συνταγή: της συνύπαρξης υλικού τόσο για την *αστική* όσο και για την *περιφερειακή* οικονομική. Αντίστοιχο περιεχόμενο, στο ευρύτερο πλαίσιο της οικονομικής γεωγραφίας, συναντάται συχνά στη βιβλιογραφία. Είναι δεδομένο ότι οι δύο κλάδοι θεωρούνται συγγενείς, με την έννοια ότι πρόκειται για οικονομική ανάλυση έπειτα από εστιασμό σε συγκεκριμένο χω-

ρικό επίπεδο – κάποιου βαθμού και κάποιας μορφής. Το ίδιο συμβαίνει συχνά και στον πανεπιστημιακό χώρο με τη συνύπαρξη των δύο αντικειμένων στο πλαίσιο ενός μαθήματος ή ενός προγράμματος σπουδών: *αστικές και περιφερειακές σπουδές, αστική και περιφερειακή ανάπτυξη, αστική και περιφερειακή οικονομική*, τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς. Προφανώς εδώ μιλάμε για μία σχέση αιτίου – αιτιατού: η ύπαρξη των πανεπιστημιακών μαθημάτων οδηγεί στη συγγραφή αντίστοιχων συγγραμμάτων που να καλύπτουν πλήρως τη διδασκόμενη ύλη. Το ζητούμενο είναι εάν επιτυγχάνεται η κάλυψη του αντικειμένου (ή των αντικειμένων) στις σελίδες ενός βιβλίου. Εν προκειμένω, σε περίπου τετρακόσιες σελίδες καλύπτονται σίγουρα τα βασικά – για τα περαιτέρω υπάρχει και η περαιτέρω βιβλιογραφία.

Ένα βασικό πλεονέκτημα του συγγράμματος είναι η έλλειψη περιεχομένου που απαξιώνει ένα βιβλίο με την πάροδο του χρόνου. Στην πλειονότητά τους, αντίστοιχα βιβλία περιλαμβάνουν στοιχεία τα οποία απαξιώνονται ταχύτατα (όπως η συνήθης παρουσίαση δεικτών για τις οικονομικές επιδόσεις και οι σχετιζόμενοι με αυτούς πίνακες, χάρτες κ.λπ. – δηλαδή δεδομένα που εκδίδονται σε ετήσια βάση και συνεπώς απαξιώνονται σε λιγότερο από ένα έτος από την έκδοση). Το εν λόγω βιβλίο δεν περιλαμβάνει τέτοιου είδους υλικό. Αποτελεί εγχειρίδιο οικονομικής επιστήμης το περιεχόμενο του οποίου δεν εξαρτάται από περιοδικής μορφής δεδομένα – χαρακτηριστικό που πρέπει να αξιολογηθεί σαφέστατα ως ένα πλεονέκτημα. Γι' αυτό και ως σύγγραμμα απευθύνεται σε κοινό που βρίσκεται ήδη σε σχέση με το αντικείμενο – περιλαμβάνει τυπολόγια, απαιτεί μια βασική εξοικείωση με την στατιστική και τα εργαλεία που προσφέρει και, γενικότερα, δεν αποτελεί ένα εισαγωγικό ανάγνωσμα για κάποιον ο οποίος θέλει μία πρώτη επαφή.

Το σημαντικότερο στοιχείο που πρέπει να κερδίσει μία έκδοση σαν αυτή είναι να αποδείξει την αναγκαιότητά της. Το υλικό που περιλαμβάνει δεν πρωτοτυπεί – συναντάται (σχεδόν πανομοιότυπο) σε διάφορες άλλες εκδόσεις του χώρου. Στην πραγματικότητα όλες οι εκδόσεις οφείλουν να αποδείξουν την αναγκαιότητά τους και κάθε νέο συγγραφικό έργο οφείλει όχι απλά να αναπαράξει τα ήδη γνωστά αλλά να τα εμπλουτίσει και να τα βελτιώσει. Άλλωστε, ο πλούτος των εκδόσεων καταργεί την παντοδυναμία του «απόλυτου» συγγράμματος αναφοράς και προσφέρει επιλογές. Το συγκεκριμένο βιβλίο είναι μία από τις προφανέστερες: περιεκτικό, κατανοητό και καλοδομημένο.

Το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου, “*A World of Cities and Regions*” – νέο κεφάλαιο εν συγκρίσει με την πρώτη έκδοση – παίζει εισαγωγικό ρόλο υπογραμμίζοντας τη σημασία του εστιασμού της οικονομικής ανάλυσης και των παραγόμενων πολιτικών σε επίπεδο πόλης και περιφέρειας. Το δεύτερο κεφάλαιο, “*Industrial Location: The Location of the Firm in Theory*”, στο οποίο αναπτύσσονται οι θεωρίες γεωγραφικής θέσης της επιχείρησης, έχει μικροοικονομική κατεύθυνση και ασχολείται με τα κλασικά υποδείγματα των Weber, Hotelling, Mosses, τα νεοκλασικά

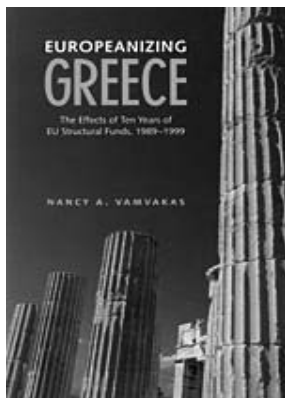
υποδείγματα και τη συμπεριφορική θεωρία για την επιλογή θέσης της επιχείρησης. Το τρίτο κεφάλαιο, *“The Spatial Distribution of Activities”* γενικεύει την ανάλυση και παρουσιάζει κλασικές ιδέες της οικονομικής του χώρου (Christaller, Lösch κ.λπ.). Το επόμενο, *“The Spatial Structure of the Urban Economy”* αναπτύσσει την αστική διάσταση των φαινομένων: παρουσιάζει γνωστά υποδείγματα όπως του von Thünen, τη θεωρία πίσω από την αξία της γης και το ύψος των ενοικίων κ.α. Τα επόμενα τρία κεφάλαια αναπτύσσουν την περιφερειακή διάσταση: το πέμπτο, *“Regional Specialization, Trade, and Multiplier Analysis”*, ασχολείται κυρίως με τον Κεϋνσιανό πολλαπλασιαστή αλλά και με το υπόδειγμα του βασικού τομέα κ.α. Το έκτο, *“Regional and Inter-Regional Labour Market Analysis”*, αναλύει τη διαπεριφερειακή μετανάστευση, την ευελιξία των μισθών και τη λειτουργία της αγοράς εργασίας. Το έβδομο, *“Regional Growth, Factor Allocation and Balance of Payments”* αναλύει το φαινόμενο της περιφερειακής ανάπτυξης μέσα από την κλασική και τη κευνσιανή σκοπιά. Το όγδοο κεφάλαιο, *“Cities and Regions in the Modern Global Economy”* – επίσης νέο κεφάλαιο εν συγκρίσει με την πρώτη έκδοση – συσχετίζει την αστική και περιφερειακή προβληματική με την «παγκοσμιοποίηση» και τα νέα δεδομένα στον παγκόσμιο οικονομικό χάρτη. Τέλος, το ένατο κεφάλαιο *“Modern Urban and Regional Economic Policy Analysis”* αφήνει το αυστηρά οικονομικό περιεχόμενο και ασχολείται εν τάχει με θέματα πολιτικής: αστικής (αστικές ζώνες, αναπλάσεις) και περιφερειακής υπόστασης (μικρο και μακρο επιπτώσεις).

Μαρτίνος Λύκος

Διδάκτορας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Nancy A. Vamvakas
Europeanizing Greece: The Effects of Ten Years of EU Structural Funds, 1989-1999

Toronto, University of Toronto Press, 2012, σελ: 144

Nancy A. Vamvakas:
*Assistant Professor Department
of Political Science,
The University of Western Ontario London,
Ontario, Canada.*

Το βιβλίο της Nancy A. Vamvakas συνιστά μια σημαντική συνεισφορά στο πεδίο έρευνας της περιφερειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Η μελέτη πραγματεύεται το ζήτημα των εξευρωπαϊστικών πιέσεων προσαρμογής που δέχθηκε η Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1990 και τον αντίστοιχο βαθμό ανταπόκρισης και μετασχηματισμού των εγχώριων δομών και των διαδικασιών πολιτικής, στοιχεία που συνιστούν την προστιθέμενη αξία του βιβλίου. Ειδικότερα, η συγγραφέας επιχειρεί να προσεγγίσει τις αλλαγές οι οποίες επήλθαν στο ελληνικό πολιτικο-διοικητικό σύστημα ως αποτέλεσμα της υλοποίησης της διαρθρωτικής πολιτικής της ΕΕ. Η έρευνα εστιάζει χρονικά στην εφαρμογή δύο προγραμματικών περιόδων, 1989-1993 και 1994-1999, ενώ οι δομές που εξετάζονται αφορούν το υποεθνικό (“*subnational*”) επίπεδο αναφοράς (διοικητικές Περιφέρειες και πρώην Νομαρχίες, νυν Περιφερειακές Ενότητες της χώρας). Το βιβλίο χωρίζεται σε πέντε επιμέρους κεφάλαια: το 1^ο κεφάλαιο εισάγει τον αναγνώστη στο θέμα, ενώ τα δυο επόμενα συνδέονται με την αναζήτηση ενδείξεων Εξευρωπαϊσμού της Ελλάδας, είτε μέσω μεταρρυθμιστικών πρωτοβουλιών που αποτυπώθηκαν σε νομοθετικά κείμενα, είτε ως διαδικασία προσαρμογής στις πιέσεις υλοποίησης των διαρθρωτικών προγραμμάτων. Στο 4^ο κεφάλαιο διερευνώνται διαδικασίες πολιτικής που επέδρασαν στη διαμόρφωση των σχέσεων κέντρου-περιφέρειας, ενώ στο τελευταίο συνοψίζονται τα συμπεράσματα της μελέτης.

Η βασική υπόθεση εργασίας του βιβλίου είναι ότι ο μετασχηματισμός δομών και η αλλαγή διαδικασιών πολιτικής που θα προέκυπταν ως αποτέλεσμα της εφαρμογής της διαρθρωτικής πολιτικής της ΕΕ θα μετέβαλλαν –προς την κατεύθυνση

της εξάλειψης– τις πελατειακές σχέσεις που χαρακτηρίζουν το ελληνικό πολιτικο-διοικητικό σύστημα (σελ. 18). Με άλλα λόγια, η αποκέντρωση του πολιτικού συστήματος με όρους ενίσχυσης του ρόλου των υποεθνικών δρώντων στο συγκεκριμένο πεδίο πολιτικής, μπορεί να οδηγήσει στην ποσοτική και ποιοτική βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δομών διοίκησης. Η θεωρητική υποστήριξη της μελέτης βασίζεται στην έννοια της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης. Επίσης, αξιολογείται το εννοιολογικό πλαίσιο του Εξευρωπαϊσμού ως διαδικασία προσαρμογής που εκδηλώνεται «από την κορυφή προς τη βάση» (“top-down”), ενώ εκτιμάται ως ενδιαφέρουσα και πρωτότυπη η εισαγωγή του όρου «καθεστώσ» (“regime”) ο οποίος συνδέεται με την ύπαρξη άτυπων, σχετικά σταθερών συνασπισμών δρώντων με πρόσβαση σε πόρους που τους επιτρέπουν να έχουν συνεχή παρουσία στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Παράδειγμα δρώντων που συνιστούν ένα «καθεστώσ» αποτελεί ένα δίκτυο αιρετών πολιτικών ηγεσιών, επιχειρηματιών και άλλων ομάδων που αναπτύσσουν συνεργασίες λόγω της αλληλεξάρτησής τους. Η εμπειρική διερεύνηση του ζητήματος στηρίζεται σε συνεντεύξεις δρώντων που τοποθετούνται στο εθνικό, υποεθνικό και υπερεθνικό επίπεδο εξουσίας, καθώς και σε ποσοτικά δεδομένα υλοποίησης της διαρθρωτικής πολιτικής της ΕΕ.

Αρχικά, η συγγραφέας υποστηρίζει ότι προκειμένου ο Εξευρωπαϊσμός να τυγχάνει εφαρμογής, χρειάζεται να συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις: η πρώτη συνδέεται με τη συνεκτικότητα της περιφερειακής πολιτικής της ΕΕ, η οποία δημιουργεί ορισμένες προσδοκίες από τα κράτη μέλη για τις δομές και τις διαδικασίες στις οποίες επιδρά. Επιπλέον, απαιτείται η ύπαρξη ορισμένου βαθμού ασυμβατότητας (“misfit”) ανάμεσα στο εγχώριο και στο ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς. Η τρίτη προϋπόθεση σχετίζεται με την ανταπόκριση των δρώντων στις πιέσεις προσαρμογής, η οποία μπορεί να λάβει μια από τις ακόλουθες μορφές (Balme και Jouve, 1996): παγιοποίηση, σύγκλιση, αντικατάσταση.

Αντλώντας στοιχεία από την έννοια του Εξευρωπαϊσμού, η μελέτη αναζητεί την εκδήλωση του φαινομένου σε νομοθετικά κείμενα μεταρρύθμισης των υποεθνικών δομών διοίκησης, αλλά και σε διαδικασίες πολιτικής που αφορούν τον προγραμματισμό και την υλοποίηση της ευρωπαϊκής διαρθρωτικής πολιτικής. Η Vamvakas υποστηρίζει πειστικά ότι, σε αντίθεση με τη δεκαετία του 1980 όταν ο ευρωσκεπτικισμός επηρέαζε το εγχώριο πολιτικό σύστημα, μετά το 1990 αναδύονται σταδιακά δρώντες-υποστηρικτές της ευρωπαϊκής προοπτικής της Ελλάδας, οπότε και δημιουργούνται προσδοκίες εξευρωπαϊστικών επιδράσεων. Έτσι, η μελέτη αναδεικνύει (και) την παράμετρο του χρόνου ως κρίσιμο στοιχείο υποβοήθησης των δρώντων στη συνειδητοποίηση της ανάγκης για αλλαγή και, εν τέλει, στην ενδεχόμενη ανάληψη δράσης.

Περαιτέρω, η συγγραφέας εξετάζει την προσαρμογή του εγχώριου πολιτικού συστήματος στις πιέσεις των διαρθρωτικών προγραμμάτων. Υποστηρίζεται ότι, εφ’

όσον το πολιτικό σύστημα είναι αποκεντρωμένο και με τις αντίστοιχες δομές διοίκησης σε λειτουργία, θα υπάρξει ποσοτική και ποιοτική ενίσχυση της απόδοσης των διαρθρωτικών πόρων και παράλληλη ποιοτική βελτίωση στις σχέσεις κέντρου-περιφέρειας. Η εν λόγω υπόθεση εξετάζεται εμπειρικά μέσω ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων τα οποία συμβάλλουν στην αξιοπιστία των ευρημάτων. Η έρευνα της Vamvakas παρέχει ισχυρές ενδείξεις εξευρωπαϊστικών πύσεων που συνηγορούν υπέρ της θέσης ότι καθώς το πολιτικο-διοικητικό σύστημα μετακινείται μεταξύ των διακριτών περιόδων εφαρμογής της διαρθρωτικής πολιτικής 1985-1988, 1989-1993 και 1994-1999, αυξάνεται παράλληλα τόσο ο ρόλος των υποεθνικών δρώντων σε σχέση με το εθνικό επίπεδο, όσο και η ένταση της προσπάθειας της κεντρικής αλλά και της περιφερειακής διοίκησης για την αποτελεσματικότερη διαχείριση των διαρθρωτικών πόρων.

Σε ό,τι αφορά τις σχέσεις μεταξύ κέντρου-περιφέρειας, η συγγραφέας πείθει για την εξέλιξη της πορείας του μοντέλου συνεργασίας των δρώντων μεταξύ των επιμέρους επιπέδων αναφοράς. Η ίδια εξηγεί με σαφήνεια ότι οι πολιτικές ελίτ της χώρας, ιδιαίτερα το νεότερο κομμάτι που αναδύθηκε και το οποίο διατηρούσε επαφές με την ΕΕ και υποστήριζε εκσυγχρονιστικές τάσεις αλλαγής, σε συνδυασμό με την ανώτερη δημοσιοϋπαλληλία προοδευτικά συνειδητοποίησαν την ανάγκη για διοικητική μεταρρύθμιση και αποκέντρωση, στη βάση της ικανοποίησης των απαιτήσεων των ευρωπαϊκών διαρθρωτικών προγραμμάτων. Απόρροια των εξευρωπαϊστικών πύσεων αλλαγής ήταν η βελτίωση της ικανότητας της διοίκησης αλλά και η προσπάθεια περιορισμού των πελατειακών δικτύων στελέχωσης των δημοσίων οργανώσεων σε ό,τι αφορά το υποεθνικό επίπεδο. Υπό το ανωτέρω πρίσμα, η συγγραφέας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν ενδείξεις ισχυρού βαθμού Εξευρωπαϊσμού των διοικητικών δομών ως αποτέλεσμα της επίδρασης των διαρθρωτικών πολιτικών. Επίσης, εισάγει την έννοια ενός «Μεσογειακού Καθεστώτος» (*Mediterranean Regime*) στην Ελλάδα, στο βαθμό που οι σχέσεις μεταξύ των δρώντων δικτύων πολιτικής που σχετίζονται με τα διαρθρωτικά ταμεία παρουσιάζουν επιμέρους χαρακτηριστικά του εν λόγω όρου.

Παρ' ό,τι η συγγραφέας προσεγγίζει το υπό μελέτη ζήτημα αξιοποιώντας έναν σημαντικό όγκο εμπειρικών δεδομένων και ερευνητικών μεταβλητών, σημείο προβληματισμού αποτελεί η απουσία αναφοράς του βιβλίου στη μεταρρυθμιστική πρωτοβουλία της κυβέρνησης του Πα.Σο.Κ. το 2010 (Νόμος 3852), όταν προβλέφθηκε ότι οι ηγεσίες των Περιφερειών θα έπαιναν να διορίζονται από το κεντρικό κράτος και πλέον θα εκλέγονταν. Καίτοι η περίοδος μελέτης του βιβλίου είναι οριοθετημένη με σαφήνεια (1989-1999), η επικαιροποίησή του με την εν λόγω προσθήκη, ιδιαίτερα στο τμήμα των συμπερασμάτων που αναφέρεται στο μέλλον και τη μεταρρύθμιση των δομών διοίκησης, εκτιμάται ότι θα συνέβαλε θετικά στην επάρκεια του ερευνητικού εγχειρήματος της Vamvakas. Επίσης, θα ήταν ενδια-

φέρουσα η ανάλυση της μορφής που έχει λάβει ο Εξευρωπαϊσμός στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, στοιχείο που άλλωστε επισημαίνεται και από τη συγγραφέα στο υστερόγραφο της.

Συνολικά, η μελέτη της Vamvakas αποτελεί ένα σημαντικό επιστημονικό έργο το οποίο έρχεται να συμπληρώσει ένα κενό στη σχετική βιβλιογραφία. Η εμπειρική τεκμηρίωση των ερευνητικών υποθέσεων γίνεται με εξαιρετικά ολοκληρωμένο τρόπο, ενώ παράλληλα η συγγραφέας καταφέρνει να χειριστεί επιδέξια την πολυδιάστατη θεωρητική έννοια του Εξευρωπαϊσμού. Δυνατό σημείο του βιβλίου αποτελεί, τέλος, η σύνδεση του εξευρωπαϊστικού φαινομένου με όψεις μετασχηματισμού διοικητικών δομών και διαδικασιών πολιτικής.

Γιώργος Οικονόμου

Υπ. Διδάκτορας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΟΔΗΓΙΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Τα κείμενα υποβάλλονται στα ελληνικά ή στα αγγλικά. Οι συγγραφείς δεσμεύονται ότι δεν έχουν δημοσιεύσει ή υποβάλει προς κρίση τα άρθρα τους σε άλλο έντυπο. Σε περίπτωση δημοσίευσης παρόμοιου άρθρου, αυτό δηλώνεται από τον συγγραφέα. Τα κείμενα υποβάλλονται σε ηλεκτρονική μορφή στην ακόλουθη διεύθυνση: perifereia.edit@gmail.com

Τα άρθρα αξιολογούνται από δύο τουλάχιστον ανώνυμους κριτές. Το όνομα και τα άλλα στοιχεία του συγγραφέα, καθώς και ο τίτλος του άρθρου πρέπει να υποβάλλονται σε ξεχωριστή σελίδα από το κυρίως σώμα (τίτλο, κείμενο, βιβλιογραφικές αναφορές). Τα υποβαλλόμενα άρθρα πρέπει να συνοδεύονται από δύο περιλήψεις, όχι μεγαλύτερες των 100 λέξεων, και 5 λέξεις-κλειδιά στα ελληνικά και τα αγγλικά. Η έκταση των άρθρων πρέπει να κυμαίνεται μεταξύ 6-8.000 λέξεων συμπεριλαμβανομένων των περιλήψεων και αναφορών.

Για τις αναφορές χρησιμοποιείται το σύστημα Harvard. Οι αναφορές στο κείμενο περιλαμβάνουν το επώνυμο του συγγραφέα και το έτος έκδοσης της δημοσίευσης, π.χ. (Esping-Andersen, 1990; Kleinman and Piachaud, 1993). Οι άμεσες αναφορές πρέπει να δίνουν και τον αριθμό της σελίδας ή των σελίδων, π.χ. (Ferrera et al., 2002: 230). Σε περίπτωση περισσότερων αναφορών του ίδιου συγγραφέα για το ίδιο έτος, πρέπει να χρησιμοποιείται η διάκριση με α, β, γ κ.λπ. για το έτος. Οι βιβλιογραφικές αναφορές (όχι βιβλιογραφία) καταχωρούνται αλφαβητικά στο τέλος του κειμένου. Παρακαλούνται οι συγγραφείς να επιμελούνται την ακριβή αντιστοίχιση των αναφορών του κειμένου με τον αλφαβητικό κατάλογο των βιβλιογραφικών αναφορών στο τέλος του κειμένου και το αντίστροφο. Η αναφορά σε βιβλία πρέπει να δίνει το όνομα του συγγραφέα, το έτος έκδοσης, τον τίτλο του βιβλίου, τον τόπο έκδοσης και την επωνυμία του εκδοτικού οίκου. Π.χ. Scharpf F. (1999), *Governing in Europe: Effective and Democratic?* Oxford: Oxford University Press. Η αναφορά άρθρων σε περιοδικά πρέπει να δίνει τόμο, τεύχος, σελίδες καθώς και τον τίτλο του άρθρου σε απλά εισαγωγικά. Για παράδειγμα: Atkinson A.B., Marlier E. and Nolan B., (2004), "Indicators and Targets for Social Inclusion in the European Union", *Journal of Common Market Studies* 42:47-75. Αναφορές σε κεφάλαια συλλογικών τόμων καταχωρούνται με τον τίτλο του κεφαλαίου σε απλά εισαγωγικά, ακολουθούμενο από τον συγγραφέα και τον τίτλο του συλλογικού τόμου. Π.χ. Leibfried, S. and Pierson P., (1995) "Semisovereign Welfare States: Social Policy in a multitiered Europe", in: Leibfried S. and Pierson P., (eds), *European Social Policy: Between Fragmentation and Integration*, p.p. 43-77, Washington D.C.: The Brookings Institution. Οι τίτλοι των βιβλίων και περιοδικών γράφονται με πλάγια γράμματα. Συνιστάται οι επεξηγηματικές σημειώσεις να είναι οι ελάχιστες δυνατές. Εάν κρίνονται απαραίτητες, τότε πρέπει να αριθμούνται στο κείμενο και να παρατίθενται στο τέλος τους άρθρου. Επίσης, στο τέλος παρατίθενται και οι τυχόν ευχαριστίες. Άρθρα που δεν συμβιβάζονται με τις παραπάνω οδηγίες επιστρέφονται στον συγγραφέα για την ανάλογη προσαρμογή. Για την απεικόνιση μαθηματικών τύπων, διαγραμμάτων και πινάκων να χρησιμοποιείται αντιστοιχη τυποποιημένη εφαρμογή. Η γλωσσική επιμέλεια των κειμένων (στα ελληνικά ή στα αγγλικά) είναι αποκλειστική ευθύνη του συγγραφέα.

Τα **προς κρίση-παρουσίαση βιβλία** αποστέλλονται επίσης στην ίδια ηλεκτρονική διεύθυνση: perifereia.edit@gmail.com

Η **Περιφέρεια** κυκλοφορεί δύο φορές τον χρόνο: την άνοιξη και το φθινόπωρο. Εκδίδεται με την υποστήριξη της RAPID Μελετητική-Συμβουλευτική ΕΠΕ, email: rapidecon@gmail.com. Εκτυπώνεται και διανέμεται από τις εκδόσεις Διώνικος, Θεμιστοκλέους 42, Αθήνα 10678, τηλ/φαξ, 210 3801777, e-mail: dionicos@otenet.gr. Για γενικές πληροφορίες, η ηλεκτρονική διεύθυνση επικοινωνίας είναι η ακόλουθη: perifereia.info@gmail.com. **Οι περιλήψεις των άρθρων** είναι διαθέσιμες στο <http://emero.pspa.uoa.gr>.

NOTES FOR CONTRIBUTORS

Papers should be written in Greek or English. It is assumed that submitted articles have not been published elsewhere and that they are not under consideration for publication by other journals. The authors should state whether they are publishing related articles elsewhere. Authors must submit their papers to the following e-mail address: perifereia.edit@gmail.com

Papers accepted for review are evaluated anonymously by at least two referees. Therefore, along with the full paper (title, text, references) author's name and address as well as the paper's title should be submitted separately on a covering page. Papers should include an abstract of not more than 100 words and five key words, both in Greek and English. Articles should be between 6000 and 8000 words in length including abstracts and references. Manuscripts will not be returned to the author if rejected.

References to publications should be given according to the Harvard system which in the text cites authors and year of publication, e.g. (Esping-Andersen, 1990; Kleinman and Piachaud, 1993). Page number(s) should be given for all direct quotations, e.g. (Ferrera et al., 2002: 230). If there is more than one reference to the same author and year, they should be distinguished by the use of a, b, c etc., added to the year. References should also be listed alphabetically at the end of the paper in a List of References (not Bibliography). Authors are particularly requested to ensure that each text reference appears in the list, and vice versa. References to books should always give the city of publication and publisher as well as author and title details. For example: Scharpf, F. (1999) *Governing in Europe: Effective and Democratic?* Oxford: Oxford University Press. Reference to journal articles should give volume, issue and page numbers, and the name of the article enclosed in single quotation marks. For example: Atkinson, A.B., Marlier, E. and Nolan, B. (2004) 'Indicators and Targets for Social Inclusion in the European Union', *Journal of Common Market Studies* 42:47-75. References to chapters within multi-authored publications should be listed with the chapter title in single quotation marks followed by the author and title of the publication. For example: Leibfried, S. and Pierson P., (1995) 'Semisovereign Welfare States: Social Policy in a multitiered Europe', in: Leibfried S. and Pierson P., (eds), *European Social Policy: Between Fragmentation and Integration*, p.p. 43-77, Washington D.C.: The Brookings Institution. Book and journal titles should be in italics. Explanatory notes should be kept to a minimum. If it is necessary to use them, they must be numbered consecutively in the text and listed at the end of the paper. Any acknowledgements should appear at the end of the text. Papers that do not conform to the aforementioned style will be returned to the authors for revision. To display mathematical formulas, charts and tables, should be used corresponding standardized application. The language editing of texts (either in Greek or in English) is the sole responsibility of the author.

Book reviews are also sent to the following e-mail address:
perifereia.edit@gmail.com

Region and Periphery is published twice a year (Spring/Autumn). The journal is published under the editing supervision of RAPID Research & Consulting Ltd., email: rapidecon@gmail.com. It is printed and distributed by Dionicos Publishers, 106 78, Athens, Themistocleous str 42, Greece, tel./fax: 0032103801777, e-mail: dionicos@otenet.gr.

For general information the e-mail address is as follows: perifereia.info@gmail.com.

The abstracts are available at: <http://emepo.pspa.uoa.gr>.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΔΙΟΝΙΚΟΣ

ISSN 2241-1380